

Kyösti Pekonen
SYMBOLINEN
MODERNISSA
POLITIIKASSA

KYÖSTI PEKONEN
SYMBOLINEN
MODERNISSA
POLITIIKASSA

Ensimmäisen kerran ilmestynyt Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisemana (Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisusarja 25, Jyväskylä 1991, ISBN 951-680-446-2, ISSN 0782-8632).

Ulkoasun suunnittelu: = Esa-Pekka = Keskitalo
Kansikuva: kirjanpainaja Johann Bringernin merkki teoksesta *Kräuterbuch Der uralten unnd in aller Welt berühmtesten Griechischen Scribenten Pedacii Dioscoridis Anazarbai*, 1610. Helsingin yliopiston opiskelijakirjaston kokoelmat.

SISÄLLYS

ALKUSANAT	7
I JOHDANNOKSI	9
1.1 Tutkimuksen kulku.....	9
1.2 Mistä symbolisessa on kyse?	10
 OSA I: SYMBOLIN KÄSITE	 13
 2 KULTTUURIN MERKITYS YHTEISKUNNALLISEN TODELLISUUDEN MUOTOUTUMISESSA: SYMBOLISET JÄRJESTELMÄT JA NIIDEN PAIKKA	 14
2.1 Kulttuuri metodisena periaatteena: ihminen kulttuurisena olentona	 14
2.2 Kulttuurin "ensimmäiset kasvot"	16
2.3 Kulttuurin "toiset kasvot" ja politiikka	17
2.4 Kulttuurin ideologisuus	19
 3 SYMBOLIN TARKEMPI MÄÄRITTELY	 21
3.1 Semioottinen ja symbolinen merkki.....	21
3.2 Symboli todellisuuden representointina ja re-presentointina	27
3.3 Symboli politiikassa	37
 4 KIELEN JA PUHEEN MERKITYS SYMBOLISEN SYNNYTTÄMISESSÄ	 43
4.1 Kieli, kulttuuri, todellisuus: symboli kielellisenä esineenä.....	43
4.2 Poliittika puhuntana ³¹ : symboli poliittisena tekona	45
 OSA II: SYMBOLINEN MODERNISSA POLITIIKASSA: TILANTEEN MERKITYKSELLISTÄMINEN POLIITTISENA TEKONA	 61
 5 TILANTEEN MERKITYKSELLISTÄMINEN "MODERNISSA TILANTEESSA"	 62
5.1 "Moderni tilanne" ja sen haaste modernille politiikalle	62
5.2 Poliittikan karismaattisuus "modernin tilanteen" merkityksellistämisenä	 68
5.3 Mielikuvien retoriikka	74

6 JOKAPÄIVÄISEN POLITIIKAN IMAGO 1980-LUVUN SUOMESSA: POLITIIKKA RUTIININA	80
6.1 Konsensuspolitiikan retoriikka ja sen appresentoima yhteisymmärrys	83
6.2 Tapahtumien virran merkityksellistäminen "tilanteiden sähköistämisenä"	86
6.3 Vaalimainokset poliitikkojen puheena kansalaisille: jokapäiväisen politiikan imagojen henkilöityminen	87
6.4 Rutinistunut politiikka: ritualistisen osallistumisen symbolinen merkitys.....	94
7 "KOIVISTO-ILMIÖ" JOKAPÄIVÄISEN POLITIIKAN RUTIINISTUNEEN IMAGON YLITTÄMISENÄ: MITÄ "KOIVISTO-ILMIÖ" MERKITYKSELLISTÄÄ?.....	99
8 SYMBOLISEN IDEOLOGISUUS: YHTEISÖLLISYYDEN AJANKOHTAISUUS SOSIALIDEMOKRAATTISESSA DISKURSSISSA VUODEN 1987 PERIAATEOHJELMAN VALOSSA	103
8.1 Sosialidemokraattisen puolueen strategisen aseman muutos periaateohjelmien valossa	105
8.2 Historiankäsitysten muuttuminen periaateohjelmissa	107
8.3 "Yhteinen" vuoden 1987 periaateohjelman symbolisen politiikan ulottuvuutena ⁷²	110
8.4 Minkälaista politiikkaa Sosialidemokraat- tinen puolue tekee vuoden 1987 periaateohjel- massa: politiikka-termin käyttömerkitykset periaateohjelmassa	114
9 LOPUKSI	116
VIITTEET.....	118
KIRJALLISUUTTA	137
SUMMARY	148

Alkusanat

Oheinen tutkimus on yhteenvetoa Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitoksella virkatyönä tekemästani opetus- ja tutkimusprojektista.

Mm. lähdeluettelossa mainituissa julkaisuissani olen käsitellyt ko. aihetta eri näkökulmista ja osin yksityiskohtaisemmin kuin tässä yhteenvetotutkimuksessa on mahdollista.

Käsikirjoituksen kommentoinnista kiitän Kari Palosta.

Jyväskylässä 13.6.1989

Kyösti Pekonen

PS: Kiitokset myös Risto Alapuruolle, Katarina Eskolalle, Erkki Vainikkalalle ja Nykykulttuurin tutkimusyksikölle.

"Missä Id on ollut, sinne tulkoon Ego." (Sigmund Freud)

Jean Jacques Rousseau esittää Emilessään joskus niin pelottavankin totuuden: "Eräs aikakautemme virheistä on käyttää järkeä liian alastomassa muodossa ... Hylkäämällä merkkien kielen me olemme kadottaneet kaikkein vaikuttavimman kielen. Sanojen vaikutus on aina väbäinen, ja me puhummekin sydämelle paljon paremmin silmien kuin korvien kautta. ... Järki yksin ei ole toimiva; se ajoittain rajoittaa, harvoin nostattaa, eikä se ole koskaan saanut aikaan mitään suurta. Ainainen järkeily on pikkusielujen mania. Vahvoilla ihmisillä on aivan toisenlainen kieli; tällä kielellä ihmisiä taivutetaan ja johdetaan toimintaan."

I Johdannoksi

I.1 TUTKIMUKSEN KULKU

Tällä tutkimuksella on kaksi haastetta. Aluksi pyrin analysoimaan mistä symbolisessa on kysymys. Tämän jälkeen yritän hahmottaa esimerkein miten symbolinen toimii modernissa suomalaisessa parlamentaarisessa politiikassa.

Symboleja ja symbolista koskeva tieteellinen keskustelu on ollut ja on laajaa ja rönsyilevääkin. Symbolista kirjoittavat käyttävät symbolin käsitettä hyvinkin eri merkityksissä. Yksi, yhtenäinen ja "oikea" symbolin määritelmä onkin mahdoton, eikä tällaisesta yrityksestä sitä paitsi olisi suurta hyötyäkään. Erilaisten painotusten hyödyllisyys on näkökulmien erilaisuudessa ja siinä uudessa mitä erilaiset näkökulmat voivat asian valaisemiseksi tuottaa.

Tutkimuksen ensimmäisessä osassa pyrin "syntetisoimaan" symboleja ja symbolista koskevaa teoretisointia ja keskustelua. Syntetisoimalla pyrin luomaan käyttökelpoisia näkökulmia modernin politiikan analysoimiseksi.

Moderni saa tässä tutkimuksessa erityisen tulkinnan. Toisessa osassa kehitellen Max Weberiin tukeutuen "modernin tilanteen" käsitteen. "Moderni tilanne" mielletään tässä tutkimuksessa metaforaksi, joka haastavalla tavalla kuvaa sekä politiikan suhdetta talouteen ja yhteiskunnan rationalisointiprosessiin että myös itse parlamentaariseen politiikkaan kohdistuvaa ajankohtaista haastetta. Näissä molemmissa tapauksissa modernin politiikan mahdollisuudet ja rooli yhteiskunnassa muodostaa politiikan kannalta sen perimmäisen ongelman.

Tutkimuksen kolmannessa osassa analysoidaan edellä luo-
duista näkökulmista modernin politiikan symbolisia ulottuvuuksia. Symbolisen tutkiminen mielletään näissä empiirisissä tapaustutkimuksissa poliittisten merkitysten tutkimiseksi. Merkitysten luomisen tutkimuksena symboliseen kohdistuva tutkimus on enemmänkin ideologisen kuin jonkun erityisen ideologian tutkimusta.

Politiikan tutkiminen ja tulkitseminen symbolisen näkökulmasta ei ole tietenkään koko totuus politiikasta: siitä mitä politiikassa

tapahtuu, kuka ja missä politiikkaa tehdään, mitkä ovat politiikan toimijoiden motiivit jne. Kyse on vain yhdestä mahdollisesta näkökulmasta ja tavasta tulkita asioita.

I.2 MISTÄ SYMBOLISESSA ON KYSE?

Symboli-termi tulee kreikankielisestä sanasta symbolon, joka tarkoitti alunperin "kaksoiskappaletta". Kaksoiskappaleessa oli kyse esineen kahdesta toisiinsa yhteensopivasta kappaleesta. Kappaleiden yhteensopivuus saatiin rikkomalla joku esine kahteen osaan. Näin voitiin esimerkiksi luoda tunnisteita; vastapuoli voitiin tarvittaessa identifioida kaksoiskappaleesta. Symboli-termin abstrahoituessa sillä tarkoitettiin mitä tahansa tunnistamisen välineenä palvelevaa merkkiä. (McKeon 1964, 21.)

Symboli-termi viittaa siis etymologisesti tunnistamiseen. Tunnistamisen ehtona on jokin yhteinen, jokin joka luo siteen. Symboli on tuon yhteisen siteen merkki. Siteen merkinä symboli myös kertoo aina jotakin siteen luonteesta ja siitä, minkälaiseen toimintaan side kehottaa.

Nyky-suomen sanakirja mukaan symbolilla tarkoitetaan merkkiä, tunnusmerkkiä, tunnuskuvaa, jolla havainnollistetaan varsinkin jotakin abstraktista (ajatusta, aatetta): Kirjaimet toimivat äänteiden symboleina. Sana on *Nyky-suomen sanakirjan* mukaan kielessä merkitsemänsä olion tai asian symboli. Tunnettuja ovat myös risti, sydän ja ankkuri uskon, rakkauden ja toivon symboleina. Pöllö on viisauden ja palmunlehvä rakkauden symboli. Kristillisessä kirkossa sanotaan symboleiksi sakramenteja ja varsinkin niiden välineitä (vettä, leipää, viiniä).

Symboliikka tarkoittaa symbolien käyttämistä, jonkun ilmaisemista symboleja käyttäen; esitystä, joka sisältää symboleja tai perustuu symboleihin; vertauskuvallisuutta.

Adjektiivinen symbolinen tarkoittaa symbolin tai symboleja sisältävää, vertauskuvallista (esimerkiksi symbolinen ele kuten oven avaaminen naiselle).

Verbi symbolisoida tai symboloida merkitsee olemista jonkin symbolina: Leijona symbolisoi usein uljuutta; valtiota symbolisoi lippu jne.

Yleisen käsityksen mukaan myös politiikka sisältää muiden elämänalueiden tapaan runsaasti symboliikkaa. Punainen väri, sirppi ja vasara yhdistetään usein kommunismiin; oikeisto ja vasemmisto termejä käytetään niinkään symbolisesti; punainen ruusu, ruiskukka, leppäkerttu ovat varsinkin tuoreita keksintöjä suomalaisessa puoluepolitiikassa.

Kunniamerkeillä esitetään yhteiskunnallista ja poliittista kunnostautumista. Puolueohjelmat ovat myös symbolisia esityksiä kun niissä puhutaan tasa-arvosta, yksilöllisyydestä jne. Poliittisia johtajia ja heidän toimintaansa kuvataan usein symboleja hyödyntäen ("hän kamppaili kuin leijona").

Sanakirjamääritykset eivät kerro siitä miten symboli oikeastaan toimii, siitä mitä symboloinnissa oikeastaan tapahtuu. Kuvatakseni näitä prosesseja alustavasti otan tutun esimerkin Suomen lipusta.

V.A. Koskenniemen *Lippulaulu* toteaa:

Siniristilippumme, sulle käsin vannomme sydämin: sinun puolestas elää ja kuolla on halumme korkein. Kuin taivas ja banki Suomen on väräsi puhtaat. Isät veljet verellään vihki sinut viiriksi vapaan maan. Ilo miellä sun jäljessä käymme teit isäin astumaan. Sun on kunnias kunniamme, sinun voimasi voimamme on. Sinun kanssasi onnemme jaamme ja iskut kohtalon.

Kuten tiedämme niinkin radikaali teko kuin "sinun puolestas ... kuolla" on ollut täyttä totta. Miten on ymmärrettävissä ja selitettävissä, että joku on valmis kuolemaan lipun puolesta (kuten esimerkiksi sotilas sodassa)?

Syy ja peruste löytyvät lipun pyhydestä. Lippu on pyhä esine. Sodassa lippu on koko yhteisön yhteinen merkki, jonka menettäminen taistelussa on merkinnyt häviötä. Lipun pyhyys säilyy normaaliaikoinakin. Lippua ei saa häpäistä. Siihen on suhtauduttava hartaudella, kunnioituksella ja liikkeiden juhllisuudella. Sitä kohtaan on käyttäydyttävä kunnioittavasti.

Lipun pyhyys syntyy siitä, että lippu symbolisoi koko yhteisöä. Tällaisena vertauskuvana se itsekkin on pyhä. Lipun representoima (edustama) pyhä realisoituu lipussa ja sen edellyttämässä ritualisessa käyttäytymisessä. Idean pyhyys kiteytyy sitä representoivassa symbolissa.¹

Pyhyys, kunnioitus, itsensä uhraaminen tms. tajunnantilat eivät voi tietenkään toteutua muuten kuin ihmisten käyttäytymisenä. Käyttäytyminen puolestaan "tunnustaa" jokaisessa ihmisessä olevan rinnatusten kaksi olentoa: "yksilöllinen olento, jolla on organisminen perusta ja jonka toimintojen piiri on sen vuoksi jyrkästi rajallinen, ja sosiaalinen olento, joka edustaa intellektuaalisessa ja moraalisisessa mielessä ... yhteiskuntaa" (Durkheim 1980, 37).

Symbolissa on kyse yksilön ja yhteiskunnan kohtaamisesta erityisellä tavalla.

Symbolin, symbolisen ja symbolisoinnin sanakirjamääritykset kyllä kertovat sen miten joitakin merkkejä, kuvia, sanoja, henkilöitä, tapahtumia jne. voidaan käyttää symbolisina merkkeinä kertomaan jostakin abstraktista. Sanakirjamääritykset eivät kuitenkaan riitä selittämään, miksi

joistakin merkeistä muodostuu poliittisesti merkitseviä symboleja ja miten taas jotkut, esimerkiksi em. punaiset ruusut, ruiskukat ja leppäkertut vaikka ne olisi suunniteltu poliittisiksi symboleiksi, jäävät vaille todellista symbolista merkitystä. Selvittämättä on vielä myös se, mihin symboleja oikeastaan tarvitaan ja mikä erityinen tehtävä niillä on modernissa politiikassa. Ymmärtääksemme paremmin todellisen symbolisen merkityksen syntymistä on syytä aluksi tarkemmin tarkastella itse symbolin käsitettä, sen kulttuurista merkitystä ja symbolia yhteiskunnallisena prosessina.

OSA I:

SYMBOLIN KÄSITE

2 Kulttuurin merkitys yhteiskunnallisen todellisuuden muotoutumisessa: symboliset järjestelmät ja niiden paikka

"Yhteiskunta ei koostu pelkästään siihen kuuluvien yksilöiden massasta, maaperästä jonka he asuttavat, esineistä joita he käyttävät ja teoista joita he tekevät vaan kaikkein tärkein on idea, jonka se muodostaa omasta itsestään." (Durkheim 1980, 374)

2.1 KULTTUURI METODISENA PERIAATTEENA: IHMINEN KULTTUURISENA OLENTONA

Kulttuuri laajasti ymmärrettynä koostuu nk. yhteiskunnan symbolisista järjestelmistä. Niitä ovat mm. taiteet, tiede, uskonto ja yleensäkin ns. henkiset järjestelmät ja ihmiselämän ideologisuus. Kiinnostuksen lisääntyminen symboliseen liittyy kiinteästi kulttuurin käsitteessä ja kulttuurin ymmärtämisessä viime vuosikymmeninä tapahtuneeseen muutokseen, erityisesti kulttuurin käsitteen laajenemiseen. On puhuttu jopa eräänlaisesta "käänteestä kulttuuriin". Tuossa käänteessä on kyse kulttuurin paikan määrittämisestä. Onko kulttuuri ensin vai jälkeen, subjekti vai objekti, aktiivinen vai passiivinen, konstituiva vai konstituoitu? Onko kulttuuri vain joidenkin toisten, määräävämpien todellisuuksien merkki ja siten alisteinen ja johdannainen joillekin muille vaikuttavammille laeille ja logiikoille?

Oleellista väitettyssä "käänteessä kulttuuriin" on käsitys, jonka mukaan kulttuuri on jotakin enemmän kuin vain pelkkä sektori (kulttuurisektori, kulttuurijärjestelmä) yhteiskunnassa. Kulttuurin käsitteellä väitetään olevan tärkeämpi metodologinen merkitys. Tuon näkemyksen mukaan "yhteiskunnalla ei ole kulttuuria" vaan "se on kulttuuria". Kulttuuri tässä laajassa merkityksessään tarkoittaa tapaamme havaita maailmaa. Toisin sanoen tapamme havaita (nähdä, kuulla ja kokea) ja

ymmärtää maailmaa ovat meidän kulttuuriamme. Havaitsemisen ja ymmärtämisen tavat vaihtelevat ajan (historia) ja paikan (eri kulttuurit) suhteen.

Kuvattua väitettä voidaan havainnollistaa Marshall Sahlinsin esittämän käytännöllisen intressin käsitteellä. Ihmisen toimintaa ohjaa hänen kulloinenkin käytännöllinen intressinsä. Sahlins väittää (1976, 207) ihmisen käytännöllisen intressin olevan symbolisen läpikäynnä. Toisin sanoen: ei ole olemassa tästä symbolisen leimaamasta käytännöllisestä intressistä riippumatonta, määräävää "puhdasta materialistista" logiikkaa. Sahlins käyttää yhtenä esimerkkinään käytännöllisestä intressistä tavaroiden tuottamista. Mitä, minkälaisia, kuinka paljon ja miten tavaroita yhteiskunnassa tuotetaan eivät määräydy biologisesti, luonnollisesti tai jollakin itsestään selvällä tavalla joistakin perimmäisistä inhimillisistä tarpeista sillä tällaiset tarpeet olisivat abstrakteja ja epähistoriallisia. Todellisuudessa tarpeet ovat aina tietyssä yhteiskunnassa muotoutuneita ja siten kulttuurisia ja historiallisia. Myös tarpeiden tyydyttämisen välineitä käytetään biologisen uusintamisen rinnalla yhteiskunnallisiin pyrkimyksiin. Näin tuotantojärjestelmäkään ei ole yksinkertaisesti vain fyysisen olemassaolon uusintamista vaan "tietynlaisen elämäntavan" uusintamista. Tuotantojärjestelmäkään on kulttuurisen tarkoituksellisuuden valtakuntaa. Tarkoituksellisuudessa yhdistyvät traditio, konkreettinen tilanne ja tilanteen luomat tarpeet.

Sama pätee työnjakoonkin. Esimerkiksi käytäntö, jonka mukaan "nainen pesee kotona astiat", ei johdu biologiasta tai ko. työnjaon luonnollisuudesta. Tämäkin on esimerkki asiasta, jossa joku panee toisen - tai yleisemmin vain joudutaan - tekemään tiettyjä asioita symbolisen suhteen nimissä. Kyseistä käytäntöä vain pidetään jostakin syystä "oikeutettuna". Oikeuttaminen tapahtuu kulttuurisesti. Symbolinen strategia toimii tässä vakuuttavien käsitysten muotoiluna järjestyksestä. Symbolisia suhteita voidaan kuitenkin muuttaa. Se että nainen sanoo "ei käy", on muutoksen kannalta tietysti välttämätöntä. Ongelma piilee kuitenkin pikemminkin siinä, milloin voi sanoa "ei". Vastaus on symbolisissa voimasuhteissa. Riittävän vahvaa voimaa ei voi suoraan vastustaa, vaan käyväksi strategiaksi muodostuu väistämättä sopeutuminen. (Tästä tarkemmin Eco 1985, 300-3)

Käytännöllisen intressin symbolinen muovaaminen, kulttuurisen tarkoituksellisuuden valtakunta, viittaa vain ihmiselle ominaiseen merkityksmaailmaan: vain ihminen osaa luoda merkityksiä. "Ihmiset aloittavat ihmisinä ... nimenomaan siksi, että he kokevat maailman käsitteenä (symbolisesti). (Sahlins mt., 142) Tästä syystä "kulttuuritkin ovat ihmisten ja asioiden mielekkäitä järjestyksiä" (s. X). Tämä käsitteellisesti ilmaistu

merkitysten maailma on yhtä todellinen kuin aistein havaittava maailma. Merkitysmaailma on jopa jatkuvampi ja pysyvämpi kuin aistimaailma.²

Maailman kokeminen käsitteenä (symbolisesti) tarkoittaa maailman havaitsemista kielen, sanojen, käsitteiden ja uskomusten opettamalla, ehdollistamalla ja mahdollistamalla tavalla. Ihmisellä on symbolisoinnin kyky ja tällä kyvyllään hän sovittaa maailmansa käyttäytymiseensä ja käyttäytymisensä maailmaansa. Ihminen luo menneisyytensä, käsittää nykyisyyden ja ennakoii tulevaisuutta symbolien avulla, jotka abstrahoivat, siivilöivät, tiivistävät, vääristävät, syrjäyttävät ja jopa luovat sitä mitä aistit välittävät tietoisuuteen. Ihmisellä on kyky "manipuloida" aistihavaintoja symbolisesti. Tämä puolestaan mahdollistaa niin monitasoisen päättelyn, suunnittelun ja tehokkaan toiminnan kuin myös illuusiot, väärinkäsitykset, myytit ja itsepetoksen. (Edelman 1971, 2.)

Edellä luonnehdittu Marshall Sahlinsin käytännöllisen intressin käsite kertoo kulttuurin "kaksista kasvoista". Ensinnäkin merkitys, arvot ja preferenssit on upotettu kulttuurin symbolisiin rakenteisiin ja tätä kautta symboliset rakenteet mm. vaikuttavat poliittisiin preferensseihin. Toisaalta nämä perityt symboliset rakenteet joutuvat kuitenkin jatkuvasti uudistuvan käytännön testiin. Tässä testissä symboliset rakenteet eivät ole vain rajoite vaan ne voivat toimia myös resursseina (esimerkiksi traditio voidaan politisoida uudella tavalla tai uudessa merkitysyhteydessä). Toisin sanoen symbolisia rakenteita voidaan hyödyntää sekä rationaalisesti että poliittisesti.³

Jatkossa kulttuurin, symbolin ja politiikan toimintatapoja kuvataan tästä tradition ja uuden välisestä ristiriidasta käsin.

2.2 KULTTUURIN "ENSIMMÄISET KASVOT"

Mitä edellä hahmotettu merkitysmaailma sitten merkitsee symbolisia järjestelmiä ajatellen? Lähtekäämme liikkeelle Max Weberistä. Hänen tunnetun toteamuksensa mukaan ihminen on eläin, joka on riippuvainen itse kutomastaan merkitysten verkosta. Clifford Geertz "täydentää" Weberin tulkintaa toteamalla juuri kulttuurin olevan tuo verkko. Tämän mukaan kulttuurin analysoinnissa on kyse merkitysten tulkinnasta. (ks. Ruohonen 1988, 5.)

Ymmärrettäessä kulttuuri "verkkona" kulttuuri ei "sijaitsekaan" "ensin" ihmisten päissä vaan pikemminkin "julkisissa symboleissa". Näiden välityksellä kulttuurin kantajat välittävät maailmankuvaansa toinen toisilleen ja tuleville sukupolville (Ortner 1984, 129; Ruohonen, 6). Välittämisessä on kyse myös siitä miten symbolit muovaavat tapaa, jolla

ihmiset näkevät, kokevat ja ajattelevat maailmaa. Esimerkiksi Geertzin tavassa määritellä kulttuuria symboli tarkoittaaakin käsitteellistä mielikuvaa: "mikä tahansa objekti, toiminta, tapahtuma tai suhde, joka toimii mielikuvan välittäjänä, on symboli. Symbolit ovat konkreettisia ilmaisuja ideoista, asenteista, uskomuksista, mielipiteistä jne."⁴ (Ruohonen, 6).

Vain pieni osa ihmisen käytettävissä olevasta tieto- ja merkitysvarastosta on peräisin hänen omasta kokemuksestaan. Suuri osa tiedosta on yhteiskunnallisesti välitettyä (vanhemmilta, koulusta jne.). Yhteiskunnallisesti välitetty tieto ja merkitys ovat usein myös "sosiaalisesti hyväksyttyä tietoa". Tällaisen tiedon rationaalisuus on pyrkimyksessä selviytyä jokapäiväisen elämän tyyppillisissä tilanteissa. (Schutz 1973, 348.) Tällainen arkielämän maailma, jossa asiat tehdään ja ne toteutuvat turhia kyselymättä, on itsestäänselvyyksien luonnollinen maailma. Tästä näkökulmasta symbolit kulttuurisina esineinä muovaavat perittyinä käsitteinä maailman havaitsemisen ja ymmärtämisen tapaa.

2.3 KULTTUURIN "TOISET KASVOT" JA POLITIIKKA

Itsestäänselvyyksien maailma on usein epäpoliittinen, automaattinen ja luonnollinen maailma. Poliittinen aloitteellisuus merkitsee tästä arjen rutiinien näkökulmasta joko arjen asettamista kyseenalaiseksi tai transkendoitumista arjen rutiineista joko merkityksellistämällä uudella tavalla jotakin arjesta tai luomalla aivan uusi merkitys. Symbolin "toiset kasvot" ja "toisen asteen" vaikutus politiikassa liittyykin uudelleen merkityksellistämisen ongelmaan.

Merkitysmaailma elää ja konkretisoituu aktuaalisessa merkityksessä. Aktuaalisessa merkityksessä on kyse jonkun asian konkreettisesti merkityksestä tässä ja nyt. Mm. Max Weber toteaa kulttuurin olevan "rajallinen segmentti maailman prosessin merkityksettömässä äärettömyydessä: segmentti, jota ihmiset merkityksellistävät ja pitävät tärkeänä". Ihmiset merkityksellistävät "ottamalla harkitun kannanmäärittelyn maailmaan". (Weber 1949, 81) "Empiirinen todellisuus on kulttuuria meille koska ja vain siinä määrin kuin me suhteutamme sitä arvoihin. Kulttuurissa on kyse vain niistä todellisuuden segmenteistä, jotka ovat muodostuneet meille tärkeiksi tämän arvo-relevanssin perusteella." (s. 76)

Konkreettiset merkitykset eivät synny ensisijaisesti esimerkiksi kulttuurista symbolisena järjestelmänä tai kielestä sinänsä vaan tilanne määrittelee tulkintaa. Tilanteiden muuntuminen ja muuttaminen merkityksiksi on symbolisen näkökulmasta tärkein poliittinen prosessi.

Sahlinsin käsityksen mukaan merkityksessä, nimenomaan aktuaalisessa merkityksessä, toteutuu kulttuurisen järjestyksen yhtenäisyys: materiaalisen ja sosiaalisen yhteennivoutuminen. Tätä Sahlins perustelee seuraavasti: Hän erottaa ensin merkityksessä yleisen merkityksen (meaning) ja aktuaalisen merkityksen (significance). Minkä tahansa kulttuurisen muodosteen yleinen merkitys tarkoittaa kaikkia sen mahdollisia käyttötapoja yhteiskunnassa.⁵ Yleinen merkitys toteutuu kuitenkin vain konkreettisina tapahtumina. Tärkeäksi koetussa tapahtumassa on kyse merkityksen aktualisoitumisesta. Tällaisena merkitys riippuu sekä tapahtuman mahdollistavasta rakenteesta että ihmisten toiminnasta. Toisin sanoen aktuaalinen merkitys syntyy menneisyyden ja konkreettisen tapahtuman erityisyyden välisessä yhteentörmäyksessä. Merkityksellisessä tapahtumassa on kyse tilapäisen tapahtuman ja tietyn symbolisen järjestelmän välisestä suhteesta. (Sahlins 1983, 126-7.)

Tilanteiden muuntuminen merkityksiksi ajankohtaistaa myös poliittisen kulttuurin käsitteen ongelman. Miten poliittinen kulttuuri voidaan ymmärtää niin, että tuossa käsitteessä olisi jotain mieltä? Näkökulman ollessa tilanteiden muuntuminen merkityksiksi olisi ehkä viisaampaa kysyä "mitä poliittinen kulttuuri on" kysymyksen sijasta "mikä kulttuurissa, tapana havaita maailmaa, on poliittista". Tällöin poliittisen kulttuurin tarkasteluperspektiivinä ei ole substantiivi poliittinen (yhteiskunnan poliittinen sektori tai alue) vaan adjektiivi poliittinen ja verbi politisoida ja politisoitua. Kyse on harkittujen kannanmäärittelyiden poliittisuudesta, politisoimisesta ja politisoitumisesta. Nyt ongelmaksi muodostuu tietysti kysymys siitä, mitä tarkoitetaan sanottaessa jonkin olevan poliittinen kysymys. Poliittisuuden ehtona pidetään yleisesti, jo arkikielenkin tasolla, sitä, että jostakin asiasta on olemassa erilaisia näkökulmia. Näitä näkökulmia tarkastellaan enemmän taikka vähemmän subjektiivisina ("minun mielestäni"). Subjektiivisina niiltä ei myöskään edellytetä eikä niiden oleteta olevan absoluuttinen totuus eikä toisaalta näkökulman totuudellisuudelta kielletä arvosidonnaisuutta. Poliittisen kulttuurin tarkastelulla tällaisesta näkökulmasta voidaan "väistää" kysymystä, johon monet poliittisen kulttuurin määrittely-yritykset ovat kompastuneet: mitkä ja minkälaiset asenteet, arvot, uskomukset jne. ovat poliittisia, millä kriteerillä ne määritellään *poliittiseksi* kulttuuriksi.

Se mitkä asenteet, arvot, yhteiskunnalliset ongelmat ja ristiriidat ovat juuri nyt poliittisia ajankohtaisia ongelmia yhteiskunnassa, ei ole mikään määrittelyn ongelma vaan riippuu yhteiskunnallis-poliittisesta tilanteesta. Tästä näkökulmasta voidaankin asettaa empiirisiä kysymyksiä: missä suhteissa, millä alueilla, mitkä ongelmat ovat kulloinkin poliittisia kysymyksiä tarkasteltavassa poliittisessa järjestelmässä, kuinka poliittisia ne ovat jne.

Tietenkin on koko ajan olemassa yhteiskunnallista eriarvoisuutta, valtasuhteita, herruutta, ristiriitoja ja yhteiskunnallisia eroja, mutta, jos niitä ei artikuloida poliittisesti, ne eivät ole poliittisia ongelmia yhteiskunnassa juuri nyt. Yhteiskunnalliset valtasuhteet ja taistelu vallasta määrittelevät yhteiskunnan poliittisuutta, sitä kuinka poliittinen yhteiskunta juuri nyt on, mitkä ongelmat ovat politisoituneet, mitkä ongelmat koetaan poliittisesti merkittävinä ja mitkä aspektit kansakunnan yhteisestä maailmanymmärryksestä ovat ongelmallistuneet ja asetettu kyseenalaisiksi. Tällaiset kysymykset erottelevat poliittisia kulttuureja eri yhteiskunnissa ja eri aikakausia.

2.4 KULTTUURIN IDEOLOGISUUS

Tarkasteltaessa symbolia konkreettisena ilmauksena ideoista, asenteista, uskomuksista ja mielipiteistä symboli tulee lähelle ideologisen käsitettä - varsinkin ymmärrettäessä ideologia althusserilaisesti. Althusserilaisessa näkökulmassa ideologiaan ei nimittäin olla kiinnostuneita niinkään sellaisesta kohteesta kuin jokin yksityinen erillinen ideologia "isminä". Pikemminkin ollaan kiinnostuneita symbolijärjestelmien ideologisista aspekteista⁶ (ks. myös Giddens 1984, 283).

Althusserillahan ideologia yleisimmässä muodossaan on kaikkien yhteiskuntien olemassaololle välttämätön funktionaalinen piirre. Ideologia on osa todellisuutta. Althusserin käsityksen mukaan ideologiassa on kyse yksilöiden kuvitteellisesta suhteesta heidän olemassaolonsa todellisiin ehtoihin (ks. Althusser 1971, 153). Toisin sanoen *ideologia ei ole mikään kuvitteellinen valtakunta vaan valtakunta, jossa kuvitteellinen toteuttaa itsensä* (ibid, 155; Giddens 1984, 272; Molina 1978). Tässä mielessä ideologia on väistämättä mukana kaikessa inhimillisessä toiminnassa: se on identtinen itse inhimillisen olemassaolon "eletyn" kokemuksen kanssa (Althusser 1971, 204). Ideologian hyöty ja rationaalisuus ovat siinä, että sen avulla ihmiset elävät "tietoisina subjekteina" yhteiskunnallisten suhteiden muodostamassa ympäristössä.

Ideologian tärkein yhteiskunnallinen tehtävä onkin muovata yksilöistä subjekteja. "Ideologia ei ole inhimillisten subjektien luomus; tietoiset subjektit ovat olemassa vain ideologiassa ja sen kautta." (Giddens 1984, 272.) Tästä näkökulmasta ideologisuus on väistämätöntä ja me kaikki olemme osallisina ideologisessa prosessissa. Me elämme ideologisessa todellisuudessa jota symboliset järjestelmät esineellistävät. — Toisaalta vaikka olemisen ideologisuus on väistämätöntä, kaikki ideologisuus ja myöskään ideologiat eivät ole yhtä hyvin perusteltavissa.

Ideologisuuden väistämättömyyttä ja välttämättömyyttä korosti jo Émile Durkheim. Hän totesi: "Yhteiskunta ei koostu pelkästään siihen kuuluvien yksilöiden massasta, maaperästä jonka he asuttavat, esineistä joita he käyttävät ja teoista joita he tekevät vaan kaikkein tärkein on idea, jonka se muodostaa omasta itsestään." (Durkheim 1980, 374) Vaikka idea on kaikkein tärkein, tämä ei kuitenkaan tarkoita ideoiden absoluuttista omalakisuuutta. Poliitiikan näkökulmasta on selvää, etteivät "pelkät ideat" riitä politiikan rakenteelliseksi perustaksi. Ideat täytyy voida ja osata sitoa realistisen näköiseksi osaksi ihmisten arkielämää.

Esimerkiksi Jürgen Habermas (1984, 187-190) pyrkii perustelevaan miten nimenomaan elämäntapa, tapana elää ja hahmottaa arkielämää (mikä siinä on tärkeää ja tavoittelemisen arvoista, mitä projektia siinä toteutetaan), välittää ja sitoo yhteen arvot ja intressit, henkisen ja materiaalsen.⁷ Henkiset ja materiaalsiset intressit ovat erottamaton osa ihmisen elämää ja ne edellyttävät toisiaan. Materiaalinen antaa konkreettiset välineet toteuttaa henkisiä pyrintöjä ja henkinen taas perustelee materiaalsien välineiden käyttöä. Toisin sanoen elämäntapa tapana hahmottaa arkielämää yhdistää henkisen ja materiaalsien siten, että se luo legitimejä mahdollisuuksia tyydyttää materiaalsia ja henkisiä intressejä ja pyrkimyksiä.

Projekti, joka kykenee määrittelemään henkisen ja materiaalsien sisältöä ja toisiinsa kytkeytymisen tapaa, on hegemoninen projekti. Näin Habermasin tulkinnan mukaan järjestyksen normatiivinen pätevyys ja legitimeetti riippuvat keskeisesti henkisestä ja ideologisesta, siitä miten asioiden tulkitaan olevan.

Miten asioiden tulkitaan olevan on "althusserilaisesti" ideologiaa. Tulkinnan synnyttäminen on ihmisen kasvamista politiikan subjektiksi. Tulkinnan synnyttäminen on kielen välityksellä toteutuvaa diskursiivista artikulaatiota pyrkien merkitysten luomiseen.

Stuart Hallin tulkinnan mukaan ideologian tehtävä ideologisen ihmisen luojana on nimenomaan pyrkiä katkaisemaan kielen vapaa "virta" ja kiinnittää merkitys. "Ideologinen valta sanoo": tarkoitan tällä tätä enkä sitä niin kuin sinä tai joku muu.

"Kieli voidaan nähdä maailman kuvaamisena, representatona; ideologia on valtaa. Juuri tässä risteyksessä, maailman kuvaamisen ja vallan kohtauspisteessä, kielen ja ideologian kohtauspisteessä, syntyy ... merkitys. Merkityksen syntyminen edellyttää kielen virran katkaisemista.

Mihin siis tarvitaan ideologian käsitettä? Se tarvitaan osoittamaan sitä kohtauspaikkaa, missä kulttuurinen representatio, kulttuuriset muodot, kohtaavat vallan." (Hall 1988, 67.)

3 Symbolin tarkempi määrittely

Edellä analysoitiin lyhyesti kulttuurin tärkeää metodologista merkitystä yhteiskunnallisen todellisuuden muodostumisessa. Kulttuuri konkretisoituu erilaisissa symbolisissa järjestelmissä, ideajärjestelmissä, ideoiden näytellessä merkittävää osaa yhteiskunnassa.

Symbolin käsite symbolisena järjestelmänä on kuitenkin vielä niin yleinen, ettei siitä ole tässä merkityksessä juurikaan hyötyä empiiristä tutkimusta ajatellen. Symbolin käsitettä on pyrittävä määrittelemään tarkemmin.

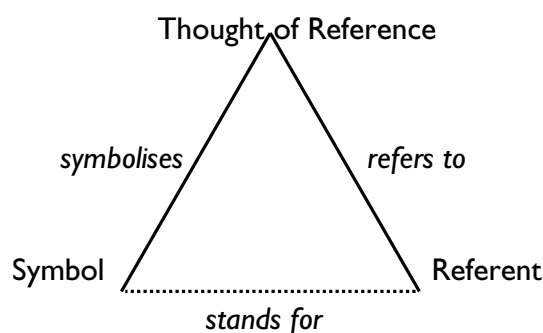
3.1 SEMIOOTTINEN JA SYMBOLINEN MERKKI

Symbolin käsite on ongelma. Sitä - kuten muitakin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen peruskäsitteitä - on määritelty monista näkökulmista. Myös symboli voidaan ymmärtää monin eri tavoin.

Johdannossa myös todettiin sanakirjamääritysten kertovan siitä miten joitakin merkkejä, kuvia, sanoja, henkilöitä ja tapahtumia voidaan käyttää symbolisina merkkeinä kertomaan jostakin abstraktista.

Symbolin määrittely kytkeytyykin väistämättä merkin käsitteeseen. Ihminen huomioi asioita merkkien välityksellä. Merkeillä hän myös tulkitsee näiden asioiden merkityksiä ja tätä kautta muodostaa mielikuvia. Merkkejä hyödyntäen ihmiset kommunikoivat toisilleen merkityksiä ja mielikuvia. Mutta ovatko kaikki merkit symboleja vai ovatko symbolit jotenkin erikoisia merkkejä?

Merkin, merkityksen ja referentin suhteita kuvataan tavallisesti Ogdenin ja Richardsin vuonna 1922 esittämällä semanttisella kolmiolla (Ogden & Richards, 10-11):

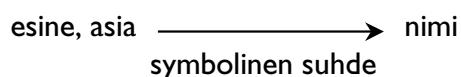

Ogdenin ja Richardsin tulkinnan mukaan referenssin ja symbolin välillä on kyse välittömästä, kausaalista suhteesta. Puhuessamme valitsemme käyttämämme symbolit pitäen silmällä sekä referenssiä, mielessämme olevaa ajatusta, että konkreettisen puhetilanteen asettamia vaatimuksia (otamme huomioon symbolin oletettuja vaikutuksia kuulijoihin, omat asenteemme jne.).

Referenssin ja referentin suhde voi olla joko suora tai epäsuora. Suhde on välitön ajatellessamme jotakin jonka juuri havaitsemme (esimerkiksi näkemämme talon väri). Epäsuorassa suhteessa ajattelemme jotakin joka ei ole juuri nyt läsnä ja joka tavallisesti edellyttää merkkien ketjujen tulkintaa.

Symbolin ja referentin suhde on aina epäsuora koska ne eivät kytkeydy välittömästi toisiinsa. Toisin sanoen esimerkiksi sanan ja sen symbolisoiman objektin välillä ei ole mitään suoraa välttämätöntä suhdetta. Kyse on sopimukseen perustuvasta nimeämisestä. Suhteen mieltävaltaisuudesta seuraa myös se, ettei ole aina ollenkaan itsestään selvää käyttävätkö puhujat samaa sanaa samassa merkityksessä. Esimerkiksi referentin ollessa periaatteessa sama, vaikkapa tiellä vastaantuleva koira, niin kahdesta keskustelijasta toiselle koira-sanana referenssi voi olla "vaarallinen eläin jonka suhteen pitää aina olla varovainen", kun taas toisella referenssi voi olla "ystävällinen, herkkä ja seurallinen ihmisen paras ystävä". Tämä yksinkertainen esimerkki jo paljastaa miten merkitys syntyy ihmisten tavasta käyttää symbolia eikä itse symbolista.

Ogdenin ja Richardsin semanttisessa kolmiossa periaatteessa kaikki ilmaisut ovat symboleja. Symbolin erityisyys ongelmallistuu vielä enemmän, jos tavoitteeksi asetetaan symbolin käsitteessä symbolin ja referentin välinen mahdollisimman yksimerkityksinen suhde seuraavasti:

Mikäli kieli ymmärretään tässä todellisuutta objektiivisesti kuvaavana välineenä "kieli karttana" vertauksen tapaan, symbolinen samaistuu semanttiseen. "Kieli karttana" -vertauksessahan oletetaan, ettei kielellä ole luovaa, todellisuutta muokkaavaa ominaisuutta kuten ei hyvällä kartallakaan voi olla kuvaamansa maaston suhteen. Hyvä kartta vain kuvaa maastoa täsmällisesti ja oikein. - Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan seurata symbolin tällaista määrittelyä koska siinä ei tehdä riittävää eroa semioottisen ja symbolisen välillä. Ogdenin ja Richardsin tavassa käyttää symbolin käsitettä kaikki merkit ovat symboleja.

Tässä tutkimuksessa lähdetään siis liikkeelle näkemyksestä, jonka mukaan symbolinen voi olla tietyllä tavalla määriteltynä jotakin erityistä ja että symbolin käsitteellä voi olla merkittävää annettavaa myös politiikan ymmärtämisen kannalta. Tämä edellyttää kuitenkin tarkempaa eron tekemistä symbolisen ja semioottisen välillä: symbolisen merkin voimakkaampaa yhteiskunnallistamista. Symbolisen määrittely pyrkii jatkossa syvenemään kohden tuota erityistä.

Umberto Eco (1985, 133) esittämää määrittelyketjua soveltaen ("merkin tuottaminen yleisenä semioottisena ilmiönä") eri tapoja määritellä symbolia voidaan ryhmitellä seuraavasti. Econ tulkinnan mukaan seuraavat tavat määritellä symbolista - tulkitessaan symbolista pelkästään semioottisena ilmiönä - eivät vielä tavoita symbolisen muodon erityisyyttä, "aitoa symbolista". (Oheinen numerointi seuraa Econ numerointia):

- 1) Määritelmät joissa symbolinen suoraan samastetaan semioottiseen eli yleensä merkkien tuottamiseen. - Symbolisen kannalta sen samaistaminen semioottiseen johtaa väistämättä siihen, ettei symbolinen ole mitään erityistä. Symbolin käsite olisi tässä mielessä "turha". Sen avaamasta näkökulmasta ei saataisi mitään uutta informaatiota.
- 2) Symbolit tarkoittavat ilmaisuja, jotka merkitsevät kirjaimellisesti sitä mitä ne on tarkoitettu merkitsemään.
 - 2.1.) Tässäkin yhteydessä on kyllä mahdollista, että symbolilla ilmaistaan tai johdetaan mieleen myös joku toinenkin merkitys, mutta tällöin tulkintaa ohjaavat kuitenkin jotkut semanttiset ja pragmaattiset säännöt. - Ero "aitoon symboliseen" on Econ tulkinnan mukaan siinä, että vaikka symbolit liittyvät näihin epäsuoriin, toisiin merkityksiin, niin symbolisessa muodossa sen enempää lähettäjä kuin vastaanottajakaan eivät kykene hahmottamaan täsmällistä tulkintaa. Tulkinnan sääntöjä ei ole lyöty etukäteen lukkoon.
- 3) Symbolia on määritelty myös siten, että symbolit kuvaavat ennalta luotujen sääntöjen pohjalta jotakin tietystä sisällöstä. Tällaisia ovat esimerkiksi matematiikan ja formaalisen logiikan symbolit. - "Aidossa symbolisessa muodossa" sisältö on kuitenkin epämääräistä eikä symbolin ja sisällön suhdetta ole yleensä etukäteen koodattu vaan se keksitään tai löydetään samalla kun ilmaisu tuotetaan.
 - 3.1.) Symbolia on määritelty myös siten, että symbolinen liitetään merkkeihin, joilla ilmaistaan figuratiivisia merkityksiä retoristen sääntöjen pohjalta.

- 3.1.1.) Tähän kategoriaan kuuluu Econ käsityksen mukaan mm. Freudin unien ja unikuvien tulkinta (esimerkiksi tiivistymät ja siirtymät). Freud etsi symbolista koodia jolla voisi selittää esim. sateenvarjon, tikkaiden, suihkukaivon, pullon jne. intersubjektivisen tai kulttuurisen merkityksen. Toisin sanoen hän etsi unien oikeaa tulkintaa.⁸ - "Aitojen symbolien" merkitykset taas ovat "epämääräisiä".
- 3.1.2.) Metaforat ja muut troopit - epäaitoina symbolisina muotoina - kuuluvat Econ tulkinnan mukaan niinkään tähän kategoriaan. Näin siksi, ettei niitä voi tulkita kirjaimellisesti koska teksti olisi tällöin vailla mieltä, kirjaimellisesti tulkittuna 'mieletön'. - Symboli taas voidaan tulkita ja ymmärtää kirjaimellisesti. Toisaalta tämän voinee tulkita myös siten, että vaikka esimerkiksi metaforat eivät sinänsä ole vielä symboleja, niin metaforia voidaan hyödyntää luotaessa symbolista muotoa (tästä tarkemmin jäljempänä).

Kuvatun kaltaiset merkit eivät vielä siis ole "aitoa symbolista muotoa" Umberto Econ tulkinnan mukaan. Symbolisen näkökulmasta näiden määrittelyiden eräs keskeinen puute on Econ mielestä niiden semioottisuus: se että merkkejä tarkastellaan voittopuolisesti semioottisina, ei yhteiskunnallisina ilmiöinä.

Seuraavassa otan muutamia esimerkkejä symbolin määrittelyistä, joissa korostetaan symbolin erityisyyttä.

Ernst Cassirerin tulkinnan mukaan symboli yleisessä merkityksessään voidaan ymmärtää jonakin (merkkinä) joka on ladattu täyteen merkitystä (Cassirer 1953). Tuo "merkitystä täyteen ladattu" jokin on yhteiskunnallinen, kulttuurinen ja ideologinen. Se ei palaudu jäännöksettömästi aistihavainnon objektiivisuuteen ja toisaalta se on aina jossain määrin relativistinen.

Samaan tapaan Susanne K. Langer erottaa omassa symbolin määrittelyssään symbolin objektista. Symbolit ovat objektien ymmärtämisen välineitä ja tässä mielessä symbolit tarkoittavat enemmänkin käsitteitä kuin asioita (Langer 1948, 61). "Symboli on mikä tahansa keksintö, jonka avulla me kykenemme tekemään abstraktioita." (Langer 1969, XI) Koska symbolit ovat objektien käsittämisen välineitä, symbolit merkitsevät välittömästi mielikuvia eikä objekteja.

Symbolin ja merkin ero syntyy Langerin määrittelyn mukaan siitä, että merkki viittaa johonkin tosiasiaan (matter of fact) kun taas symboli viittaa idean esittämiseen (expression of an idea). Merkki tulee ymmärrettyä oikein silloin kun se auttaa meitä havaitsemaan kohteen,

josta se puhuu. Symboli ymmärretään kun käsitämme sen edustaman idean. (Langer 1969, 26.)

R.M. MacIver (1964, X) erottaa merkin ja symbolin toisistaan sillä perusteella, että merkki on motiiviltaan denotatiivinen kun taas symboli ei varsinaisesti pyri tarkoitteen luomiseen. MacIverin tulkinnan mukaan symbolissa on kyse jo olemassa olevaan ja tunnustettuun tarkoitteeseen liittyvästä erityisestä mielialasta tai asenteesta (kunnioituksesta, pelosta, tärkeydestä jne.). Tällaiset symbolit ovat hänen tulkintansa mukaan tärkeitä luotaessa järjestystä yhteiskuntaan ja säädeltäessä ihmisten käyttäytymistä. Tällaisten symbolien läsnäolo puhuu tehokkaammin kuin sanat.

Marshall Sahlins (1983, 124) korostaa merkin ja symbolin eroa siltä kannalta, että merkki havaitaan sellaisena kuin se on. Symboli taas liittyy annettuun ja annettavaan merkitykseen. Semanttisessa on kyse merkin suhteesta toisiin merkkeihin ja symbolisessa sen arvosta ja merkityksestä. Yhteiskunnallisessa toiminnassa symboliseen merkkiin kytkeytyy myös intressi merkin instrumentaalisenä arvona toimivalle subjektille. Tässä mielessä symboli on merkki, jonka konkreettiseen merkitykseen vaikuttavat rakenne, yhteiskunnallinen toiminta ja "minun maailmani" eli tulkitsijan oma tulkintahorisontti. Tässä mielessä jokainen on myös itse symboliensa luoja.

Näiden näkökulmien ja määrittelyjen perusteella symbolisen merkin voidaan sanoa eroavan semioottisesta merkistä siinä että:

- Symbolisessa merkissä korostetaan tärkeäksi koettua merkitystä.
- Tärkeäksi koettu merkitys viittaa yhteiskunnan, kulttuurisen ja ideologisen tärkeyteen symbolisen merkin synnyssä.
- Symbolisen merkin synnyn yhteydessä voidaan puhua yhteiskunnallisesta lisämerkityksestä. Yhteiskunnallinen lisämerkitys symbolin funktiona ylittää havainnoitsijan ja tulkitsijan yksilöllisen olemassaolon. Tila ja aika hahmotetaan tavalla, joka ylittää, transkendoi aktuaalisen tässä ja nyt (Langer 1948, 293). Toisin sanoen symboli viittaa todellisuuteen, joka ylittää arkielämän todellisuuden. Langerin tulkinnan mukaan symbolin erityisyys on myös sen kyvyssä yhdistää tai liittää toisiinsa todellisuuden eri tasoja (s. 294). Toisin sanoen symboli sisältää väistämättä myös tulkintoja ja merkityksiä, jotka eivät johdu suoraan ja välittömästi kokemuksesta. Symbolit kantavat mukanaan erityistä merkitysten maailmaa.

- Symbolisen merkin yhteiskunnallisuus ja ideologisuus merkitsevät myös sitä, että yksi ja sama merkki voi tilanteesta ja tulkitsijasta riippuen toimia joko pelkkänä merkinä tai symbolisena merkinä eli symbolina. Esimerkiksi valtion lippu toimii merkinä silloin kun se välittää ensisijassa informaatiota (esimerkiksi vastatessaan kysymykseen: minkä maan lippu). Sama lippu toimii symbolina silloin kun se kertoo, ilmaisee ja siihen liitetään ideoita, tunteita ja merkityksiä eli silloin kun siihen kiteytyy yhteiskunnallista lisämerkitystä.

Symbolin yhteiskunnallinen mieli ja järki jo osoittavat, että, vaikka merkin käsitteen tasolla symboli koostuu materiaalisesta merkistä (signifioija) ja epämateriaalisesta tarkoitteesta (signifioitu) (Broms 1985, 16), niin kaikki merkit eivät vielä ole aitoja symboleja. Kuten jo todettiin: symbolin määritelmät vaihtelevat aina kaikkien merkkien samaistamisesta symboleihin näkemyksiin, joiden mukaan vain yhteiskunnallisesti tuotetut lisämerkitystä omaavat merkit kuten nimet, henkilöt, termit, ilmaisut, kuvat, tapahtumat tms., ovat varsinaisesti vasta symboleja. Tämä tutkimus nojaa viimeainittuun tulkintaan ja näkökulmaan symboleista. Tätä kautta pyritään tekemään ero semioottisen merkin ja symbolisen merkin välillä.

"Aidolle symboliselle muodolle" on tämän tutkimuksen määrittelyn mukaan ominaista myös se, ettei etukäteen voida tietää tai määrittellä mistä voisi muodostua poliittisesti merkittävä symboli. Melkein mistä tahansa voi muodostua tällainen symboli kunhan vain symbolin tulkitsijat antavat sen välityksellä merkityksiä, merkityksellistävät maailmaa. Toisin sanoen symbolisen muodostuminen on yhteiskunnallinen prosessi. Symbolille on kuitenkin vielä erityistä, että sen välityksellä merkityksellistetään jotakin tärkeää itse symbolin "yli".⁹

Symbolissa representoidaan (edustetaan) ja re-presentoidaan (esitetään uudelleen) yhteiskunnallista todellisuutta jollakin erityisellä tavalla. Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin minkälaisesta todellisuuden edustamisesta ja esittämisestä tässä on kyse.

3.2 SYMBOLI TODELLISUUDEN REPRESENTOINTINA JA RE-PRESENTOINTINA

3.2.1 Symbolisen merkin tapa re-presentoida

Symboli-termin etymologia viittasi yhteyteen ja siteeseen kahden asian välillä siten että yksi asia edusti toista. Toisaalta on olemassa muitakin representaatiota implikoivia käsitteitä: esimerkiksi merkki, metafora, allegoria, mielikuva ja imago. Edellä symbolisen representaatio-suhteen erityislaaduksi määriteltiin se, että siinä representoidaan yhteiskunnassa ja todellisuudessa jotakin ei välittömästi aistihavainnolle antautuvaa ideaa, joka jostakin syystä koetaan merkitykselliseksi.

Symbolissa on siis kyse erityisestä todellisuuden representaatio-suhteesta. Siinä esitetään ja kerrotaan jollakin erityisellä tavalla todellisuudesta. Antropologi Raymond Firth mainitsee symbolisen representaatio-suhteen piirteiksi mm. seuraavat (Firth, 70-84):

- Symbolissa yhteys kahden asian välillä kumpuaa toimijan kulttuurisesta ja henkilökohtaisesta kokemuksesta.
- Symbolissa suhde referenttiin on ohut, "mielivaltainen", laaja, monimutkainen, mutta samalla tunnesidonnaisuudesta johtuen toiminnallisesti välitön ja läheinen.
- Näin symboli voidaan tulkita eri tavoin ja sen merkityskirjo onkin tyhjentyvätön. Symbolinen representaatio on dynaaminen prosessi, jossa kyse ei ole asian ratkaisusta vaan tulkinnasta.
- Usein symbolissa myös representoidaan kätkeytyä tai salattua ja yleensäkin vaikeasti ilmaistavaa todellisuutta.
- Symbolinen representaatio on viesti, siinä kommunikoidaan jotakin.

Firth väitti symbolin suhteen referenttiin olevan ohut, mielivaltainen, laaja ja monimutkainen, mutta samalla tunnesidonnaisuudesta johtuen toiminnallisesti välitön ja läheinen. Toisin sanoen symboli ja sen symbolisoima, se mitä symboli herättää, muodostavat kokonaisuuden jossa symboli ja symbolisoitu ovat yhtäläisiä osia. Symbolissa ja sen symbolisoimassa on kyse suhteesta, jolle on ominaista oleminen ja vaikuttaminen yhdessä sekä molemminpuolinen "osallistuminen". Symbolille tekeminen koskee myös symbolisoitua. Esimerkiksi loukattaessa

Koivistoa loukataan samalla presidenttiyttä. Poltettaessa jonkun maan lippu teko suuntautuu ennen kaikkea lipun symbolisoimaa vastaan.

Symboli onkin "todellinen" ja "aito" vain silloin kun se tekee symbolisoidun läsnäolevaksi. Vain silloin se voi toimia retorisena hahmona tai figuurina.¹⁰ (Perelman, 101-2.)

Émile Durkheim puhuu tällaisessa yhteydessä "sotkeutumisesta" ja "yhdistymisestä". Durkheimin symbolin toimintatapaa ja vaikutusta kuvaavien määrittelyiden erityinen ansio on siinä, että hän ottaa tarkasteluunsa symbolin ja symbolisoidun ohella symbolin käyttäjän.

"On itse asiassa hyvin tunnettu lainmukaisuus, että jonkin meissä herättämät tunteet kiinnittyvät tahtomattamme niiden symboliin. Musta on meille surun väri; se herättää myös murbeellisia vaikutelmia ja ajatuksia. Tämä tunnesiirtymä aiheutuu yksinkertaisesti siitä, että jonkin seikan ja sen symbolin ideat ovat mielessämme kovin läheisessä yhteydessä; sen seurauksena toisen herättämät tunteet sotkeutuvat toisen herättämiin. Mutta tämä sekoittuminen, jota jossain määrin tapahtuu aina, on täydellisempää ja korostuneempaa symbolin ollessa jokseenkin yksinkertainen, määrätty ja helposti mielletävissä, kun taas itse asia on ulottuvuuksiensa, osiensa määrän ja niiden järjestyksen mutkikkouden vuoksi vaikeasti hallittavissa. Emme kykene pitämään abstraktia entiteettiä, joka on vain työläästi ja sekavasti tajuttavissa, kokiemme voimakkaiden tunteiden lähteenä. Emme pysty selittämään niitä itsellemme paitsi yhdistämällä ne sellaiseen konkreettiseen objektiin, jonka todellisuudesta olemme elävästi tietoisia. Jos siis varsinainen asia ei täytä tätä ehtoa, se ei voi toimia tunteiden tunnustettuna perustana, vaikka se saattaisikin ne todella aiheuttaa. Jokin merkki ottaa silloin sen paikan; yhdistämme sen herättämät tunteet juuri sellaiseen. Siitä tulee rakkauden, pelon, kunnioituksen kohde; sille olemme kiitollisia; sille uhraudumme."

(Durkheim 1980, 204.)

Symbolilla on tässä tärkeitä funktioita: Riippuvuuden ja lisääntyneen elinvoimaisuuden vaikutelmat liittyvät pikemminkin symboliin kuin monimutkaiseen todellisuuteen. Symboli vetoaa kaikkein välittömimmin aisteihin ja mielikuvitukseen. Symboli on välittömimmin suuralle joukolle yhteistä. Osallistuessaan yhteiseen symboliin ihmiset jättävät ainakin hetkeksi oman rajallisen yksilöllisyytensä ja saavat itselleen jotakin symbolin ylentävästä voimasta.

Symboli on symbolisessa representaatio-suhteessa osa kokonaisuutta, joka sisältää niin asian (esineen, objektin, referentin) kuin symbolisointiprosessin ja arvioijankin. Tämä näkökulma ja määrittely

ajankohtaistavat jälleen kerran klassisen kiistan: onko symboli (osa) itse esinettä tai asiaa vai onko kyse pelkästä edustamisesta. Yksi kiistan klassinen esimerkki on ollut, edustavatko ehtoollisleipä ja viini Kristuksen lihaa ja verta vai ovatko ne sitä.

Tämän tutkimuksen symbolin määrittelyssä painottuu symbolin katolisempi tulkinta. "Aidossa symbolisessa" symbolin avulla osallistutaan itse asiaan. Symboli ei jää pelkäksi representaatioksi vaan itse asia realisoituu symbolissa eli tulkitseja ja kokija tekee, toteuttaa ja osallistuu symbolissa.

Ajatelkaamme vaikka poliittista kannatusta. Kannattaminen voi olla eri tyypistä. Aidointa kannatusta voi verrata lahjan antamiseen. Klassinen antropologinen esimerkki tilanteen arvon lisäämisestä on aidon lahjan antaminen (ks. Lee 1964, 83). Aidolle lahjalle on mm. ominaista se, että kun lahja on annettu, itse lahja "tyhjenee arvosta" sen arvon virratessa siihen, mihin tarkoitukseen tai sille, jolle lahja luovutetaan. Lahjan arvo kunnioituksen, kannatuksen yms. osoituksena tekee saajastaan kunnioitetun ja voimakkaan, joten lahja symbolisena tekona - arvon virratessa vastaanottajaan - vahvistaa nimenomaan vastaanottajaa.

Aidoimmillaan poliittinen kannatus voi olla tällainen lahja. Antamassaan kannatuksessa kannattajat lahjoittaessaan antavat jotakin itsestään. Lahjanomaisessa kannattamisessa vastaanottaja ei edusta ensisijaisesti samantapaista representaatio-arvoa kuten esimerkiksi paperiraha, jolla on kaikkien tuntema ja useimpien tunnustama representaatio-arvo, eikä myöskään intressien ajajan representaatio-arvoa. Lahjassa vastaanottaja toimii symbolina.

Tällaisen poliittisen symbolin arvon potentiaalisuus syntyy vain osallistumisesta tärkeisiin tilanteisiin pitkähkön arvonmuodostumisprosessin kautta. Vasta aitona symbolina lahjoitusten vastaanottajan lisäarvon saanti on ehdotonta. Kansan sankari ei vain representoi. Kansan ollessa muodostamassa sankariaan kansa on itse mukana osallistuen sydämellä ja järjellä.

Symboli ei ole pelkästään auktoriteetti, joka muokkaa havaintojamme ja josta olemme riippuvaisia. Se on myös voima johon oma voimakkuutemme perustuu. Symbolissa saavutamme vahvistumisen tunteen.

Dorothy D. Lee (1964, 73-77) kuvaa symbolin luonnetta osana referenssiä ja kokemuksen merkitystä symbolin ymmärtämisessä käyttäen esimerkkinä sanan symbolista käyttöä. Nimettäessä jokin esine tai asia se tunnustetaan, tunnistetaan ja asemoidaan koetun todellisuuden käsitteillä. Esineen tai asian kutsuminen nimellä on Leen tulkinnan mukaan symbolinen prosessi. Nimellä kutumisessa esine "luodaan" juuri tietynlaisena esineenä. Tästä johtuen esineen nimi tai pikemminkin sen

nimeäminen on välttämätön osa esinettä, esineen määrittelyä tietynlaisena esineenä. Tällä perusteella myös referentti, se mitä tarkoitetaan, se mihin sanalla viitataan, ei ole mikään kulttuurinen vakio vaan kieli ja sanat muokkaavat myös tarkoitetta.

Symbolin avulla osallistuminen tarkoittaa siis sitä, että myös "meillä" - eikä vain "primitiivisissä kulttuureissa" - sanat symboleina tekevät enemmän kuin vain osoittavat. Niillä on enemmän taikka vähemmän erilainen referentti ja erilainen merkitys riippuen esimerkiksi henkilökohtaisista elämäntilanteista, joissa ne ovat aktualisoituneet tulkitsijalle. Ajatelkaamme esimerkiksi sanoja "isä" ja "äiti". Ennen kuin sana symbolina sanoo jotakin minulle, minun on täytynyt kokea tavalla taikka toisella sanan referentti. Toisin sanoen symboli saa merkityksensä "osallistuessaan" konkreettiseen tilanteeseen. Myös symbolin merkitys kasvaa ja yleensäkin muuttuu tällaisen osallistumisen myötä. Joka tapauksessa ilman tällaista yksilöllistä kokemusta symbolilla ei ole merkitystä. Merkillä itsellään ei ole symbolista arvoa. Symbolin arvo ja merkitys syntyvät prosessissa, jossa osallistujat arvottavat symbolin.¹¹

Myös Émile Durkheimin mielestä symbolin voima kumpuaa itse symbolin ulkopuolelta. Aito symboli ruumiillistaa yhteisen sentimentin. Tällöin kyse ei ole symbolin sisäisistä ominaisuuksista vaan siitä, että symbolille annetaan erityinen merkitys ja siitä että symbolinen lisätään empiriseen luontoon (Durkheim 1980, 212).

Tässä mielessä symboli on Durkheimille (1980, 214) esimerkki kollektiivisesta representaatiosta. Symboli organisoii organisoinnin edellyttäessä mielen toiminnan ja reagoinnin yhdensuuntaisuutta. Symboli on näiden tulos. Symboli ilmaisee, luo ja säilyttää.¹²

Osallistuminen symbolisen välityksellä johonkin yksilöllisen ylittävään ideaan ajankohtaistaa keskustelua "symbolisen elämän" mahdollisuudesta. Esimerkkeinä tällaisesta keskustelusta referoin lyhyesti C.G. Jungin ja Jean Baudrillardin väitteitä.

Psykoanalyttisesta näkökulmastaan C.G. Jung määritteli symbolin termiksi, nimeksi tai kuvaksi joka itsessään saattaa olla meille tuttu. Kuitenkin kyseisen termin, nimen tai kuvan konnotaatiot, käyttö ja soveltaminen ovat erityislaatuisia viitaten salattuun, epämääräiseen tai tuntemattomaan merkitykseen. Hänen mukaansa termi tai kuva on symbolinen merkityksensä enemmän kuin mitä se ilmaisee. Toisin sanoen sillä on laajempi tiedostamaton aspektinsa. (Jung 1977, 185.) Jung erotti vielä toisistaan "luonnolliset" ("natural") ja "kulttuuriset" ("cultural") symbolit. Luonnolliset symbolit kumpuavat psyykeen tiedostamattomista sisällöistä edustaen perustavanlaatuisen arkkityyppisten motiivien muunnelmia. Tällaisilla symboleilla on Jungin käsityksen mukaan muinaiset juuret eli ne viittaavat ajatuksiin ja kuviin joihin törmäämme primitiivisissä

yhteisöissä ja arkeologisissa löydöissä. Kulttuuriset symbolit taas ilmaisevat "ikuisia totuuksia". Tällaiset symbolit ovat Jungin käsityksen mukaan vieläkin ahkerassa käytössä monissa uskonnoissa. Niitä on muuteltu ja kehitelty ja tätä kautta niistä on muodostunut sivilisoituneiden yhteiskuntien kollektiivisia representaatioita ("representations collectives"). (s. 253.)

Jungin mielestä symbolisen ja arjen rutiinien välillä vallitsee jännite. Hän nimittäin tulkitsee "symbolisen elämän" kohtaamaa historiallista muutosta seuraavasti. Aikaisemmin ihmiset elivät symbolejaan, nyt symbolit on pakko painaa tiedostamattomaan. Niillä ei ole luonnollista osaa arjen rutiineissa, sillä arkinen sopeutuminen todellisuuteen vaatii tarkkuutta ja täsmällisyyttä. Arjessa meidän on opittava hylkäämään fantasiaa. Jungin käsityksen mukaan ihminen kuitenkin tarvitsee symboleja, jotka mahdollistavat niin paikan löytämisen maailmankaikkeudessa kuin tarjoavat vastauksia elämän merkityksen ongelmaan. "Elämä on liian rationaalista, ei ole olemassa mitään symbolisen olemisen mahdollisuutta, jossa olen jotakin muuta, jossa toteuttaisin rooliani yhtenä elämän jumalaisen draaman näyttelijänä." (Jung 1977, 274) Tässä mielessä Jung puhuikin (esim. 1968, 13) symbolisen hälyttävästä köyhtymisestä.¹³

Jean Baudrillard liittyy symbolin symbolisiin sosiaalisiin suhteisiin, erityisesti symboliseen vaihtoon. Analysoidessaan kapitalismia hän toteaa, ettei sen heikkous ole kyvyssä uusiintua taloudellisesti ja poliittisesti vaan kyvyttömyydessä symboliseen uusintamiseen. Symbolisessa sosiaalisessa suhteessa on kyse jatkuvasta vapaaehtoisesta antamisesta ja saamisesta. Baudrillardin käsityksen mukaan vaarana on, ettei kapitalistinen järjestelmä hyväksy ja jätä tilaa menetyksen, lahjan, uhrauksen palauttamiselle lahjoittajalle ja tätä kautta symbolisen vaihdon mahdollisuudelle. (Baudrillard 1975, 144.)

3.2.2 Symboli ja merkitysten maailma: symboli ja transkendoituminen arjen rutiineista

Edellä symboli määriteltiin alustavasti itse merkkiin välittömästi palautumattomaksi käsitteeksi, joka on "ladattu täyteen merkitystä". Merkityksellä viitattiin myös erityiseen merkitysten maailmaan. Seuraavassa pyrin tarkemmin analysoimaan merkityksen muodostumista symbolin näkökulmasta nojautuen lähinnä Alfred Schutziin.

Alfred Schutzin symbolin käsitteen määrittelyn lähtökohtana ovat ns. appresentaatio-suhteet, joissa voidaan erottaa appresentoiva, appresentoitu ja appresentointi.¹⁴ Tärkeintä näissä appresentaatio-suhteissa on, ettei objektia, tosiasiaa tai tapahtumaa (appresentoivaa) koeta itsenä,

sellaisenaan vaan appresentoivan koetaan edustavan jotakin toista kohdetta tai asiaa. Tämä toinen ei ole kuitenkaan annettu välittömästi subjektin kokemuksessa.¹⁵ Appresentoiva pikemminkin herättää tai kutsuu esiin appresentoidun. Jälkimmäinen voi olla joko jokin fyysinen tapahtuma, tosiasia tai kohde, jota subjekti ei voi kuitenkaan välittömästi havaita, tai jotakin henkistä. Se voi olla jotakin todellista terveen järjen todellisuuden merkityksessä tai mielikuvitusta. Se voi olla samanaikainen appresentoivan kanssa, edeltää tai seurata sitä tai sitten se voi olla jopa ajaton. (Schutz 1973, 297.)

Symbolointi edellyttää Schutzin tulkinnan mukaan intersubjektiivisuutta ja sitä, että kyse on kokemuksista jotka merkitsevät enemmän kuin arkielämän maailman rutiininomaiset merkitykset viitaten toisenlaisiin merkityksiin, toisiin todelluuksiin. Symboleja hyödyntäen ihminen pyrkii ymmärtämään näitä transkendenttaalisia ilmiöitä tavalla, joka on analoginen havaintomaailmaamme nähden. Schutz määrittelee symbolin appresentaatiosuhteen avulla siten, että suhteen appresentoiva osa on objekti, tosiasia tai tapahtuma jokapäiväisen elämän todellisuudesta. Appresentoidussa taas viitataan ideaan tai ajatukseen, joka ylittää (transkendoi) jokapäiväisen elämän kokemuksemme. (Schutz 1973, 297, 331.)

Nämä arjen merkitykset ylittävät toiset todellisuudet ovat sekä kielen että kokemuksen aluetta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että symbolien avulla yhteiskunnan jäsenet voivat kokea yhteiskunnan, maan, valtion, politiikan, poliittiset johtajat jne. jonakin enempänä kuin pelkkänä sattumana. Tässä kokemuksessa he voivat osallistua kokonaisuuteen, joka ylittää (transkendoi) erillisen, yksityiseen käpertyneen olemassaolon. Osallistuva voi periaatteessa kokea elämän - ainakin hetkellisesti - jonakin yhteiskunnallisesti tärkeänä ja merkittävänä.¹⁶

Symboli siis viittaa johonkin joka ei ole välittömästi aistihavaintoon perustuvaa. Pikemminkin symboli on keino, jolla ei välittömään aistihavaintoon perustuva tehdään ymmärrettäväksi. Symbolisoinnissa annetaan asioille, tapahtumille ja toiminnoille merkityksiä, jotka tuovat noille asioille, tapahtumille ja toiminnoille lisämerkitystä. Symbolisoinnissa välitöntä todellisuutta ja siitä kumpuavia kokemuksia ei ilmaista sellaisenaan vaan ne sublimoidaan tai ylevöitetään kristallisoituneilla symbolisilla ilmauksilla todellisuuden syvemmän olemuksen määrittelyiksi. Symboli on siten todellisuuden kuvamaisen kuvauksen kristallisoituma. Yhteenvedo joka sekä ilmaisee että on samalla väline siirtymisessä yksityisestä julkiseen. Siinä todellisuutta ei vain kuvata vaan myös arvotetaan. Siinä määritetään mikä todellisuus oikeastaan on, mikä siinä on tärkeää. Vaikka symbolisesti ilmaistu idea tai käsitys todellisuudesta ei ole alussa välittömän aistihavainnon vangitsemaa empiiristä todellisuutta, symboli-

nen tietoisuus todellisuudesta tulee - siinä määrin kuin todellisuus todella määritellään täällä - tärkeämmäksi kuin arkielämä ja sen rutiinit.¹⁷

Symbolin osallistuessa todellisuuden määrittelyyn on selvää, ettei symboli ole suinkaan vain todellisuuden peili tai heijastuma, vaan se taittaa, kristallisoii ja muokkaa käsitystä todellisuudesta. Symbolisoinnissa on aina kysymys enemmän kuin pelkästä todellisuuden välittömästä kuvaamisesta. Mukana on väistämättä arvottamista. Tässä mielessä symbolissa on kyse sekä kulttuurisesta että subjektiivisesta pyrkimyksestä ymmärtää ja arvottaa todellisuutta määrittelemällä tuota todellisuutta.

Koska symboliset järjestelmät ja symbolit eivät vain heijasta ja edusta todellisuuden joitakin аспекteja vaan ne myös muokkaavat tuota todellisuutta, niillä on väistämättä poliittisia vaikutuksia ja merkitystä. Toisaalta tiedon instrumentteina, niiden itsensä syntymiseen, ovat vaikuttaneet yhteiskunnan valtasuhteet ja politiikka. Tämä merkitsee sitä, etteivät symbolien valta ja symbolinen valta suinkaan piile symboleissa ja symbolisissa järjestelmissä itsessään. Valta on niillä yhteiskunnallisilla voimilla ja ryhmillä jotka auktorisoivat ko. symbolit, keiden symboleja ne ovat, keiden itseymmärrys saa ilmaisunsa näissä symboleissa. Symbolit muovaavat yksilöllisiä ja yhteisön reaktioita, mutta symboleita itseään muovaavat aina läsnäolevat ja vaikuttavat traditionaaliset, historialliset, lingvistiset ja yhteiskunnalliset kahleet. Tästäkin syystä voidaan väittää, etteivät merkitykset ole eivätkä ne johdu symboleista sellaisenaan. "Poliittiset symbolit ilmaisevat keskitetyssä muodossa erityisiä merkityksiä ja tunteita, jotka ryhmän jäsenet luovat ja vahvistavat." (Edelman 1964, 11)

Schutzin symbolin määrittelyssä korostuu symbolin merkitys arkirutiinien ylittämisenä ja tätä kautta siirtymisenä yksityisestä julkiseen. Tietenkään ihmiset eivät aina, joka tilanteessa kaipaa tällaista symbolista. Schutzkin toteaa, että yleensä arkielämän maailmaa pidetään itsestään selvänä ja se yleensä riittää common sense -ajattelulle. Vain poikkeustapauksissa, kriisi- tai shokkitilanteissa tunnetaan laajempaa tarvetta murtautua ulos arkirutiinien itsestäänselvyydestä ja turvallisuudesta.

Nämä huomiot ovat tärkeitä hahmotettaessa symbolin poliittisia funktioita merkitysmaailmassa. Toisaalta symbolit symbolisoiden järjestelminä voivat toimia epäpoliittisesti sedimentoituneena kielenä.¹⁸ Tällöin symbolin sisältö on yhteistä omaisuutta, siihen uskotaan. Esimerkiksi analysoidessaan politiikkaa näytöksensä Murray Edelman (1988, 11) tulkitsee ihmisten tietoisuuteen ja toimintaan eniten vaikuttavat symbolit fetisheiksi siinä mielessä, että ne ovat havaitsijoiden itsensä luomuksia, jotka synnyttyään sitten hallitsevat ja mystifioivat niiden luoja. Tästä näkökulmasta tavoitteeksi on loogisesti asetettava vapautuminen symbolien mystifioivasta vaikutusvallasta.

Toisaalta symbolit voivat toimia välineinä politisoitaessa jostakin. Tällöin symbolit saattavat toimia välineinä tehtäessä ymmärrettäväksi sellaista mitä ei vielä tiedetä. Symbolit voivat kertoa jostakin toisesta todellisuudesta. Symbolit voivat olla välineitä pyrittäessä johonkin uuteen.

Viimeksi mainitussa mielessä symbolit voidaan ymmärtää retoriikaksi, jossa yritetään kertoa ja perustella sellaista mitä ei tarkkaan ottaen ole (vielä) olemassa: mitä ei voi täysin saavuttaa, mitä ei voida tyhjentävästi ilmaista, mutta jota on kuitenkin "pakko" tavoitella, jota tietoisesti tai tiedostamatta halutaan, kaivataan ja johon viitataan. Jotta symboli voisi toimia tällaisena uuden retoriikkana, sillä täytyy olla erityinen normaalista poikkeava muoto. Mm. Umberto Eco määrittelee symbolin tällaisesta poikkeavasta muodosta käsin.

3.2.3 Symbolinen muoto uuden merkityksen synnyttäjänä

Kirjassaan *Semiotics and the Philosophy of Language* (1984) Umberto Eco pyrkii määrittelemään tarkemmin symbolin ydinmerkityksen tavoitteenaan selvän eron tekeminen symbolisen, semioottisen ja kulttuurin välillä. Hän ymmärtää symbolin "erityiseksi semanttis-pragmaattiseksi ilmiöksi" jolle on ominaista "symbolinen muoto" (s. 133). Symbolisen muodon tärkeimpiä tuntomerkkejä ovat mm.:

- 1) Eco toteaa Hegeliin viitaten symbolin olevan välittömälle aistihavainnolle perustuva objektiivinen kohde. Kuitenkaan symboli ei saa merkitystään, eikä sitä "hyväksytä" aistihavainnon muodossa, vaan nimenomaan sen laajemman ja yleisemmän merkityksen vuoksi, jota sen yhteydessä voidaan reflektoida (s. 143).
- 2) Symbolit ovat epäselviä ja moniäänisiä. Niillä on kyky resonoida yhtäaikaan monia merkityksiä. Symbolit ovat epämääräisiä, avoimia, kykenemättömiä ilmaisemaan lopullista merkitystä ja kaiken lisäksi viime kädessä tyhjentyttämiä. Tästä syystä symboleissa ja symbolien avulla ilmaistaan viime kädessä täydellisen onnistumisen mielessä saavuttamattomissa olevaa. Siksi aidossa symbolismissa muodot eivät kerro niinkään itsestään. Pikemminkin ne viittaavat johonkin laajempaan merkitykseen (s. 144).
- 3) Symboleilla ei siten ole oikeita tulkintoja. Symbolilla ei ole ketään auktorisoitua tulkitsijaa. Pikemminkin symboli jättää tulkitsijan kasvokkain koodaamattoman kanssa. Siksi yhdellä ja samalla symbolilla

voi olla monia merkityksiä. Vain se on tärkeää, että symboli todella merkitsee jotakin ihmisille. Valta taas on hänellä tai projektilla, jolla on avain "oikeaan" tulkintaan tai - mikä on sama - jonka yhteisö tunnustaa tuon avaimen haltijaksi (s. 152).

Symboli "semanttis-pragmaattisena ilmiönä" edellyttää erityistä ilmaisun ja kertomisen tapaa, "symbolista muotoa", tullakseen aidoksi symboliksi. Symboli täytyy olla tekstuaalisesti tuotettu. Tekstuaalinen tuottaminen "edellyttää erityistä semioottista strategiaa" (s. 157). Tällaisen strategian ensimmäinen edellytys on määrää, suhdetta ja tapaa koskevien maksimien tai sääntöjen rikkominen. "Symbolinen muoto syntyy näiden tietyistä loukkaamisista ja se edustaa yhtenä esimerkkinä tekstuaalista sotkemista (textual implicature)" (s. 157). Jotta kyse olisi symbolisen muodon syntymisestä, tekstuaalinen sotkeminen edellyttää lauseen, sanan, jonkin kohteen tai toiminnan esittämistä siten, että totutun kertomuksen juonen tai diskursiivisten käytäntöjen, tunnustettujen retoristen sääntöjen ja tavanomaisten kielellisten käytäntöjen mukaan sillä ei pitäisi olla sitä merkitystä tai asemaa jonka se tässä yhteydessä hankkii (s. 158). Symbolisen muodon seurauksena tulkitsija tuntee "merkityksen lisäarvoa".¹⁹ Symbolissa onkin usein kyse jonkin äkillisestä ilmaantumisesta tavalla, joka häiritsee aikaisemman kertomuksen kulkua. Esimerkiksi keskustelumaksimien loukkaamista voidaan käyttää tekstissä retorisesti. Mm. metaforat ja ironia voivat loukata tällaisia maksimeja koska ne eivät ole kirjaimellisesti ottaen totta (esimerkiksi: "hän taisteli kuin leijona"). Tarkoituksena onkin sanoa jotakin muuta, enemmän.

3.2.4 Johtopäätöksiä symbolin määrittelystä

Edellä syntetisoitu keskustelu paljasti miten moniulotteisesta ja monella tapaa määrittelystä ilmiöstä symbolisessa on kyse. Moninaisuutta on turha tässä enää kerrata. Esittelen vain yhteenvedonomaisesti joitakin symbolin keskeisiä piirteitä.

Politiikassa kuten kirjallisuudessa, elokuvassa ja monessa muussa representoidaan eli edustetaan, esitetään ja muokataan todellisuutta uudelleen. Minkälaisesta todellisuuden representoinnista symbolisessa sitten on kyse? Symbolisessa todellisuutta edustetaan ja esitetään tulkiten ja selitetään arvottaen. Kyvyssä symbolisoida mitataan kykyä luoda merkityksiä. Symbolisessa yritetään kertoa mikä todellisuudessa on tärkeää siten, että kertojasta samalla tulee tuon tärkeän esittäjä. Nimenomaan esittämässään kertoja edustaa tuota tärkeää. Symbolisoidut merkitykset eivät voi olla olemassa esineellistymättä joihinkin merkkeihin tai esittäjiin. Kokemuksessa representoitu ja re-presentoiva samaistuvat.

Politiikan näkökulmasta symbolisessa tutkitaan miten jotkut asiat, esineet, nimet, aatteet, ideologiat, henkilöt tms. merkityksellistyvät poliittisesti eli koetaan poliittisesti tärkeiksi. Miten sanassa yhdistyvät sekä kysymys *miksi* että *minkä välityksellä*.

Representoitu voi olla lähes mitä tahansa. Ainakaan sitä mitä se voi olla, ei voida etukäteen lyödä lukkoon. Symbolissa representoitu voi olla jotakin tärkeää historiassa tai sellaisia yleisiä sinänsä abstrakteja periaatteita ja tavoitteita kuten esimerkiksi oikeudenmukaisuus, rohkeus, peräänantamattomuus, joita ei voida koskaan täysin tai lopullisesti saavuttaa, mutta joita pidetään kaikesta huolimatta tavoittelemisen arvoisina.

Symbolisen representoinnin suhde todellisuuteen on kaksinaimainen.

- 1) Jotta todellisuuden esittämisessä olisi kyse todella symbolista ja merkityksen luomisesta, tuon esittämisen pitäisi tavalla taikka toisella olla kytkeytynyt elävän elämän todellisiin tapahtumiin ja virtauksiin.
- 2) Symbolisessa todellisuuden representoinnissa todellisuutta ei vain heijasteta vaan siinä luodaan merkityksellistä todellisuutta. Otetaan kantaa siihen mikä on tärkeää, kuka sitä edustaa eli kuka siitä puhuu ja väittää pyrkivänsä sitä toteuttamaan. Symbolisessa todellisuuden representoinnissa todellisuutta tulkitaan, selitetään ja ymmärretään, ja tätä kautta vaikutetaan käyttäytymiseen ja toimintaan. Syntyihän symbolisessa todellisuuden representoinnissa motiiveja ja valmiuksia toimia tietyllä tavalla.

Symboli ei kuitenkaan toimi ulkoisen auktoriteetin tavoin vaan symbolinen suhde syntyy vuorovaikutuksessa. Niinpä esimerkiksi "aidossa" symbolisessa johtajuudessa on kyse "jälleentunnistamisesta". Tämä "jälleentunnistaminen" ei ole sen tiedostamista mitä aina on jo tiedetty, vaan - Gadameria seuraten - "jälleentunnistamisen ilo on pikemminkin sitä, että tiedostetaan enemmän kuin vain se, mitä on tunnettu". (Lainattu Kusch 1986, 104-5) Asia jolle ihminen hetkellisesti antautuu on totuus, totuus maailmasta ja ihmisestä itsestään.

Miten todellisuuden representoinnin symbolisuutta voidaan sitten tutkia? Jotta symbolinen todellisuuden representaatio olisi reaalin ilmiö ja jotta se toimisi laajasti (mikä taas edellyttää kommunikatiivisuutta), sen täytyy jotenkin, vieläpä julkisesti ja ymmärrettävästi, ilmetä. Ilmenemisen kannalta "primaarinen teksti" (Paul Ricoeurin käyttämä käsite) on symbolin tutkimisen välttämätön lähtökohta. Mutta symbolissa on kuitenkin usein myös kyse jollakin tavalla poikkeuksellisesta todellisuuden re-presentoinnista: todellisuuden määrittelystä uudesta näkökulmasta

tai muuten rutiineista poikkeavalla tavalla. "Primaarisessa tekstissä" täytyy siis olla jotakin, joka viittaa "merkityksen lisäarvoon". Poikkeuksellinen todellisuuden esittäminen ja siihen liittyvä "merkityksen lisäarvo" edellyttävät poikkeuksellista kerrontaa, poikkeuksellista kieltä.

3.3 SYMBOLI POLITIIKASSA

Edellä on jo jonkin verran käsitelty symbolisen suhteen poliittista merkitystä. Erityisesti viitattiin symbolisen ideologisuuteen yhtenä esimerkkinä kuvitteellisesta suhteesta todellisuuteen ja tuon suhteen tärkeyteen. Ideologisuus on kuitenkin tässä merkityksessä liian "epämääräinen" ohje empiiriselle tutkimukselle. Symboli jonkin merkityksellistämisenä voi olla hyödyllisempi tapa lähestyä ideologisen vaikutuksen tutkimista politiikassa. Seuraavassa esitän kootusti eräitä tämän problematiikan tärkeitä näkökulmia.

Viime vuosikymmeninä on puhuttu varsin paljon merkin historiallisesta muutoksesta. Hyvän lähtökohdan tämän keskustelun perusteiden esittämiseksi tarjoaa Jean Baudrillardin tekemä rinnastus Saussuren merkin käsitteen ja Marxin analysoimien vaihtoarvon ja käyttöarvon välille.

Saussuren määrittelyssä merkki koostuu kahdesta osasta: toisaalta äänestä tai akustisesta rakennusosasta ja toisaalta käsitteestä tai mentaaliosasta joka tulee puhujan tai kuulijan mieleen kun vastaava äänne lausutaan tai esitetään. Akustista, kielen materiaalista rakennusosaa, Saussure kutsui ilmaisuksi ja sitä vastaavaa mentaalista kuvaa sisällöksi. Tällöin

$$\text{merkki} = \frac{s}{S}, \text{ jossa } s = \text{sisältö ja } S = \text{ilmaisu}$$

Modernissa kielikeskustelussa kiistellään merkin ilmaisun ja sisällön tason suhteista. Saussuren lähtökohtana oli väite mielivaltaisesta mutta samalla konventionaalisesti sitovasta suhteesta ilmaisun ja sisällön välillä. Mielivaltaisuutta koskevassa väitteessä otetaan kantaa merkin, merkityksen ja ulkopuolisen referentin suhteista. Mielivaltaisuus mahdollistaa merkkien autonomisoitumisen sekä merkityksistä että tiukasta referenssistä reaali maailmaan.

Baudrillard rinnastaa ilmaisun tason vaihtoarvoon ja sisällön tason käyttöarvoon. Samalla tavoin kuin vaihtoarvo pyrkii korvaamaan käyttöarvoa tavoiteltaessa voittoa, niin ilmaisun taso pyrkii samaan suhteeseen sisällön tasoon. Toisin sanoen merkit ja niissä erityisesti ilmaisun

tasot voivat tuottaa lisäarvoa, joka merkkien yhteydessä on ymmärrettävä yhteiskunnalliseksi merkitykseksi. Lisäarvo ei tässä luo voittoa vaan legitimitettä. (Baudrillard 1981, 120-1.)

Baudrillardin teesiin sisältyy kaksi tärkeää oletusta: oletukset merkin kohtaamasta historiallisesta muutoksesta ja merkkiarvojen tuotannon yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Merkin kohtaamalla historiallisella muutoksella viitataan kahteen murrokseen. Ensimmäisessä murroksessa on kyse merkkien itsenäistymisestä siten, että merkki ei enää välttämättä heijasta tai representoi jotakin tarkoitetta vaan se voi itse olla tuo tarkoite, referentti. Eli, kuten Marshall Sahlins toteaa, "merkki on objektiivisten erojen käsite" (s. 196): merkki itse merkitsee eroa.²⁰

Toisessa murroksessa on kyse väitetystä merkin osatekijöissä tapahtuneesta historiallisesta muutoksesta. Väitteen mukaan merkin osatekijöistä nimenomaan ilmaisun taso on sekä itsenäistynyt että sen merkitys on korostunut muiden osatekijöiden kustannuksella (ks. esimerkiksi MacCannel & MacCannel; kritiikistä ks. esim. Archard).

Merkkiarvon yhteiskunnallisen merkityksen korostumista Baudrillard perustelee seuraavasti (1981, 115-6): Herruus liittyy yhteiskunnassamme eittämättä taloudellisiin suhteisiin ja valtaan, mutta herruus ei kuitenkaan synny siitä automaattisesti. Pikemminkin herruus juontuu taloudellisesta vallasta taloudellisen arvon uudelleentyöstämisen tuloksena. Uudelleentyöstäminen on Baudrillardin tulkinnan mukaan taloudellisen vaihtoarvon muuntamista²¹ merkin vaihtoarvoksi. Toisin sanoen hallitsevien on pyrittävä pyhittämään ja siunaamaan taloudellinen etuoikeutensa "semioottisessa etuoikeudessa" koska vasta tämä vaihe edustaa herruuden kypsää vaihetta. - Baudrillardin mielestä tällainen päättely pakottaakin suuntaamaan luokkalogiikkaa tuotantovälineiden omistamisesta merkitysprosessin mestaruuteen, siihen mitkä yhteiskunnalliset voimat hallitsevat merkitysten muodostumisen prosessia.

"Oleellista on tosiasia, että valta täytyy tulla ilmaistuksi symbolisessa valepuvussa." (Kertzer, 174.) Esimerkiksi valtiokin on aluksi tavallaan näkymätön abstraktio. Valtio täytyy ensin esimerkiksi henkilöidä ennen kuin se voidaan nähdä, symbolisoida ennen kuin sitä voidaan rakastaa. Symbolisen logiikka todellisuuden muovaamisessa on esimerkiksi Kertzerilläkin seuraava: valta on tavallaan primaarista, mutta valta —kuten mikä tahansa liike, organisaatio tai ideologia— ilmenee ja kommunikoidaan symbolisesti. Vallan hegemonia on normaalioloissa siinä, että vallan symboleja pidetään oikeutettuina, luonnollisina, itsestäänselvyksinä, jopa tavallaan enemmänkin yhteisen olemassaolon ilmauksina kuin pelkkinä vallan symboleina. Ritualisoitunut valta ja siihen sisältyvät

symbolit ovat tulkintakaava jolla miellämme mitä ympärillämme tapahtuu.

Symbolien ja symbolisen tutkiminen on tuon tulkintakaavan tai -tavan tutkimista, siinä toimivien symbolien avaamista. Avaaminen taas tarkoittaa symbolien yhteiskunnallisen logiikan analysoimista, ymmärtämistä ja selittämistä. Sen analysoimista millaisista symboleista ja symbolisista suhteista on kulloinkin kyse, keiden symboleja tarkasteltavat symbolit oikeastaan ovat. Kenestä ne kertovat ja ketä hyödyttävät. Symbolien vaikutuksen tutkiminen on niissä piilevän yhteiskunnallisen mielen ja järjen osoittamista.

Murray Edelmanin (1984, 195) tulkinnan mukaan analysoitaessa symbolin, symbolisen ja symboloinnin paikkaa politiikassa tutkitaan merkityksen luomista niin poliittisessa kielessä kuin muussakin poliittisessä toiminnassa. Poliittisen symboliikan tutkimuksessa ollaan siis kiinnostuneita merkitysten luomisen ja muuttamisen problematiikasta.

Mikä tahansa poliittinen teko, tapahtuma, ongelma tai henkilö, jotka toisaalta voivat muodostua symboleiksi ovat toisaalta kuitenkin "sellaisenaan" Edelmanin tulkinnan mukaan vielä vajaita symboleita. Näin siksi, ettemme koe fyysisiä tekoja ja tapahtumia sellaisenaan vaan pikemminkin kieltä niistä. Vaikka olisimme paikan päällä todistamassa poliittista tapahtumaa, niin vasta tapahtumaa kuvaava kieli (Langerin mainitsema käsitteellistäminen) antaa sille merkityksen (significance). Koetut tapahtumatkin ovat vasta vaikutelmia, jotka on tulkittava. (s. 196) Välitön tulkinta toteutuu teon, tapahtuman yms. tekstualisointina, kielellistämisenä.

Mitä siis oikeastaan tarkoitetaan sanottaessa jonkin sanan, kielen, iskulauseen, tapahtuman, henkilön, teon tai merkin yleensä toimivan symbolina? Symbolina toimiminen edellyttää merkiltä kykyä merkityksellistää ja tiivistää erilaisia merkityksiä. Kyky merkityksellistää ei kuitenkaan piile merkissä itsessään vaan merkitykset syntyvät yhteiskunnallisesti toimijoissa näiden tulkittaessa merkkiä konkreettisesta tilanteestaan käsin (Edelman 1984, 200).

Toisaalta symbolisen merkin representoinnilla täytyy olla jokin "materiaalinen viite" (Edelman). Symbolit ovat Edelmanin käsityksen mukaan "materiaalisen maailman" kokemisen näkökulma. Juuri tuo näkökulma antaa maailmalle erityisen merkityksen. Näin merkityksellistämisen tutkimisessa huomio olisi Edelmanin mielestä kiinnitettävä enemmänkin subjektien tekemiin tulkintoihin kuin pelkkään objektien havaitsemiseen. Erilaiset "merkityksellistämisen todellisuudet" ovat edellytys poliittisen symbolin vaikutuksen ymmärtämiselle.

Tulkintojen esineellistyessä symbolisesta kertovana kielenä, rituaaleina ja ihmisten kiinnostuksen kohteina, ne eivät ole vaikutuksis-

saan - muodostaessaan todellisuuden syvemmän tason - pelkkiä abstrakteja aatteita ja ideoita. Toisaalta kielellä ja rituaaleilla symbolisen kertomuksen välineinä täytyy olla jonkinlainen "materiaalinen heräte". Heräte tulee tietoiseksi itsestään symbolissa. "Merkki voi vaikuttaa koska sillä on jokin yhteys etuoikeuteen, haittaan, turhautumiseen, pyrkimykseen, toivoon tai pelkoon jossa se koetaan." (Edelman 1988, 9.) Tästä syystä voidaan väittää, että symbolilla täytyy olla, ollakseen vaikuttava, ainakin jonkinlainen yhteys ihmisten jokapäiväiseen elämään.

Mihin kuvatun kaltaista symbolia sitten tarvitaan? Edellä jo viitattiin näkemykseen jonka mukaan symbolit ovat ilmaus inhimillisestä järjestyksen tarpeesta kokemusten kaoottisuudessa. Järjestyksen tarpeeseen kuuluu maailman "valikoiminen" arvottamalla ja merkityksellistämällä. Ottamalla kantaa siihen mitä pidetään tärkeänä, tulkitsemalla mihin suuntaan maailma on muuttumassa jne. Samalla kuitenkin tunnustetaan tuon järjestyksen olevan ihmisen itsensä luoma joidenkin yhteiskunnallisten ehtojen ehdollistaessa tuota luomista. Samassa mielessä symbolit ovat ihmisen itsensä luomuksia hänen etsiessään merkityksiä. Symbolien luominen ja käyttö on aktiivinen prosessi. Siinä siirrytään pelkkien vaikutelmien passiivisesta maailmasta maailmaan jossa "henki" ilmaisee itseään: ilmaisee itsensä ja kommunikoi toisille (ks. Cassirer 1955, 80-81; Cassirer 1946, 52, 56).²²

Tietoisuutta symbolien merkityksestä järjestyksen ja sen järjestyksen määrittelyssä himmentää menneisyydessä syntyneiden symbolien sedimentoituminen osaksi valmista, itsestään selvää todellisuutta. Sedimentoituneet symbolit ovat osa jo merkityksellistettyä ja siten valmista maailmaa. Tällaisen jokainen joutuu kohtaamaan sosiaalistamisprosessissa. Koska tällaiset symbolit ovat luonnollinen osa arkielämän todellisuutta, emme useinkaan ole tietoisia niiden historiallisuudesta, relativisuudesta ja keinotekoisuudesta. Tätä mahdollisuutta ehkäisee jo sekin, että relativisuudesta huolimatta tuolla symboliikalla on oma järkensä jonka pohjalta se toimii enemmän taikka vähemmän rationaalisesti. Poliittikan symboliikan kannalta tämä tarkoittaa sitä, että poliittisissa tapahtumissa ja sisällöissä on aina samanaikaisesti mukana symbolisia, instrumentaalisia ja rationaalisia aspekteja. Symbolien rationaalisuuden, niiden mielen mureneminen. taas kertoo ja paljastaa miten jatkuvasti muuttuvat kokemukset luovat paineita määrittellä todellisuutta uudelleen.

Jotta symboli voisi merkityksellistää jotakin, sillä on oltava yleisiä, julkisia ja viestittäviä merkityksiä, jotka ovat lähtöisin ko. yhteisön kulttuurista ja perinteestä.²³ Kulttuurin ja perinteen ymmärtäminen ovat kuitenkin alttiina muutoksille ja symbolin konkreettinen merkitys syntyykin sen käyttöyhteyden kontekstissa. Symboli saa merkityksensä sen ollessa osallisena jossakin konkreettisessa tilanteessa.

Ajatelkaamme esimerkiksi kokoamaan ja yhdistämään pyrkiviä symboleja. Pysyvyys ja joustavuus ovat kokoamaan pyrkivien poliittisten symbolien kaksi keskeistä ominaisuutta. Siten poliittista kokemusta leimaa väistämätön ristiriita tai jännite uuden ja vanhan välillä. Esimerkiksi politiikan perinteiset suuret käsitteet kuten vapaus, tasa-arvoisuus, auktoriteetti, luokka ja valta, ollakseen poliittisesti merkitseviä, täytyy jatkuvasti yhdistää yhteisen olemassaolon konkreettisiin kokemuksiin. Symboleilla on nimenomaan kyky muuntaa yksittäiset teot esimerkiksi em. käsitteisiin liittyviksi tärkeiksi ja merkitystä viestittäviksi virstanpylväiksi niin koko yhteiskunnalle kuin yksilöillekin. Toisaalta, jotta kokoamaan pyrkivät symbolit onnistuisivat tavoitteessaan heterogeenisessä ja jakautuneessa yhteiskunnassa, niiden täytyy myöskin olla moniselitteisiä. Riittävän laajoja ylittämään yhteiskunnallisia eroja ja riittävän yleisiä ilmaisemaan yhteisiä kokemuksia ja pyrkimyksiä.

Mahdollisten poliittista merkitystä omaavien symbolien kirjaaminen on mahdoton tehtävä. Sen sijaan on esitetty yleisiä, karkeita luokituksia asiayhteyksistä, joihin poliittiset symbolit yleensä liittyvät. Charles D. Elder ja Roger W. Cobb (1983, 35-7) luokittelevat politiikan symboliikan "tavalliset" kohteet seuraaviin tasoihin:

Poliittisen symbolin kohde	"Syvätaaso"	Esimerkki²⁴
1) Poliittinen yhteisö (esim. kansakunta ja kansallisuusvaltio)		Suomen lippu, pohjoismainen demokratia, Paasikiven–Kekkosen ulkopoliitiikka
2) Hallitsemistavan normit, rakenteet ja roolit		"Koivisto-ilmiö", Eduskunta kansana pienoiskoossa
3) Tilannekohtaiset symbolit:		
a) Nykyiset auktoriteetit		Sinipunahallitus, rakennemuutos
b) Kansalaisyhteiskunnalliset poliittiset toimittajat		Greenpeace, naisliike, Amnesty International
c) Poliittiset ohjelmat ja pyrkimykset		Verouudistus, Suomen ulkomalaispolitiikka

↓
"Päivänpolitiikan taso"

Poliittisten symbolien tutkiminen on viime kädessä tietysti konkreettista ja empiiristä tutkimusta. Jotta symbolinen todellisuuden representaatio olisi reaalin ilmiö ja jotta se toimisi laajasti, sen täytyy ilmetä julkisesti ymmärrettävästi. Ilmenemisen kannalta "primaarinen teksti" on symbolin tutkimisen välttämätön lähtökohta. Symbolin on esineellistytävä jonkinlaisena merkinä. Symbolissa voi kuitenkin olla kyse jollakin tavalla poikkeuksellisesta todellisuuden esittämisestä, todellisuuden määrittelystä uudesta näkökulmasta. Toisin sanoen "primaarisessa tekstissä" täytyy olla jotakin joka viittaa "merkityksen lisäarvoon". Tämä herättää kysymyksen miten "merkityksen lisäarvon" vihjeistä empiirisesti kerrotaan.

4 Kielen ja puheen merkitys symbolisen synnyttämisessä

Edellä vain ne nimet, henkilöt, termit, ilmaisut, kuvat, tapahtumat, ongelmat merkkeinä, joihin kytkeytyi yhteiskunnallisia lisämerkityksiä, määriteltiin varsinaisiksi symboleiksi. Lisämerkitykset "enemmän merkitsemisenä" syntyy henkilön, tapahtuman tms. yhteiskunnallis-poliittisen tekstualisoinnin välityksellä. Kieli laajasti ymmärrettynä on tärkein tekstualisoinnin väline.²⁵ Kielelläkin on tekstualisoinnissa säilyttävä ja muuttava aspektinsa kulttuurin ja symbolisen tapaan.

Kielen säilyttävää ja muuttavaa vaikutusta tarkastellaan jatkossa hyödyntämällä Saussuren vastakkainasettelua kielen ja puhunnan välillä. Kieli on tavallisesti piiloon jäävä rakenne, sääntöjärjestelmä, joka sitoo mutta samalla myös mahdollistaa lausumina ilmenevän puhunnan. Puhunta on sisäistetyn sääntöjärjestelmän käyttöä.

4.1 KIELI, KULTTUURI, TODELLISUUS: SYMBOLI KIELELLISENÄ ESINEENÄ

Tarkasteltaessa kieltä kohtaamme samat ongelmat kuin tarkasteltaessa kulttuuria. "Kulttuurista käännettä" vastaavasti voidaan puhua "lingvivistisestä käänteestä".

Richard Rorty (1984) kuvaa "lingvististä käännettä" "kielen kaikenkattavan luonteen tähdentämisenä".²⁶ Käänteessä hylätään näkemys kielestä pelkkänä instrumenttina, joka mahdollisimman täydellisesti kuvaa tai heijastaa kielestä riippumatonta todellisuutta. Kieli on pikemminkin työkalu kuin Todellisuuden kuva. Rortyn käsitys kielestä pitää sisällään ajatuksen, ettei ole olemassa Todellisuuden omaa kieltä, johon kieltä voisi verrata, jonka suhteen kieltä voisi pitävästi (absoluuttisena Totuutena) korjata. On vain ajallis-paikallisia puhetapoja.²⁷

Esimerkiksi näkökulmasta, jonka mukaan ihmiset aloittavat nimenomaan toimimalla, syömällä, hyödyntämällä objekteja, eivätkä olemalla teoreettisessa (kulttuurisessa, symbolisessa) suhteessa maailmaan, puuttuu ajatus siitä, että ihmiset aloittavat ihmisinä nimenomaan

kokemalla maailmaa symbolien välityksellä. Kysymys ei ole kuitenkaan varsinaisesti prioriteetista vaan inhimillisen kokemuksen ainutlaatuisuudesta merkityksellisenä kokemuksena. Toisin sanoen kysymys ei ole sitenkään kiistakysymyksestä, joka koskee mikä todellisuuden muodostumisessa on ensin ja mikä vasta seuraa, vaan - kuten esimerkiksi Marshall Sahlins toteaa - etteivät konkreettinen kokemus ja käytännöllinen intressi ole kokemusta "sinänsä". Niidenkin logiikkaa on etukäteen symbolisesti muokattu - vaikkei tietenkään sitovasti. (Sahlins 1973, 134-145.) Kieli näyttää merkittävää osaa tässä edeltäkin tapahtuvassa symbolisessa muokkaamisessa.

Edward Sapir toteaa esseessään kielestä kielen tekevän ihmisille mahdolliseksi ylittää välittömästi annettu ja läsnäoleva heidän yksilöllisessä kokemuksessaan ja liittyä laajempaan yhteiseen ymmärtämiseen. Tämä yhteinen ymmärtäminen muodostaa Sapirin määritelmän mukaan kulttuurin ja osana kulttuuria kieli on symbolinen järjestelmä. (Sapir 1934, 156-7.) Tarkasteltaessa kielellisen kulttuurin luovaa vaikutusta kulttuuri laajassa merkityksessään vaikuttaa siihen kuinka havaitsemme maailmaa.

Kieli yhteisen ymmärtämisen perustana mahdollistaa sosiaalisen kanssakäymisen ja toimii samalla kulttuuriin integroimisen keskeisenä väylänä. Tätä integrointia yksilö tai ryhmä ei voi kieltää. Synnymme kieleen ja sen kertomiin yhteiskunnallisiin suhteisiin. Kyse on merkityksistä jotka eivät ole meidän yksityisten tekojemme tulosta. Kielessä artikuloidut yhteiset symboliset ilmaukset ovat sosiaalistamisen välineitä. Ne luovat sosiaalisia siteitä yksilöiden ja ryhmien välille koska yhteiskunnassa mahdolliset roolit ja sosiaaliset suhteet siirretään ja sisäistetään kielen avulla. Kieli voidaankin ymmärtää myös kulttuurisena ja poliittisena ohjauksjärjestelmänä johon menneisyydestä periytyvät arvot on tallennettu.²⁸ Tämä kielen funktio toteutuu ja toimii paljolti tiedostamatta. Émile Durkheim onkin todennut tästä osuvasti, että jokaisessa meissä on vaihtelevassa määrin eilisen ihmistä. Eilisen ihminen hallitsee meissä väistämättä koska nykyisyys merkitsee vähän verrattuna pitkään menneisyyteen, jonka kuluessa meidät muodostettiin ja josta me olemme tulosta. Tuo eilisen ihminen muodostaa meidän tiedostamattoman puolemme. Tässä merkityksessä kieli "edeltäkin hankkii" yksilölle tai ryhmälle välineet, johon nojautuen voi identifioitua tiettyyn kulttuuriin tai poliittiseen yhteisöön. (Mueller, 18.) Tästä näkökulmasta kielellä, toimiessaan yhdistävänä ja erottavana välineenä, on väistämättä poliittinen vaikutuksensa.

Kielen merkitys on myös siinä, että havainto merkityksineen mahdollistuu vain kategorisoinnin, käsitteellistämisen avulla. Marshall Sahlins havainnollistaa tätä Franz Boasin tunnetulla toteamuksella: "The seeing eye is the organ of tradition" (Sahlins 1973, 65). Boasin toteamuksen mukaan havainto on arviointia, joka puolestaan on sidoksissa

henkiseen perinteeseen. Perinteessä on kyse joukosta kertyneitä merkityksiä, kollektiivisesta ja historiallisesta "teoriasta", joka mahdollistaa mielekkäiden havaintojen teon ja havaintojen ymmärrettävyyden.²⁹ Sosiaalinen ja yhteiskunnallinen "edellyttävätkin" tavallaan käsitteiden oppimista ensin.

"Eräässä mielessä käsityksemme ympäröivästä maailmasta on epäilemättä pelkkä hallusinaatioiden kudos, sillä tuoksut, maut ja värit, joita liitämme kappaleisiin, eivät oikeastaan ole niissä, eivät ainakaan sellaisina kuin ne havaitsemme. Kuitenkin baju-, maku- ja näköaistimuksemme vastaavat mieltämiemme esineiden tiettyjä objektiivisia tiloja; ne ilmentävät omalla tavallaan niiden joko materiaalistien partikkeleiden tai eetteriaaltojen ominaisuuksia, joiden alkuperä on varmasti havaitsemissamme kappaleissa tuoksuvana, maistuvana tai värillisenä. Mutta kollektiiviset representaatiot sangen usein lisäävät niihin liittyviiin kohteisiin ominaisuuksia, joita niissä ei ole minkäänlaatuksena tai -asteisena. Mitä tavallisimmasta kohteesta ne voivat tehdä mitä mahtavimman pyhän olennon." (Durkheim 1980, 211.)

Kielellä on siis oma vaikutuksensa siihen millainen käsityksemme todellisuudesta on. Me emme elä todellisuutta merkitysmaailmana välittömästi vaan todellisuutta muovaavien symbolisten systeemien välityksellä (Bourdieu 1979). Kieli ja tietoisuus ovat tiiviisti kytkeytyneinä toisiinsa. Puhumaan jo oppineen ihmisen ajattelua ja merkityksellistä toimintaa on vaikea erottaa kielestä.³⁰

Kielen luova kyky taas on sen mahdollista synnyttää jotakin. Synnyttäminen on jonkin todellisuutta koskevan näkökulman ja käsityksen tekemistä olemassaolevaksi aikaansaamalla sen kollektiivinen tunnustaminen. Kieli näyttää merkittävää osaa tuossa "näkökulmassa" ja "käsityksessä". "Kieli ei ole vain ajatuksen ulkokuori; se muodostaa myös tämän sisäiset puitteet. Se ei tyydy vain ilmaisemaan ajatusta sen jälkeen kun se on muodostettu; se myös auttaa sen syntymisessä." (Durkheim 1980, 90)

4.2 POLITIIKKA PUHUNTANA³¹: SYMBOLI POLIITTISENA TEKONA

Kieli tulee todelliseksi, muuttuu lihaksi ja vereksi vasta kun sitä käytetään konkreettisissa tilanteissa, ts. puheessa.³² Puhe edellyttää kieltä, sen osaamista ja hyväksymistä johonkin rajaan asti. Toisaalta kielen olemassa

olo ja ennen kaikkea sen muuttuminen edellyttävät puhetta. Esimerkiksi Susanne K. Langer pitää kieltä varsinaisena symbolisena rakenteena, sillä kieli on Langerilla nimenomaan käsitteellistämisen väline. Puheessa hänen mukaansa kuitenkin toteutuu vaivattomimmin kokemuksen "symbolinen transformaatio", välittömän kokemuksen käsitteellistäminen (1948, 48).

Puheessa apriorisia, "perittyjä" käsitteitä suhteutetaan ajankohtaisiin ulkoisiin objekteihin, nykyisyyttä arvioidaan menneisyyden käsitteillä. Tällöin mahdollistuvat esimerkiksi subjektiivisen ja objektiivisen, menneisyyden ja nykyisyyden väliset ristiriidat. Puheessa on siis kyse enemmän kuin pelkästä kielen toimeenpanosta, säännön seuraamisesta. Puheaktiteorian tapaan kielen puhuminen - ja kirjoittaminen tietysti mukaan lukien - on ymmärrettävä teoksi ja toiminnaksi. Puheessa yksilö luo koska siinä kohtaavat fyysinen todellisuus, tunteva ja ajatteleva yksilö ja koettu todellisuus.³³

4.2.1 Sanan poliittisuus

"Sana on ideologinen ilmiö par excellence." (Volosinov, 139)

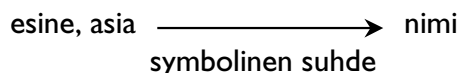
Sanan mahti on tunnettu jo kauan. Esimerkiksi Johanneksen Evanke-liumissa todetaan lyhyesti ja ytimekkäästi: "Alussa oli Sana". Lähetysteh-tävä, "menkää ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni", käännyt-täminen, on Jumalan Sanan levittämistä.

Lutherilta löydämme tärkeän lisäaspektin hänen todetessaan Kymmenen Käskyn selityksissään: "Meidän tulee peljätä ja rakastaa Ju-malaa, niin että olemme puhtaat ja siveät ajatuksissa, sanoissa ja töissä." Toisin sanoin jo synnin ajatteleva, aikomuksen sanallistaminen itselle, merkitsee samaa kuin tekeminen. Sanoiksi muodostaminen on jo teko.³⁴

Sigmund Freud toteaa sanan merkityksestä teoksessaan Joh-datus psykoanalyysiin: "Sanat olivat alkujaan loitsuja, ja niiden entistä loitsuvoimaa on paljon säilynyt. Sanalla ihminen voi nostaa lähimmäisen-sä onnen kukkuloille tai syöstä epätoivon kuiluun, sanoin opettaja välittää tietämyksensä oppilailleen, sanoin puhuja tempaa kuulijat mukaansa ja ohjaa heidän mielipiteitään ja päätöksiään. Sanat herättävät tunteita ja ovat yleisin keino, millä ihmiset vaikuttavat toisiinsa." (Freud 1969, 13)

Väitetyssä sanan ideologisuudessa ja poliittisuudessa törmä-tään sanan ja todellisuuden välisen suhteen ongelmaan. Kuten merkin käsitteen yhteydessä jo todettiin, joissakin näkemyksissä korostetaan sanan ideologisuutta tulkinnan yhteiskunnallisuutena,

sopimuksenluonteisuutena ja monimerkityksisyytenä.³⁵ "Kieli karttana" näkemyksessä tavoitteena on kielen ja sanan yksiselitteisyys seuraavasti:

"Kieli karttana" vertauksessa esitetään vaatimukset kielen yksiselitteisyydestä, nimen ei tulisi johtaa mieleen muita merkityksiä kuin tarkoitettun esineen tai asian, ja metaforisen puheen välttämisestä todellisuuden "sotkemisena". Näin siksi, ettei kielellä tämän näkemyksen mukaan ole mitään luovaa, todellisuutta muokkaavaa ominaisuutta kuten ei hyvällä kartallakaan. Hyvä kartta vain kuvaa maastoa täsmällisesti ja oikein.

Esimerkiksi Saussure taas oli kiinnostunut kielestä merkkien järjestelmänä. Saussuren tulkinnan mukaan lingvistinen merkki ei yhdistä asiaa ja nimeä vaan käsitteen ja akustisen kuvan (ilmaisun ja sisällön). Olennaista on merkin arbitraarisuus. Merkin suhde merkin ulkopuoliseen todellisuuteen perustuu mielivaltaiseen konventioon. Tässä mielessä merkki on "satunnainen". Sen merkitys riippuu sosiaalisesta konventiosta ja konvention hyväksynnästä eikä merkillä ole mitään luonnollista pätevyyttä itsessään ja itsestään. Pikemminkin lingvistinen merkki tulee määriteltä erojen kautta, joita ko. merkillä on suhteessa toisiin merkkeihin. Siten merkin merkitys määräytyy suhteessa kompleksiseen järjestelmään tai rakenteeseen. Nämä sääntöjen ja konventioiden järjestelmät, jotka varustavat yksittäiset merkit merkityksillä, ovat "tiedostamattomia" ja ne toimivat Saussuren mielestä synkronisesti eivätkä diakronisesti. Kieli on ennen kaikkea inhimillinen luomus. Kieli ei peilin tavoin heijasta objektiivista todellisuutta vaan pikemminkin luo sitä organisoimalla monimutkaisesta ja kaoottisesta maailmasta mielekkäitä havaintoja.

Fredric Jamesonin tulkinnan mukaan "kieli karttana" ja semiologinen (Saussure) koulukunta tuottavat myös erilaiset näkökulmat politiikkaan. Tätä Jameson perustelee hyödyntämällä Saussuren erottelua merkkijärjestelmien (ja siten myös kielen) syntagmaattiseen ja paradigmaattiseen aspektiin. Syntagmaattinen aspekti tarkoittaa sääntöjä, joiden puitteissa merkitysyksikköjä voidaan liittää toisiinsa. Paradigmaattinen aspekti tarkoittaa mahdollisten, vaihdettavissa olevien merkitysyksikköjen kokonaisuutta. Saussurella paradigmaattisessa ja syntagmaattisessa on kyse merkkien tai merkitysyksiköiden kahdenlaisesta suhteiden järjestelmästä. Syntagma on horisontaalinen ryhmittely, merkitysyksiköiden tai sanojen peräkkäisyys ajassa (esim. lause). Sanalla on kuitenkin myös

vertikaalinen dimensionsa, sillä me voimme ajatella siihen assosioivassa suhteessa olevia toisia sanoja.

Erotteluun nojautuen Jameson puhuu syntagmaattisesta ja paradigmaattisesta ajattelusta. Syntagmaattinen ajattelu näkyy kielten ja kieliopillisten sääntöjen logiikan ymmärtämisessä. Paradigmaattinen ajattelu tulee esiin kyvyssä nähdä synonyymejä ja metaforia.

Syntagmaattisessa ajattelussa on diakroninen ja historiallinen lähtökohta. Siinä viittaukset liikkuvat horisontaalisesti taakse- ja eteenpäin ajassa. Jamesonin tulkinnan mukaan tavoitteena on tällöin yksi totuus, yksimerkityksinen sana. Metaforisuutta pidetään epämääräisyytenä.

Paradigmaattisessa ajattelussa on synkroninen ja eksistentiaalinen lähtökohta, jolloin merkityksiä tarkastellaan vertikaalisesti. Merkityksiä tarkastellaan "tässä ja nyt" ottaen huomioon sekä se minkäläisten sanojen yhteydessä jotakin sanaa käytetään että käyttäjän sosiaalinen ja psykologinen termin käyttökonteksti. Tällaisessa tarkastelutavassa käsitteet yhdestä totuudesta, päämäärästä ja tavoitteista osoittautuvat väistämättä problemaattisiksi ja tavoitteeksi asettuukin pikemminkin yhden totuuden hajottaminen (esim. dekonstruktio). Poliitiikan näkökulmasta on tällöin kyse asioiden politisoinnista problematisoimalla yksi totuus (esimerkiksi turvautumalla vastametaforiin).³⁶

Paradigmaattisessa ajattelussa kieltä ei nähdä merkkien joukkona, jonka funktio palautuisi todellisuuden välittömäksi heijastukseksi vaan merkkien joukkona, joka on osaltaan synnyttämässä itse objekteja. (ks. Shapiro)

4.2.2 Poliitiikan riippuvuus puhunnasta

Max Weber on todennut tunnetussa esseessään *Poliitiikka kutsumuksena* (1964 b, 95) politiikkaa tosiasiallisesti johdettavan tänä päivänä julkisuudessa huomattavassa määrin puhutun ja kirjoitetun sanan keinoin.

Mitä Weber toteamuksellaan tarkoittaa? Toteamuksen sisällön valaisemiseksi ajatelkaamme miten moderni parlamentaarinen politiikka empiirisesti toteutuu poliitikkojen ja kansalaisten välisenä suhteena. Kuinka me esimerkiksi tiedämme ja tunnemme politiikkaa? On nimittäin selvää, ettei politiikka ole mikään materiaallinen tavara tai hyödyke polkupyörän, auton tai aterian tapaan. Poliitiikka on jotain abstraktia, joka on puhuttava joka kerta esiin. Kerrottava varsinkin niille, jotka eivät ole itse siinä aktiivisesti mukana. Voidaankin väittää modernin parlamentaarisen politiikan olemassaolon olevan kansalaisille monasti puhetta.³⁷ Jokainen voi helposti huomata, kuinka useimmat meistä tietävät politiikasta jotakin vain toisten (poliitikot, sanomalehdet, tv-uutiset jne.) puheen välityksellä,

ja toisaalta, kuinka tärkeätä julkisuudessa tapahtuva puhe on esimerkiksi poliitikoiden jokapäiväisessä toiminnassa.

Vieläpä puhuttaessa politiikan sisällöistä ja politiikasta joidenkin asioiden hoitona, nuo asiat on ensin määriteltävä. Poliittinen puhe onkin tietoisesti tai tietämättään tilanteen ja todellisuuden määrittelyä. Nämä määrittelyt ovat kuitenkin politiikassa paljon enemmän kuin vain kaikille samojen tosiasioiden toteamista. Kyse on sekä tosiasioiden nimeämisestä että nimeämisen myötä tapahtuvasta merkityksenannosta.³⁸

Käytetyt termit ja sanat ovat omalta osaltaan aktiivisesti luomassa todellisuutta tuottaessaan asioiden nimeämisen rinnalla näille asioille merkityksiä. Kieli ei ole vain tapahtumien kuvaamisen instrumentti vaan itse osa tapahtumia muovatessaan mielikuvia tapahtumista ja tapahtumien merkityksiä.

Muun muassa Murray Edelman korostaa kielen olevan "ei vain tapahtumien kuvaamisen instrumentti vaan itse osa tapahtumia, muovaten niiden merkitystä" (1977, 4). ..."Koemme pikemminkin kieltä poliittisista tapahtumista kuin itse tapahtumia"... (s. 142). Kun julkisuudessa on puhetta politiikasta, ihmiset itse asiassa vastaavat puheessa esitettyihin symboleihin. "Perusteeksi on, että massajulkisuudessa vastataan kunkin hetken huomiota herättäviin poliittisiin symboleihin: ei mihinkään 'tosiasioihin' eikä moraalisiin sääntöihin ... vaan eleisiin ja puheisiin, jotka muodostavat valtion draaman." (Edelman 1964, 172.)

Moderni parlamentaarinen politiikka onkin yhdeltä tärkeältä puoleltaan kamppailua symbolisesta vallasta, siitä kenen kielellä, sanoilla, termeillä ja symbolisilla ilmauksilla tilanne ja todellisuus kulloinkin määritellään (ks. myös Elder & Cobb 1983, 129). Kuten edellä todettiin, tässä todellisuuden määrittelyssä appresentoitu ideologinen tulkinta maailmasta esittää usein merkittävää osaa.

Vaikuttamalla tilanteen määrittelyyn, tulkintaan ja käsityksiin siitä mistä jossakin tilanteessa tai tapahtumassa on kyse, pyritään kontrolloimaan käyttäytymistä. Käyttäytymisen kontrollin kannalta keskeisiä ovat tavoitteet ja odotukset. Ellei ole tavoite-päämääriä, käyttäytymisen säätely ei ole mahdollista (Dewey, 151).³⁹ Toisaalta tilannetta pyritään tietysti määrittelemään siten, että määrittely edesauttaa vallan "impressionistista muuntumista" auktoriteetiksi.⁴⁰ (Hall 1972, 51, 69.)

Henkinen poliittinen valta ja henkinen poliittinen johtajuus (hegemonia) on poliittisilla voimilla, keiden kieltä puhutaan, keiden määritelmä tilanteesta ja todellisuudesta tietynä tulkintakoodina ja merkitysten järjestelmänä on vallitseva. Kieli ja retoriikka, joka onnistuu määrittelemään jonkin tapahtuman olemuksen - mistä siinä on kysymys, ketkä ovat keskeisiä toimijoita, mitkä vaihtoehdot ovat yleensä mahdollisia, ketkä ovat sankareita ja ketkä konnia - sitovalla tavalla, on "auktorisoitua

kieltä" (Bourdieu 1977, 170). Auktorisoiva kieli sisältää myös tätä puhetapaa suosivan ryhmän auktoriteetin. Kuvatessaan asioita tällainen kieli ja puhetapa ei vain ilmaise vaan myös auktorisoi ja legitimoit.⁴¹

Tarkasteltaessa Saussuren ja strukturalistien tapaan kieltä systeeminä näkökulma on usein monologinen. Käytännön ollessa säännön seuraamista ja toteuttamista puhuja on objektin asemassa kielen sääntöihin nähden. Kieli puhuttaa puhujaa. Tällainen näkökulma ei ole riittävä politiikan ymmärtämiseksi. Esimerkiksi verbi politisoida ja adjektiivinen poliittinen jo implikoivat puhujan vapausasteita. Samoin jos edellä esitetyn mukaisesti politiikka mielletään kamppailuksi symbolisesta vallasta eikä vallaksi, niin politiikkaa sopii paremmin kuvaamaan metaforinen ilmaus "politiikka puheena" kuin ilmaus "politiikka kielenä".

Varsinaisessa puhe-näkökulmassa ja poliittisessä puhetilanteessa puhujaa eivät kiinnosta kieliopin säännöt ja sanojen täsmälliset sanakirjamaiset merkitykset vaan se, että kuulija ymmärtää hänen tarkoituksensa, hänen sanoille antamansa merkitykset. Puhujan motiivina on pyrkimys vaikuttaa kuulijaan. Vaikuttaminen puheessa tarkoittaa vakuuttamista. Retoriikka on vakuuttamisen tekniikkaa. Francis Bacon on kuvannut retoriikan roolia osuvalla tavalla: retoriikka on "järjen ja mielikuvituksen yhteensovittamista, jotta tahto saadaan liikkeelle".

Chaim Perelmanin uusi retoriikka hyödyntää Saussuren käsitystä merkin ilmaisun ja sisällön mielivaltaisesta suhteesta. Tosin sanoen uuden retoriikankaan näkökulmasta ja tulkinnan mukaan ei ole olemassa "kattamaisen" oikeaa tapaa kielen avulla kuvata sosiaalista todellisuutta. Näin lausumistakaan on mahdoton erottaa niiden puhtaasti referentiaalista sisältöä ja tätä kautta paljastaa ja riisua pois pelkkiä kommunikatiivisia elementtejä. Näistä päätelmistä johtuu uuden retoriikan mukaan väistämättä, että kaikki inhimillinen päättely, koskipa se sitten tosiasioita, arvoja, mielipiteitä, päätöksiä tai uskomuksia, etenee retorisesti, retoriseina vakuuttamisena.⁴²

Retorista näkökulmaa voidaan kuvata seuraavasti:

Ei-retorinen näkökulma:

Retorinen näkökulma:

Puhujan tarkoitus on aikaansaada tosiasia **T** lausumalla **L**. Lausuman kyky toteuttaa **T** riippuu ainakin osittain lausuman kielellisestä rakenteesta, siitä miten kieltä käytetään suostuttelun ja taivuttelun välineenä.⁴³

Kommunikaatiotilanteessa retoriikassa on kyse päämäärä-orientoituneesta puhetilanteesta, jossa puhuja käyttää kieltä tuottaakseen tietyn vaikutuksen kuulijan mielessä. Puhetilanteessa vaikutus riippuu sekä illokutionaarisista päämääristä ja illokutionaarisesta voimasta että sosiaalisista päämääristä ja tämän tuloksena olevasta retorisesta voimasta. Vasta näiden yhteisvaikutuksesta syntyy pragmaattinen voima. Kielen retorinen vaikutus on tässä tavallaan välillinen. Kielen illokutionaarinen päämäärä on saada kuulija, yleisö arvostamaan puhujan tavoitteita koska tämä taas on joidenkin muiden päämäärien saavuttamisen ehto.

Saadakseen kuulijan myötämiseksi itselleen ja vakuuttaakseen hänet puhujan on otettava huomioon kuulija. Toisin sanoen puhujan näkökulman on oltava tavalla taikka toisella dialoginen. Dialogissa ymmärtämisessä on kyse pikemminkin aina uudesta merkin käyttötavasta kuin identtisyydestä, aina saman pysyvistä.⁴⁴ - Poliitiikan tutkimuksen pitäisi tietysti olla kiinnostunut muuttuvasta ideologisesta kielenkäytöstä ja puhunnasta eikä niinkään oikeakielisyydestä.

Volosinov tarkasteleeikin puheaktia puhetapahtuman kokonaisuuden näkökulmasta, siinä tapahtuvana tekona, jonka momenteja ovat: puhuja ja hänen taustansa ("Minä"), kuulija ja hänen taustansa ("Toinen"), heidän välisensä teksti sekä muut ympäröivät tekstit, erityisesti "Se", jolla Volosinov tarkoittaa puhujan ja kuulijan välittömän vaikutuksen ulottumattomissa olevaa, mutta tilanteeseen vaikuttavaa yhteiskunnallista logiikkaa, ja tarkoite. Volosinov pitääkin lausumaa yhteiskunnallisena suhteena "Minän" ja "Toisen", oman ja vieraan sanan välillä. Dialogi on vastakkainasettelu, konfrontaatio oman ja vieraan sanan välillä.⁴⁵

Volosinovin käsityksen mukaan dialogi on "Minun" muuttumisen ehto tuon muuttumisen edellyttäessä uutta tai vierasta sanaa. Mutta miten ilmaista uutta! Kuten tunnettua, esimerkiksi Max Weber piti todellisena politiikkana karismaattista politiikkaa, jossa karismaattisuus syntyi nimenomaan arjen rutiinien ylittämistä. Mitä muotoja tai minkälaista kieltä toteuttaen arjen rutiineja voidaan sitten ylittää? Minkälainen uuden tai vieraan sanan tulisi olla ja mihin sen tulisi perustua? Tässä törmäämme kielen poeettisuuden ongelmaan.

On selvää, ettei pelkkä lingvistinen lähtökohta ole riittävä perusta tämän ongelman ratkaisemiselle. Esimerkiksi Bahtinin tulkintahan oli, että mm. formalistit etsivät virheellisesti puhtaasti lingvistisiä

todisteita oppositiolle poeettisen ja praktisen kielen välille; poeettisuus olisi kielen lingvistinen ominaisuus. Poeettista olisi kieli, joka poikkeaa yleisen kielisysteemin normeista, automatisoituneista koodista.⁴⁶ Bahtinin kannan mukaan on vain poeettisesti käytettyä kieltä, muttei erityistä poeettista kieltä, kauniita sanoja. (Laine, 66-71.) Kielen käyttäminen sitoo poeettisuuden yhteiskunnalliseen kontekstiin.

4.2.3 Metafora ja symbolinen

Ihmisen sisin himoitsee metaforista maailmaa. (Andre Breton)

Edellä todettiin miten symbolinen, poikkeuksellisen yhteiskunnallisen todellisuuden edustamisena ja esittämisenä ja näihin liittyvänä "merkityksen lisäarvona", edellyttää poikkeuksellista kerrontaa tai poikkeuksellista kieltä. Perinteisesti metaforaa on pidetty klassisena esimerkkinä tällaisesta poikkeuksellisesta kerronnasta. Metafora figuratiivisena kielenkäyttönä luo merkityksiä ylittäen tavanomaisen ja rutinoituneen kielenkäytön ja merkitykset. Seuraavassa tarkastelenkin kysymystä metaforasta ja metaforan ja symbolin välisestä suhteesta.

Uuden sivistyssanakirjan mukaan metafora on "vertaukseen perustuva lausekuvio, jossa sanaa tai lausetta käytetään kuvaamaan aivan toista, kuin mitä se tavanmukaisesti kuvaa; kielikuva".⁴⁷

Metafora tulee kreikankielisestä sanasta *metapherein*, joka tarkoittaa siirtämistä. Metaforassa siirretään sana tai ainakin osa sanan alkuperäisestä merkityksestä tarkoituksella metaforisella ilmaisulla löytää, paljastaa tai luoda samankaltaisuus kahden asian välille. (Miller 1979, 156.)

Metafora on tietämisen tapa, jossa tunnetusta edetään tuntemattomaan. Toistaiseksi tuntematon opitaan tietämään heijastamalla jo tunnetun ominaisuuksia tuohon tuntemattomaan. Metafora on ei vielä tunnetun kuvaamisen väline. Todellisen metaforan syntyminen edellyttää kuitenkin, että asioissa itsessään tulkitaan olevan jotakin joka saa ne sopimaan metaforiseen yhteyteen.

Eugene F. Millerin tulkinnan mukaan metaforan käyttö tarkoittaa, että jokin asia tai ilmiö merkitsee enemmän kuin mitä pelkät sanat sinänsä antavat ymmärtää. Metaforalla tuodaan esiin ja keskustelun piiriin sellaista, jota ei voida välittömästi havainnoida jotta se voitaisiin huomata ja siihen voitaisiin reagoida. Metaforalla luodaan mielikuvia tästä tuntemattomasta. Millerin mielestä metaforan poliittinen merkitys onkin siinä, että se on väline siirryttäessä havaittavasta poliittiseen (1979, 163).

Murray Edelmanin (1971, 67) käsityksen mukaan ajattelu on väistämättä metaforista. Metafora läpäisee myös kielen sillä tuntematonta, uutta, epäselvää ja kaukaista arvioidaan tutusta ja tunnetusta käsin pyrkimällä löytämään näiden välille yhtäläisyyksiä.

Minkätyyppistä tietoa metafora sitten luo? Eugene F. Millerin tulkinnan mukaan metaforisessa tiedossa on kyse sekä kognitiivisesta että emotionaalisesta merkityksestä painopisteen ollessa jälkimmäisessä. Paul Ricoeur on taas sitä mieltä (1977, 191-200, 303), ettei metaforaa voida suinkaan rajoittaa emotionaaliseen merkitykseen, vaan metaforinen kieli sanoo aina jotakin itse todellisuudesta. Semanttisen innovaation organisoidessa todellisuutta se myös paljastaa asioiden olemisen tapaa. Metaforinen diskurssi saavuttaa erilaisten asioiden välisen "samuuden" ("same") vain "samankaltaisuutena" ("similar") koska tuo diskurssi nojautuu mielikuviiin ("images") (1977, 300-3).⁴⁸

Erityisesti poliittisen puheen on väitetty olevan metaforista. Näin siksi koska poliittiset asiat ovat abstrakteja ja "epämääräisiä" siinä mielessä, ettei niitä voi välittömästi havaita aisteilla. Poliitiikkaa ei voi nähdä eikä tuntea konkreettisina olioina. Pikemminkin aistittava johdattaa poliittiseen tietoon vain jos se viittaa tai vie meidät itse havainnon ulkopuolelle, tavalla taikka toisella havaitsemattomaan, arvoihin, ideologiseen ja symboliseen. (Miller 1979, 163.) Näin metaforakin itse asiassa "ruumiillistaa" poliittisiä suhteita.

Poliittisia suhteita "ruumiillistavalla" poliittisella todellisuudella ja siitä kertovalla poliittisella tiedolla on tiettyjä erityispiirteitä. Filosofisessa merkityksessä todellisuus mielletään usein siksi mikä jää jäljelle kun näennäisyydet ja illuusioidet on analysoitu pois. Poliittinen todellisuus ja tieto ovat taas pullollaan tällaisia illuusioita. Illuusioihin liittyen poliittinen kielikään ei vain viestitä tai kommunikoi vaan se pyrkii myös aktiivisesti vaikuttamaan ja luomaan. Poliittinen puhe ja kieli ovat tekoja, jotka pyrkivät vakuuttamaan. Tästä näkökulmasta poliittinen kieli on väistämättä metaforista. (Minogue, 123-135) Vakuuttava retorinen tyyli riippuu myös kyvystä käyttää metaforia siten, että osaa luoda vaikutelman "tarkanäköisyydestä ja miellyttävyydestä" ja kuitenkin samalla tuottaa erityinen "vieraan tai erottuvan ilmapiiri". Tässä mielessä metafora on retorinen sana, jolla kaapataan kuulijoiden mielenkiinto hämmästyttämällä tai jopa shokeeraamalla heitä yhdistämällä erilaisia objekteja tai aatteita yllättävällä tavalla. Toisin sanoen mielenkiinto kaapataan luodun mielikuvan voimalla. Todellisuuden ymmärtäminen syntetisoidaan ja kaapataan mielikuvalla, joka symbolisoi joitakin tärkeitä koettuja arvoja ja merkityksiä. (Weinstein, 8-9.)

Metafora on symbolin tapaan kieltä "tuntemattomasta". Myös poliittiset metaforat tuovat julki ei välittömästi havaittavia asioita.

Metaforan avulla asia nimetään uudesta näkökulmasta ja tämä nimeäminen auttaa tuomaan esiin uusia piirteitä niin että ne voidaan havaita ja niistä voidaan keskustella.

Mikä sitten erottaa metaforan symbolista? Umberto Eco tulkitsee metaforan ja symbolin välistä eroa seuraavasti: Metaforassa tuntematonta, uutta, epäselvää ja kaukaista arvioidaan tutusta käsin. Toisin sanoen metaforassa yritetään löytää todellisia yhtäläisyyksiä erilaisten asioiden välille. Symbolissa ei ole välttämätöntä palauttaa tuntematonta tuttuun. Eco tekee symbolin ja metaforan välillä vielä sen eron, ettei metaforaa voida symbolin tapaan tulkita kirjaimellisesti.

Paul Ricoeur on niinkään analysoinut metaforaa ja metaforan ja symbolin välistä eroa mielenkiintoisella tavalla. Ricoeurin (1976) tulkinnan mukaan metaforan oikea ymmärtäminen ja tulkinta edellyttävät siirtymistä sanan semantiikasta lauseen semantiikkaan. Lähtökohdaksi on otettava metaforinen lausuma, jossa metaforisuus syntyy jännitteestä lausuman eri tulkintojen välillä. Metaforisuudessa on kyse eri tulkintojen välisestä ristiriidasta. Ricoeurin käsityksen mukaan metaforaa ei siis ole olemassa sellaisenaan, vaan metaforinen syntyy nimenomaan tulkinnassa ja tulkinnan kautta. (s. 50) Metaforinen lausuma tarkoittaa sukulaisuuden luomista asioiden välille siellä missä tavallinen, rutinoitunut näkökulma ei havaitse mitään yhteyttä. Tässä mielessä metafora on semanttinen innovaatio, jolla ei ole mitään statusta etabloituneessa kielessä ja joka itse asiassa syntyy siitä, että lausumassa luodaan epätavallinen ja odottamaton vaikutus. Metafora luo uutta tietoa kertoessaan jotakin uutta todellisuudesta (s. 53).

Symbolin ja metaforan eron kannalta on välttämätöntä huomioida symbolin kaksoismerkitys, se mikä symbolissa on yhteistä metaforisuuden kanssa ja se missä symboli ulottuu metaforan ohi. Symbolin kaksoismerkityksellä Ricoeur tarkoittaa sitä että symbolissa on sekä jotakin semanttista että jotakin ei-semanttista. Symbolissa on kaksi diskurssia: lingvistinen ja ei-lingvistinen. Symbolin lingvistinen diskurssi viittaa aina johonkin muuhun, tuohon ei-lingvistiseen.

Symbolin semanttisuudella Ricoeur tarkoittaa:

- 1) Piirteitä joita on mahdollista analysoida lingvistisillä ja loogisilla analyyseilla.
- 2) Piirteitä jotka samaistuvat metaforien piirteisiin. Symbolissa on kuitenkin "jotakin", joka ylittää metaforan ja sitä kautta lingvistisen ja semanttisen analyysin.

Lingvistisyys ja semanttisuus ovat symbolin edellytyksiä. Metaforista jännitettä voidaan pitää merkityksen laajentumisen mallina. Tällaisesta merkityksen laajentumisestahan symbolissakin on kyse.

Symbolihan toimii "merkityksen lisäarvona". (s. 55) "Merkityksen laajentuminen", "merkityksen lisäarvo", "merkityksen ylijäämä" mahdollistuvat vasta tulkinnassa, jossa on tavallaan kaksi tasoa. Ensimmäisessä tasossa on kyse kirjallisen merkityksen tunnistamisesta. Tämä puolestaan mahdollistaa sen havaitsemisen, ettei merkityksenanto palaudukaan jännöksettömästi siihen, vaan jotakin jää "yli". Symboli sisältää "vielä enemmän merkitystä". Ensimmäinen taso, primaarinen merkityksenannon taso on kuitenkin ainut tie "merkityksen lisäarvolle".

Symbolia koskeva tieto on välillistä, ensimmäiseen tasoon liittyvää tietoa. Re-presentoiva (esittävä) viittaa representoituun epäsuorasti. Epäsuora viittaaminen ilmenee "primaarisen merkityksenannon sekundaarisessa merkityksenannossa" (s. 56), siinä miten metaforisen lausuman jännite tulkitaan ja miten sitä merkityksellistetään. Metafora voi synnyttää uutta tietoa. Se saattaa merkitä ristiriitaa todellisuuden jonkun aikaisemman käsitteellistämisen ja metaforisessa lausumassa synnytetyn uuden käsitteellistämisen välille. Kaikki tämä tapahtuu liittämillä yhteen asioita, joita ei tavallisesti yhdistetä (samanlaisuuden ja erilaisuuden välinen leikki; asiat muistuttavat jossakin suhteessa toisiaan). Ricoeurin käsityksen mukaan symbolille on ominaista se, että symboli sulauttaa toisiinsa toisiaan muistuttavia asioita. Samalla kun symboli sulauttaa joitakin asioita toisiin, se sulauttaa symbolia elävän ihmisen siihen mitä symboli esittää, edustaa ja merkityksellistää. Toisin sanoen hänelle, joka osallistuu symboliseen tärkeäksi koettuun merkitykseen, ei todellisuudessa ole kyse kahdesta eri merkityksestä, erikseen kirjallisesta ja symbolisesta, vaan pikemminkin yhdestä liikkeestä joka kuljettaa hänet toiseen merkityksenannon tasoon kirjallisen avulla.

Symbolin ei-semanttisuutta ja tästä johtuvaa eroa metaforaan Ricoeur kuvaa siten, että metafora tapahtuu olemassaolevan logoksen puitteissa. Symboli taas on juurtunut "diskurssiin elämässä". Tällä Ricoeur tarkoittaa symbolin syntyvän siellä missä pakko, voima ja muoto yhtyvät. (Ricoeur 1976, 59) Jotta symboli olisi reaalin ja vaikuttava, sen on kummuttava elävästä elämästä. Sen on edustettava joitakin todellisia virtauksia. Se mikä pyrkii kieleen symboleissa, mutta joka ei koskaan siirry täysin kieleen, on aina jotakin voimakasta, tehokasta, pakottavaa (s. 63).

Toisaalta symboli kuitenkin myös luo todellisuutta esimerkiksi arvottaessaan sitä. Tässä luomisessaankin symboli on kuitenkin sidottu. Symboli on sidottu juuri sillä ja siinä minkä se luo. Uusien muotojen avulla se voi synnyttää uusia tapoja olla maailmassa, elää siinä ja heijastaa sisäisiä mahdollisuuksiamme siihen. Tästä näkökulmasta esimerkiksi politisoivassa diskurssissa voi olla kyse tarpeesta tuoda kieleen olemisen tavat - erityiset tavat olla maailmassa, suhteuttaa itsensä siihen,

ymmärtää ja tulkita sitä - jotka tavanomainen näkökulma kätkee tai jopa repressoit.

Metaforien ja symbolien välinen suhde on Ricoeurin tulkinnan mukaan kaksisuuntainen:

- 1) Metaforassa on enemmän kuin symbolissa siinä mielessä että se tuo kieleen symbolin implisiittisen semantiikan (merkitysopin). Symbolissa hämärtyvä asian sulautuminen toiseen ja kokijan sulautuminen asiaan voivat selventyä metaforisen lausuman jännitteen tulkinnassa.
- 2) Symboli taas on enemmän kuin metafora siinä, että metafora on pelkästään lingvistinen keino. Primaaritekstin metaforisen lausuman tulkintojen välinen jännite viittaa tekstin ja metaforan itsensä ulkopuolelle, symboliseen, ei-semanttiseen ja yhteiskunnalliseen. "Elämän diskurssi", siinä piilevät vallat, pakot ja voimat, sitovat ja ennalta määrittelevät mahdollisia metaforisen lausuman tulkintoja. Nämä viittaavat metaforan "ulkopuolelle" ollen sitä "vaikuttavampia voimia". Symbolinen "merkityksen lisäarvo" on yhteiskunnallista diskurssia.

4.2.4 Poliitiikan kieli/ kielen poliittisuus

Politiikan tutkiminen symbolin näkökulmasta merkitsee "politiikan fenomenologisen kokemisen" painottamista. Kyse on näkökulmasta, jonka politiikan määrittelyt kuten "kuka saa mitä" ja "arvojen auktoritatiivinen allokointi" ovat jättäneet vaille riittävää huomiota. (Edelman 1984, 201)

Kielen merkitystä kuvaavilla teeseillään Murray Edelman pyrkii perustelemaan politiikan kieltä avaimena puhujan todellisuuskulmaan ja politiikan kokemiseen jonakin hetkenä. Esimerkiksi analysoidessaan politiikkaa näytöksenä, spektaakkelinä, hän määrittelee poliittisuuden kielen avulla. Merkityksen ja tulkinnan käsitteet ovat hänelle olennaisia poliittisuuden määrittämisen välineitä. Ellei ole olemassa merkitystä koskevia ristiriitoja tai erimielisyyksiä, niin tarkasteltava kysymys ei ole Edelmanin tulkinnan mukaan poliittinen jo määritelmänkään mukaan. Poliitiikan toteutuessa näytöksenä poliittisessa kiistassa on kyse nimenomaan ristiriitaisista tulkinnoista. Jopa silloinkin kun vallitsee konsensus siitä mitä tapahtui tai sanottiin, on usein olemassa ristiriitaisia oletuksia ja käsityksiä tapahtumien syistä, toimijoiden motiiveista ja tapahtuneen seurauksista. Edelmanin sanoin, "poliittista toimintaa ja kannatusta ei muovaa se mitä voidaan nähdä vaan pikemminkin se mitä kuvitellaan ja oletetaan". Poliittista tietoisuutta ja käyttäytymistä ei muokkaa niinkään todellisuus jossakin koeteltavassa tai havaittavassa

merkityksessä kuin uskomukset, jotka kieli auttaa synnyttämään tyytymättömyyden syistä yms. ei välittömästi havaittavista asioista. Ihmisten kulloinenkin yhteiskunnallinen ja sosiaalinen tilanne herkistää heidät joillekin poliittisille uutisille, lupauksille ja uhkauksille, ja vastaavasti tekee välinpitämättömiksi jollekin toiselle kommunikaatiolle.

Jos kieli merkityksellistämisen näkökulmasta on enemmänkin poliittinen todellisuus kuin vain pelkkä faktojen kuvaamisen väline, niin myös poliittisessa kommunikaatiossa on kyse enemmän kuin vain pelkästä tapahtumien objektiivisesta selostamisesta. Esimerkiksi huomataanko tapahtumat ja mitä ne merkitsevät, miten ne tulkitaan, riippuu sekä havaitsijoiden yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta tilanteesta että kielestä, joka heijastaa ja tulkitsee noita tilanteita. Merkityksellistämisen näkökulmasta onkin välttämätöntä puhua Todellisuuden sijasta todellisuuksista. Ihmisten kokemat todellisuudet eivät tietenkään ole samoja kaikille tai samanlaisia kaiken aikaa, vaan pikemminkin niihin vaikuttavat yhteiskunnalliset tilanteet ja sisällöt, joihin havainnoitsijat kulloinkin kiinnittävät huomionsa. Monien todellisuuksien tunnustamisen mukanaan tuoma relativismi on tavallaan vapauttavaa. Relativismi ei kuitenkaan millään tavalla oikeuta näkemystä, jonka mukaan kaikki todellisuusluomukset olisivat yhtäläillä perusteltavissa.

Myöskään politiikan oma kieli, sen klassisina ideoina ja käsitteinä, ei ole riippumattomasti muodostettuja ideoita neutraalisti välittävä väline. Kyse on merkitysten institutionalisoituneesta rakenteesta, joka väistämättä kanavoi poliittista ajattelua ja toimintaa johonkin suuntaan. (Connolly 1983, 1.)

Politiikan kielessä voidaan erottaa itse asiassa ainakin kaksi näkökulmaa. Toisaalta politiikassa on oma käsitteistönsä (demokratia, parlamentarismi, puolueet, eduskunta jne.) ja toisaalta voidaan olla kiinnostuneita sanojen ajankohtaisesta poliittisuudesta, kiistanalaisuutena, erilaisina tulkintoina ja painotuksina.

Ensimmäisessä näkökulmassa ollaan kiinnostuneita siitä miten politiikan keskeiset käsitteet muokkaavat poliittisen diskurssin ehtoja. Millainen on poliittisessa ajattelussa ja toiminnassa tavallisesti käytetty sanasto? Miten tuon sanaston yleisesti luomat merkitykset asettavat rajoja tai luovat viitekehyksen poliittiselle ajattelulle? Tämä tapahtuu esimerkiksi luomalla kriteerejä, joilla jokin tapahtuma tai teko luetaan kuuluvaksi jonkin poliittisen käsitteen alaan ja sillä, millaisia arvioita ja päättelyitä nuo kriteerit tavallisesti tuottavat. Tässä näkökulmassa ollaan siis kiinnostuneita ja analysoidaan sitä miten politiikan keskeiset käsitteet toimivat poliittisesti, tuottavat politiikan kannalta merkittäviä vaikutuksia. (Connolly 1983, 2.)

Poliittisen järjestelmän peruskäsitteitähän ovat tänä päivänä mm. demokratia, vapaus, valta, valtio, julkinen - yksityinen, legitimizeetti jne. Sosiaalista ja poliittista elämää organisoidaan näiden käsitteiden avulla. Organisointi on myös kamppailua näiden käsitteiden sisällöstä ja rajoista. Kyse on kamppailusta siksi, että nuo käsitteet ovat väistämättä kiistanalaisia. (ks. Connolly 1983, 10.)

Kamppailu on jatkuvaa sopimista siitä, mikä on yhteiskunta, mitä on politiikka jne. Sopiminen on prosessi, jossa tilanne hahmotetaan joidenkin peruskäsitteiden sisällä näitä käsitteitä hyödyntäen. Tilanne nähdään ja määritellään näillä käsitteillä. Sopimisessa käydään kamppailua ko. käsitteen konkreettisista rajoista: mitä se sisältää, miten tulkitaan jne.

Käsitteiden kiistanalaisuus viittaa kielen ja sanojen mahdolliseen poliittisuus-aspektiin. Vastausta kysymykseen "mitä poliittinen kieli oikeastaan on ja miten se eroaa muista kielen muodoista" on haettu monelta taholta. Tutkimuksissa onkin esitetty lukuisia eri tapoja tyypitellä poliittista kieltä ja puhetta. Esimerkiksi Murray Edelman erottelee suostuttelu-, laki-, neuvottelu- ja hallinnollisen poliittisen kielen tyypit ja tyylit. Dan Nimmo (1978, 63-5) taas erottelee valta-, vaikutus- ja auktoriteettipuheet, joilla on väistämättä poliittisia virityksiä. Valtapuheessa ("power talk") vaikutetaan uhkaamalla tai lupaamalla. Vaikuttavalla puheella ("influence talk") puhuja arvonantonsa tai maineensa perusteella onnistuneesti vaikuttaa kuulijan havaintoihin ja odotuksiin. Auktoriteettiin rakentuvassa puheessa ("authority talk") pyritään käskemään tai saamaan muuten aikaan imperatiivinen velvoite tehdä niin kuin toivotaan.

Yksi politiikan paradoksihan on, että politiikka on toimintaa konfliktin ratkaisemiseksi, säätelemiseksi tai ehkäisemiseksi mm. puheen avulla. Kyse on kuitenkin puheesta, joka nojautuu aina viime kädessä kiistanalaisiin termeihin. Tästä näkökulmasta em. politiikan kielen tyypittelyiden ongelma on siinä, etteivät ne vielä ota kantaa tai huomioi puheen varsinaista poliittisuus-aspektia: kuinka poliittista ja missä merkityksessä joku puhe tai kieli ovat nimenomaan poliittista. Tästä syystä otankin tarkastelun kohteeksi kulttuurin aktiivisen momentin, tilannesidonnaisen merkityksellistämisen, ja etsin pikemminkin kielen poliittisuutta, politisointia kielen ja retoriikan avulla kuin jonkinlaista yleispätevää politiikan kielen tyypittelyä.

Määritelläksemme hieman tarkemmin kielen poliittisuutta on syytä palauttaa mieleen Aristoteleen Retoriikassaan esittämät puhetaidon muodot. Hän nimittäin erottaa toisistaan poliittisen, lainopillisen ja seremoniaalisen (juhlallis-virallis-kursailevan) puhetavan ja kielenkäytön. Tärkeä ero näiden välillä on puhujien suhde aikaan. Poliittinen puhe käsittelee tulevaisuutta, lainopillinen puhe jo tehtyä (eli menneisyyttä) ja seremonia-puhe nykyhetkeä. Poliittisessa ja lainopillisessa puheessa on

kysymys käytännöllisestä arvioinnista koska kummassakin suositellaan päätöksiä, joille on olemassa vaihtoehtoja. (Beiner 1983, 84-9.)

Kielenkäytön ja puheen poliittisuuden yleisinä tunnusmerkeinä onkin esitetty, että siinä on kyse tulevaisuudesta (vaikka puhuttaisiinkin menneisyydestä ja jo tapahtuneesta) sekä päätöksistä ja toimintatavoista, joille on olemassa vaihtoehtoja. Näin ollen poliittinen puhe on väistämättä taivuttelua. Poliittisen puheen voima - eikä heikkous kuten monasti näytetään asia ymmärrettävän - on sen väistämättömässä subjektiivisuudessa, oman näkökulman esilletuomisessa ja puolustamisessa. Poliittisessa puheessa väitetään: minun näkökulmani on oikea, oikeudenmukainen, todenmukainen, hyvään johtava jne., ja näitä väitteitä ollaan valmiita argumentein puolustamaan.

Näiden yleisten huomioiden jälkeen on mahdollista pohtia ja asettaa rinnakkain kieli, muutos ja politiikan rooli muutoksessa tarkasteltaessa politiikkaa nimenomaan "politiikka puheena" -näkökulmasta. Tavallaan hiljaisuutta⁴⁹, ongelmattonta pitäytymistä perinteessä, voidaan pitää yhtenä legitimitetin ratkaisun muotona. Siinä asiat toteutuvat kyselemättä. Tällaista tilannetta voidaan kuitenkin pitää myös hyvin epäpoliittisena. Siinä legitimitettiin ei tarvitse perustella jatkuvana dialogina.

Kritiikissä taas "se mistä ei ole puhuttu" tuodaan keskustelun piiriin. Toisaalta ei ole olemassa mitään tarvetta kritiikkiin, rikkoo subjektiivisten ja objektiivisten rakenteiden enemmän taikka vähemmän välitöntä sopusointua, ellei ole syntynyt jonkinlaista objektiivista kriisiä, joka pakottaa uusiin kokemuksiin ja konkreettisesti havaitsemaan kuinka perinteiset käsitteet ja symbolit eivät kuvaa uusia kokemuksia oikein. On pakko löytää uusia merkityksiä ja sanoja uuteen tilanteeseen. Nämä uudet sanat ja uusi kieli nimeävät tilanteen ja samalla kertovat mistä kaikesta uudessa on kyse. (ks. Bourdieu 1977, 170.)

Uuden luomisessa kritiikki merkitsee politisoimista, automaattisen yksimielisyyden rikkomista ja astumista ulos entisistä rutiineista. Politisoiva kieli ja retoriikka problematisoivat tavalla taikka toisella entisen, yleisen, automaattisen ja yksiaänisen sanan. Toisin sanoen, politisointi merkitsee "harkitun asenteen suhteessa maailmaan" (Weber 1949, 81) politisoitumista tukeutuen uuteen kieleen ja retoriikkaan, joilla on entisestä poikkeava tai entisen rikkova symbolinen "toisen merkityksenannon" sisältö.

Ennen kuin poliittisessa elämässä voi tapahtua muutosta, niin kielessä, merkityksissä ja ajatuksissa on tapahduttava muutosta. Vaikka kielen ja käsitteiden muutos on poliittisen muutoksen välttämätön väline, ne eivät itsessään ole kuitenkaan vielä riittävä ehto tuolle muutokselle.

Edellä symbolin käsitettä ja symbolin syntymistä käsiteltiin varsin laajasti pyrkien korostamaan symbolisen vaikutuksen monimuotoisuutta. Symbolin perimmäiseksi motiiviksi ja tehtäväksi politiikassa nähtiin merkitysten luominen. Seuraavaksi tarkoituksena on siirtyä tarkastelemaan modernin politiikan ongelmaa jolloin ideana on väittää modernin asettavan tiettyjä erityisiä ehtoja poliittiselle merkitysten luomiselle.

OSA II:

SYMBOLINEN MODERNISSA
POLITIIKASSA: TILANTEEN
MERKITYKSELLISTÄMINEN
POLIITTISENA TEKONA

5 Tilanteen merkityksellistäminen "modernissa tilanteessa"

Symbolisen ongelmaa modernissa politiikassa lähestyn seuraavassa Max Weberin ajatusten pohjalta kehitellystä "modernin tilanteen" käsitteestä käsin. Weberin analysoimat valtion (hallinnon) ja politiikan ero ja karismaattinen politiikka ovat käsitykseni mukaan nyt jo klassisia esimerkkejä tilanteen merkityksellistämisen välttämättömyydestä ja keinoista modernissa politiikassa.

Max Weberille rationalisoituminen ja harhakuvitelmissa vapautuminen olivat koko länsimaisen sivilisaation keskeisiä tekijöitä. "Modernin tilanteen" käsitteellä en kuitenkaan tässä tarkoita näin yleistä ja laajakantoista, koko länsimaisen sivilisaation historiaa koskevaa prosessia, vaan viittaa modernilla tilanteella rutiineihin, järjestyksen pakkoon ja niiden ylittämisen väliseen jännitteeseen. Oletan tämän jännitteen kuvaavan osuvalla tavalla modernin politiikan haasteita. "Modernia tilannetta" käytetään tässä siis tavallaan metaforisesti: kuvaamaan parlamentaarisen politiikan ajankohtaista haastetta.

Haaste asettaa vastattavan kysymyksen. Siihen voidaan yrittää vastata monella tavalla. Poliittisen haasteen edessä voidaan peräytyä vetäytymällä väkevämpien ja vaikuttavampien voimien taakse. Esimerkiksi toteamalla poliittinen liikkumavara olemattomaksi talouden paineessa. Haasteeseen voidaan myös yrittää vastata muuntamalla poliittinen vetäytyminen - "mihin talous meidät pakottaa" - aktiiviseksi politisoinniksi kysymällä "mitä mahdollisuuksia talous meille suo".

5.1 "MODERNI TILANNE" JA SEN HAASTE MODERNILLE POLITIIKALLE

Seuraavassa tarkastelen lyhyesti miten Max Weber kuvaa rutiinien ja järjestyksen pakon keskeisyyttä modernissa yhteiskunnassa.

Tunnettu länsisaksalainen Weber-tutkija Wolfgang J. Mommsen toteaa Weberin koko tuotannon ja ajattelun suuren ongelman ja punaisen langan olevan Weberin ..."kasvava huolestuminen lännen vapaiden yhteiskuntien tulevaisuudesta aikakaudella, jolle on ominaista

byrokratioiden nopea laajentuminen. Hän oli vakuuttunut, että yhteiskunnallisen- ja poliittisen organisaation byrokraattisten muotojen univertsaali eteneminen vaarantaisi yksilöllisen vapauden ja persoonallisen luovuuden periaatteet". Tätä kehitystä voitiin pyrkiä estämään vain sellaisilla"yhteiskunnallisilla ja poliittisilla instituutioilla, jotka takaisivat mahdollisimman suuren dynaamisuuden ja johtajuuden". (Mommsen 1974,XIII)

Mistä sitten johtuu "yksilöllisen vapauden" ja "persoonallisen luovuuden" joutuminen vaaranalaiseksi? Tällaisten kysymysten ollessa esillä politiikan pinnan tason keskustelussa syytekijöinä esitetään useimmiten erilaiset kollektivistiset pyrkimykset kuten esimerkiksi sosialismi. "Porvariston Marxiksi" julistettu ja itsekin porvariston jäseneksi tunnustautuva Weber (ks. Mommsen 1974, 14,47) etsii kuitenkin syytä itse kapitalismista - sen rationaalisuuden eetoksesta. Sosialismi oli Weberille tästä näkökulmasta vain kapitalismin rationaalisuuden degeneroituva muoto.

Weberin eräs keskeinen ongelma oli siis itse länsimainen moderni kapitalismi, sen kulttuurin rationalismi. Modernin länsieurooppalaisamerikkalaisen kapitalismin ylivoimaisuus oli Weberin mielestä seurausta tuon kapitalismin tyyppin erityisestä eetoksesta, sen hengen rationaalisuudesta.

Rationalisoitumisessa on kyse tietyn ajatus- ja tietoisuusmuodon rationaalisuudesta tuon ajatusmuodon lyödessä sitten leimansa myös toiminta- ja organisaatiotapoihin. Ytimekkäimmin tätä ajatusmuotoa ilmentää Weberin kuvaama päämäärarationaalisuus. Päämäärarationaalisuudessa on kysymys sosiaalisessa toiminnassa toteutuvasta rationaalisesta orientoitumisesta "erillisten yksittäisten päämäärien järjestelmään". Tällöin toimija, saavuttaakseen omat rationaalisesti valitut päämääränsä, ennakoii niin kohteen kuin toisten ihmisten käyttäytymistä ja käyttää tätä ennakoitua päämääriensä saavuttamisen ehtona ja välineenä (tästä toiminnan sosiaalisuus) (Weber 1964a,115). Päämäärarationaalisuudessa ei ole kyse ns. perimmäisten arvopäämäärien toteuttamisesta vaan erilaisista päämäärävaihtoehdoista, jotka taas ovat välineitä joidenkin muiden päämäärien saavuttamiseksi. Näistä päämäärävaihtoehdoista valitaan omien tavoitteiden kannalta järkevin ja toteuttamiskelpoisin. Tällöin rationaalinen orientoituminen on ennen kaikkea väline-päämäärä -rationaalisuutta erotukseksi toiminnasta, jonka peruste on tavassa tai traditiossa. "Toiminta on rationaalisesti suuntautunut erillisiin yksittäisiin päämääriin, kun päämäärä, välineet ja sivutulokset on kaikki otettu rationaalisesti huomioon ja punnittu." (Weber 1964a,117) Joka tapauksessa sitä mitä tavoitellaan ja mihin pyritään ei tavoitella hinnalla millä hyvänsä, vaan mieluummin tavoitellaan sellaista mikä on yhteiskunnallisen rajaamissa puitteissa reaalisesti mahdollista.

Päämäärärationalisuus kuvaa ajatusmuotoa, joka leviää laajalajaisena käytännöllisenä rationaalisuutena eri elämän- alueille. Rationaalisinta päämäärärationalisuudessa on se, että se tuottaa erityisen teknisen elämänasenteen. Siinä toiminta *on sitä rationaalisempaa mitä paremmin sitä kyetään toiston kautta kontrolloimaan, mitä paremmin osanottajat kykenevät etukäteen ennakoimaan sen mitä tulee tapahtumaan.* Toisin sanoen tekninen elämänasenne pyrkii muovaamaan toiminnasta suunnitelmallista ja yhdenmukaista, jotta sitä olisi helppo ennakoida. Tällä tavoin vähennetään muun muassa sattuman ja mielivallan mahdollisuuksia yhteiskunnassa ja pienennetään yhteiskunnallisia riskejä. Weber oletti tämälntyyppisen teknisen elämänasenteen levittäytyvän lähes kaikille inhimillisen toiminnan alueille.

Rationalisoitumisen kulttuurinen vaikutus merkitsee kehitystä, jossa eksplisiittiset, selvästi ilmaistut ja järkevästi ennakoitavat säännöt ja menettelytavat enenevästi korvaavat tunteen, tradition ja sormituntumalla toimimisen toiminnan kaikilla lohkoilla. Rationalisoituminen merkitsee harhakuvitelmista vapautumista maailmankuvan myyttisten aines- ten menettäessä tarpeellisuuttaan. Rationalisoituminen demystifioi ja instrumentalsioi elämää. Se merkitsee, ettei enää tarvita myyttisiä ihmi- sestä riippumattomia ja hänen hallintansa ulottumattomissa olevia enna- koimattomia voimia vaan periaatteessa asioita voidaan hallita järkiperäi- sellä ennakoinnilla ja laskelmallisuudella. (Weber 1964c, 139.)

Rationalisoitumisen ja harhakuvitelmista vapautumisen tu- lokset ovat kuitenkin ristiriitaisia. Weberin mielestä positiivisin mahdolli- suus ja vaikutus on yksilöitymiskehitys. Tuloksena voi olla "yksilö" sanan varsinaisessa merkityksessä: yksilöllinen ihminen jonka on seisottava omilla jaloillaan, uskottava ja luotettava vain itseensä sillä muuta turvaa hänellä ei ole. Näin hän on myös vastuussa vain itselleen. Vasta tällöin ihminen on yksilönä todellinen ja oikeutettu olemassaolossaan: hän on myös realistinen illuusiottomuudessaan.

Rationalisoitumiseen kätkeytyy kuitenkin myös vaaroja. Suu- rin vaara piilee siinä, että rationalisoivat voimat, jotka ihminen alunperin loi keinoksi elämänsä helpottamiseksi ja onnellistuttamiseksi, muodostu- vat itsenäisiksi voimiksi, jotka kontrolloivatkin ihmisen mahdollisuuksia. Eli ne voivat kadottaa alkuperäisen merkityksensä ja tarkoituksensa, ihmisen tarpeiden tyydyttämisen, muodostuen itse omaksi päämääräk- seen. Yhteiskunnallistuneet voimat institutionalisoituvat välttämättö- myyksiksi ja pakoiksi ihmiseen itseensä nähden. Tästä *teesi vapauden me- nettämisestä.*

Rationalisoitumisen teknisyydellä on myös muita seurausvai- kutuksia . Rationalisoituminen ja harhakuvitelmista vapautuminen myyt- tisen maailmankuvan vähittäisenä murenemisena rationalisoivat

maailmankuvaa hävittämällä vähitellen perinteiset uskomukset ja ennakkoluulot. Rationaalinen maailmankuva ei kuitenkaan kykene Weberin mielestä täyttämään luomaansa tyhjiötä; se olisi sen perusluonteen vastaista. Se ei kykene itse korvaamaan esimerkiksi perinteisiä uskonnollisia maailmankuvia millään sellaisella, joka voisi täyttää uskonnollisen maailmankuvan varsinaista tehtävää: luoda merkitystä ja yhtenäisyyttä elämään. Pikemminkin harhakuvitelma vapautunut maailmankuva on riisuttu kaikesta eettisestä merkityksestä. "Vallat, jotka hallitsevat modernin ihmisen sielua, ovat byrokraatia, tiede, väkivalta ja 'intellektualismi'. Nämä ovat tuhonneet henkiset voimavarat, joita ihmiskunta on ravinnut yli 3000 vuoden ajan." Maailman hallinnasta maksetaan niinmuodoin kallis hinta *merkityksen menettämisenä*. Kallis hinta siinä mielessä ettei Weberin mielestä mikään mitä ihminen ei voi tehdä syvästi tuntien ("intohimoisesti") ole itse asiassa arvokasta ihmiselle. (Weber 1964c,135) Vain jonkin kokemuksen henkilökohtaisesti arvokkaaksi tekee siitä todella tärkeän ja mielekkään; pelkkien rutiinien toistaminen jättää kylmäksi.

Weber siis ennakoi järjen voiton, ymmärrettyinä rationalisoinnina, ja harhakuvitelma vapautumisen, ymmärrettyinä maailmankuvan maallistumisena ja rationalisoinnina, voivan tuoda mukanaan persoonattomien taloudellisten välttämättömyksien ja persoonattoman hallinnon herruuden. Tästä näkökulmasta Weber kuvaa kapitalismin rationaalisuutta yhteiskunnallisena pakkona ja jopa rautahäkinä. "Nykyinen kapitalistinen talousjärjestys on valtava kosmos, johon yksilö syntyy ja jonka hän todellisuudessa kokee muuttumattomana kotelona, jossa hänen on elettävä." (Weber 1980,39) "Tämä talousjärjestys määrittää nykyään kaikkien yksilöiden elämäntyylin ja lisäksi vastustamattomalla pakolla." (s.134) ..."Kohtalo teki manttelista teräksenlujan kotelon."..."Joka tapauksessa voittoa kapitalismi ei tarvitse enää ... tukea. Se lepää mekaanisella perustalla." (s.134-5)

Kapitalismin rationaalisuus rautahäkinä on Weberillä monimerkityksinen symboli. Se ilmentää muun muassa yksityisen ihmisen avuttomuutta "nykyisen kapitalistisen talousjärjestyksen valtavan kosmoksen" edessä tämän "määrittäessä nykyään kaikkien tähän koneistoon syntyneiden elämäntyylin ja lisäksi vastustamattomalla pakolla". Rautahäkki edustaa Weberillä myös voittoa kapitalismin vaihetta, jossa yhteiskunnallinen järjestys ei enää tarvitse tuekseen protestanttisen etiikan mukaisen askeetikon henkistä omistautumista sillä tämä kapitalismi "lepää mekaanisella perustalla". Häkki on rautainen koska tunne rationaalisuuden triumfin, tieteen, kapitalismin ja byrokraattisen organisaation, voitosta on niin täydellinen, ettei hengellä ole Weberin käsityksen mukaan juurikaan mahdollisuuksia hyökätä niitä vastaan. Näin myöskään kutsumuksen täyttämistä ei voida enää suoraan liittää korkeampiin

henkisiin ja kulttuurisiin arvoihin vaan toiminta on muuttunut pelkäksi vastaukseksi taloudelliseen pakkoon. (Wolin 1984,77-78)

Rationaalisuuden voittokulkuun sisältyy siis myös ongelma. Kypsässä kapitalismissa, pitkälle rationalisoituneessa ja harhakuvitelmissa vapautuneessa maailmassa, *merkityksen todellinen vibollinen on järjestyksen herruus* (Loewith s.108). Persoonaton rutiinimainen järjestys uhkaa tehdä nykyihmisestä pelkän objektin mikä taas nostaa esiin kysymyksen inhimillisen olemassaolon tarkoituksettomuudesta. Rationalisoituminen ilmentää myös inhimillisen toiminnan asemaa maailmassa, jonka rakenteet vangitsevat toiminnan rutiineihin ja edellyttävät siltä laskelmoivuutta, välineellisyyttä ja ennustettavuutta. Toiminta ilman henkisiin ja moraaliin ihanteisiin kytkeytyviä intohimoja (passioita) on Weberin käsityksen mukaan kuitenkin tarkoituksetonta, toimintaa vailla tärkeiksi koettuja subjektiivisia merkityksiä. Esimerkiksi Sheldon S. Wolin tulkitseekin Weberin modernin politiikan analyysin johtomotiiviksi yrityksen vastata "inhimillisen olemassaolon tarkoituksettomuuden" asettamaan haasteeseen. (Wolin 1984,74) Kun aikaisemmin yhteiskunnallisena ongelmana oli järjestyksen pirstoutuneisuus ja järjestyksen säilyttämisen ja ylläpitämisen vaikeus, niin moderni elämäntilanne näyttää kärsivän järjestyksen ylenmääräisyydestä ja sen sitovuudesta. Rationalisoitumisen leviäminen kaikkialle yhteiskuntaan ja ihmisten elämään merkitseekin, "ettei tarkoituksettomuus enää ollut harvojen esteettinen kokemus vaan 'rutto'" (Wolin s.84).

Tällaiset yhteiskunnassa vaikuttavat sokeat voimat ajankoh-
taistavat kysymyksen politiikan mahdollisuuksista modernissa yhteiskun-
nassa. Kuinka pitkälle tällaiset sokeat voimat ulottuvat? Kuinka auto-
maattisia, itsestääntoteutuvia ja sitovia ne ovat? Modernia politiikkaa
ajatellen ongelma on, kuinka paljon ja millaisen "tilan" yhteiskunnassa
toimivat sokeat voimat jättävät politiikalle.

Luonnollisesti Weber myös pohti mitkä voimat kenties ky-
kenevät vastustamaan merkityksen katoamisen uhkaa. Weber tulkitsee
ensinnäkin tämän merkityksen katoamisen eksistentiaalisena haasteena
yksilölle luoda ykseys, jota ei enää voida luoda yhteiskunnassa, oman
elämän yksityisyydessä epätoivon rohkeudella (ks. Habermas 1984,247).
Toisin sanoen Weber "kaipasi" yksilöä, joka voisi olla oman elämänsä
sankari suhteessa rutiinien herruuteen. Tällainen sankaruus ei voi Webe-
rin mielestä olla vapautta tästä rationalisoituneesta maailmasta vaan va-
pautta siinä. Oman elämänsä sankarin yksilöllisyys kykenee puhkaise-
maan persoonallisella tavalla rationalisoituneen maailman. Tässä mielessä
kaikki mikä pyrkii ylittämään jokapäiväisen elämän rutiinit edellyttää
Weberin mielestä karismaa.

Weber siis "toivoi" yksilöä, joka kykenisi luomaan sellaisen käytännöllisen rationaalisuuden, joka sitoisi päämäärärationaalisen toiminnan tavoitteet arvorationaalilla tavalla ja perustelisi ne. Tästä näkökulmasta yksilön ratkaisut, eri asioiden merkityksellistäminen ja välttämättömät valinnat, voidaan mieltä poliittisia vaikutuksia omaavina tekoina.

Toisaalta Weber myös katsoi modernilla politiikalla ja erityisesti karismaattisella poliittisella johtajuudella olevan oma roolinsa keino-merkityksellistää asioita ja tapahtumia tässä muuten niin persoonattomassa ja esineellistyneessä maailmassa.

Politiikalla on mahdollisuus tähän siksi, että todellisen politiikan substanssina ovat arvot, jotka merkitsevät enemmän kuin rationalisoivat ja rutiinistavat voimat, ja siksi, että modernin politiikan vaikuttamisen kanava on tunteet. Weber toteaa (1968, 902): "Poliittisen yhteisön voidaan sanoa olevan olemassa erillisenä rakenteena vain jos - ja siinä määrin kuin - yhteisö on enemmän kuin 'taloudellinen ryhmä'; tai, toisin sanoen, siinä määrin kuin sillä on arvojärjestelmiä, joilla järjestetään muita asioita kuin tavaroiden ja palvelusten välittömästi taloudellista järjestämistä." Tämä "jokin muu" kytkeytyy Weberillä merkityksen käsitteeseen: siihen miten luodaan merkityksellinen suhde muuten niin persoonattomien pakkojen maailmaan, ja miten poliittinen johto kykenee merkityksellistämään asioita ja tapahtumia johdettavissaan.

Max Weberin modernin politiikan analyysin yksi keskeinen teema on hänen analysoimansa ja kehittelemänsä ero rationaalis-legaalisen valtion ja politiikan välillä. Poliitiikan hän määritteli ja analysoi sitä subjektiivisena ja jopa tietyllä tapaa "irrationaalisena" ja "satunnaisena" toiminnan muotona, määrällistymisen, mitattavuuden ja ennakoitavuuden lisääntymisen "vastakohtana". Valtio hallintona taas edustaa Weberin tulkinnassa pysyvyyttä, suunnitelmallisuutta, persoonattomuutta ja yleensäkin rationaalisuutta satunnaisuuksien minimoimisen merkityksessä.

Politiikan väline on Weberillä poliittinen johtaja, hänen persoonalliset ominaisuutensa. Weber halusikin karismaattisen poliittisen johtajuuden käsitteellään käsitykseni mukaan pelastaa politiikan subjektiivisena toimintana - toimintana, jossa subjektiiviset arvot ja tahto voisivat vielä toimia - kohtalolta, joka sitä koko ajan uhkaa myös parlamentaarisessa politiikassa. Tämä kohtalo on politiikan pelkistyminen osaksi ihmisten rutiininomaista hallitsemista, politiikan samaistuminen rationaalis-legaaliseen valtioon, politiikan kuihtuminen rationaaliseksi hallinnoksi.

Rationaalis-legaalisen valtion ja hallinnon legitimiys on legaalisuutta. Poliitikassa legitimiys on vakuuttelukyvyn voimaa.⁵⁰

Weberin analysoimassa modernissa politiikassa, näkökulman ollessa poliittisten toimijoiden ja kansalaisten välinen suhde, ollaan luomassa ja etsimässä merkitystä muuten niin merkityksettömässä maailmassa. Poliitikka merkitsee kykyä ja mahdollisuutta luoda subjektiivisen merkityksen omaava suhde maailmaan tämän maailman näyttäytyessä "modernissa tilanteessa" usein yhteiskunnallisina voimina ja välttämättömyyksinä.

5.2 POLITIIKAN KARISMAATTISUUS "MODERNIN TILANTEEN" MERKITYKSELLISTÄMISENÄ

5.2.1 Karisman käsite

Max Weberin analysoima karismaattinen politiikka on jo klassiseksi muodostunut esimerkki tilanteen merkityksellistämisestä tavalla, jossa "ylitetään" tai "rikotaan" jokapäiväisen elämän rutiineita. Karisma syntyy ja tilanne merkityksellistyy tuossa "ylittämisessä", joka tavallisimmin tarkoittaa uuden merkityksen luomista.

Persoonattoman maailman ja jokapäiväisten rutiinien "ylittäminen", uuden merkityksen luominen, edellyttävät Weberin mielestä karismaa ja toisaalta onnistuminen näissä luo karismaa. Moderni politiikka voi olla sopiva väline luotaessa uusia merkityksiä muuten niin persoonattomassa ja esineellistyneessä maailmassa. Poliitikka voi olla tätä koska todellinen politiikka on kamppailua ja koska poliittisen kamppailun välineinä ovat myös tunteet.⁵¹ Kamppailussa ratkaistaan arvoja, jotka merkitsevät enemmän kuin rationalisoivat ja rutiinistavat voimat

Weberin mielestä karisma on aina uuden edellytys. Byrokraattiset ja patriarkaaliset rakenteet edustavat pysyvyyttä ja ovat muutenkin päivittäisiin rutiineihin liittyviä instituutioita. Päivittäisten rutiinien ylittäminen ja uuden merkityksen luominen edellyttävät karismaa. Vakaan rationalisointiprosessin voivat puhkaista jotkut historian epäjatkuvuudet. Weberin mielestä nimenomaan karisma voi puhkaista rationalisointiprosessin antamalla sille tai liittämällä siihen subjektiivisen merkityksenannon. Karismaattiset sankarit, profeetat ja liikkeet ovat vallankumouksellistavia voimia historiassa. Karismaattiset poliittiset liikkeet ovat spontaanisia, innostuneita ja innostavia tavalla, jossa yhteistunne voi ainakin hetkellisesti voittaa luokka-, organisaatio-, kieli- yms. yhteiskunnalliset erottavat rajat. Karismaattinen liike voi kyetä ainakin hetkellisesti organisoimaan yhteiskunnallisen tilan ja ajan uudelleen.

Weberin paljon kiistelty karisman käsite merkitsee kirjaimellisesti ottaen "armon lahjaa" (vrt. sanonnat armoitettu puhuja, armoitettu esiintyjä). Tällä hän halusi kuvata johtajia, jotka ovat tavallaan nimittäneet itsensä, joita epätoivoiset tai vaikeuksissa olevat seuraavat. Näillä on tarve seurata johtajaa koska he uskovat johtajan omaavan poikkeuksellisia kykyjä. Weberin käsityksen mukaan luonnolliset johtajat ovat - psyykkisissä, fyysisissä, taloudellisissa, eettisissä, uskonnollisissa ja poliittisissa hätätilanteissa - omanneet ruumiin ja hengen erityisiä lahjoja. Näiden lahjojen on uskottu olevan poikkeuksellisia siinä mielessä, etteivät ne ole kaikkien ulottuvissa.⁵²

Karisman psykologiaa Weber kuvaa toteamalla karismaattisen auktoriteetin syntyvän lähes mystisellä voimalla johtajan sisäisistä ominaisuuksista. Karisma tuntee tavoitteissaan ja toiminnassaan vain sisäisen määräytymisen ja sisäiset rajoitukset. Hänen karismaattinen vetoomuksensa kuitenkin luhistuu, jos ne, joille hän tuntee itsensä lähetetyn, eivät tunnusta hänen tehtävänsä. Tämänkaltaisesta riippuvuudesta huolimatta karisma ei saavuta oikeuttaan seuraajien tahdosta vaalin tapaan vaan pikemminkin niiden velvollisuus, joille hän lähetystehtävänsä osoittaa, on tunnustaa hänet karismaattiseksi johtajakseen. Seuraajat voivat antaa aktiivisemmän tai passiivisemmän tunnustuksen karismaattisen mestarin henkilökohtaiselle lähetystehtävälle. Hänen valtansa nojaa puhtaasti arkipäiväiseen, tosiasialliseen tunnustamiseen ja aktiivisimmillaan kumpuaa uskollisesta ja vilpittömästä uhrautuvuudesta. Weber toteaa aidon karismaattisen herruuden ilmaantuvan "taivaallisen armon" puhtaasti persoonallisesta kokemuksesta ja sankarin jumaluuden kaltaisesta voimasta. (Weber 1964 d,245-264.)

Weberin hahmottaman "puhtaan tai aidon karisman" tunnusmerkkejä ovat:

- 1) Weber määrittelee aidon karisman vallankumouksellistavaksi voimaksi historiassa karisman voidessa puhkaista rutininomaisen rationalisoinnin liittämällä siihen ainakin hetkellisesti tärkeän subjektiivisen merkityksenannon. Toisin sanoen karisma yrittää vakuuttaa todellisuuden olevan siltäkin enemmän kuin mitä vallitseva järjestys tahtoo uskotella.
- 2) Johtuen karisman ainakin hetkellisestä rationaalisuuden vastaisesta ja spontaanista luonteesta, se syrjäyttää ainakin joksikin aikaa taloudellisen tehokkuuden ja taloudellisen rationaalisuuden.
- 3) Karismaattinen johtaja ja hänen seuraajansa muodostavat eräänlaisen "seurakunnan" (Gemeinde; congregation). Johtajan lähimmät seuraajat

ovat kuin opetuslapsia, sillä totteleminen perustuu karismaattisen johtajan poikkeuksellisiin kykyihin.

- 4) Weberin tulkinnan mukaan karismaattinen johtaja on "nimittänyt itsensä". Itsensä nimittäminen tarkoittaa sekä tehtävää että tyyliä (sitä miten karisma kertoo itsestään). Aidon karismaattisen johtajan toiminta perustuu lähetystehtävään, joka on johtajan kutsumus. Lähetystehtävä on myös hänen kohtalonsa, sillä jolleivät seuraajat tunnusta tuon tehtävän mielekkyyttä eli tunnusta johtajaa, hän on epäonnistunut.
- 5) Karismaattinen auktoriteetti on väistämättä epävakaata johtuen nimenomaan sen talouden ja rationaalisuuden vastaisuudesta ja vallankumouksellisesta historiallisesta roolista.
- 6) Karismaattista vallankumouksellisuutta luonnehtii voimakas paatoksellisuus.
- 7) Vallankumouksellisesta roolista johtuen karismaattinen johtajuus viittaa johonkin "toiseen" tai "ylittävään".

(Bendix 1986, 19; Bell 1986, 58-9.)

Karismaattinen politiikka edellyttää toteutuakseen puhtaassa muodossaan jonkinlaista kriisitilannetta, jossa kyseenalaistetaan yhteiskunnan perusarvoja, instituutioita ja legitimitteettiä. Tässä mielessä Weberin "aito karisma" on uuden ongelma. Uuden välttämättömyys luo pohjan karismaattisen auktoriteetin syntymiselle karisman ainakin hetkellisesti johtaessa toimiin, liikkeisiin ja tapahtumiin, jotka ovat poikkeuksellisia, rutiinista ja jokapäiväisen elämän piiristä poikkeavia. Karisma rikkoo arkisen rutiinin ja on vallankumouksellinen sen liittyessä ristiriitaan olemassaolevan, itsestään selvän ja perityn järjestyksen kanssa. Tällainen konflikti on kuitenkin väistämättä ohimenevä.

5.2.2 Karismaattisen politiikan hetkellisyys ja tilannesidonnaisuus

Samalla tavoin kuin esimerkiksi Andre Bretonin runouden tila ("kauneus on olemassa") "ei ole ennustettavissa ja on traagisen lyhytaikaista" - "mittaamattoman hetken se on täällä" (Linde 2/89, 53) - niin karismaattinen politiikkakin on traagista ja hetkellistä politiikkaa.

Karismaattinen auktoriteetti on epävakaa koska legitimeetti kumpuaa siinä pääasiallisesti persoonallisesta karismaattisesta voimasta, joka taas on jatkuvasti, yhä uudelleen todistettava käytännössä. Karismaa uhkaa koko ajan joko rutiinistuminen tai institutionalisoituminen. Jompi kumpi onkin itse asiassa karisman väistämätön kohtalo. Karisman kiihtuminen ilmaisee yksilöllisen toiminnan vähenevää merkitystä ko. tilanteessa. Karismasta tulee jokapäiväistä, rutiininomaista ja persoonatonta. Tämä merkitsee Weberin käsityksen mukaan karisman tehokasta toimimista luovana voimana vain lyhytaikaisesti. Karismaattinen politiikka ei ole lineaarista vaan pikemminkin katkoksellista.

Karismaattisessa politiikassa luovana poliittisena toimintana on tavallaan kolme tasoa: lahjakas poikkeuksellinen persoona herooinen ja riskin ottamisen piirteinen, hänen perustamansa normatiivinen "koodi" joka luo hänelle auktoriteettia, ja valinnan mahdollisuus. Valinnan mahdollisuus koskee sekä karismaattista hahmoa, joka joko ryhtyy tai ei ryhdy hänelle uskottuun lähetystehtävään, että mahdollisia seuraajia, joiden täytyy päättää seuratako johtajaehdokasta vai ei. Karismaattinen politiikka poliittisena johtajuutena ei kuitenkaan selity pelkästä johtajan persoonasta, vaan kulloisellakin tilanteella ja sen antamilla mahdollisuuksilla on useimmiten ratkaiseva merkitys.⁵³ Tilanne antaa mahdollisuudet karismaattiselle poliittiselle johtajalle ja myös pitkälle määrittelee minkä tyyppiset karismit ovat yleensä kelpollisia. Normaalisti jokapäiväinen elämä ja sen rutiinit riittävät mainiosti arkitietoisuudellemme: me pidämme niitä jopa luonnollisina. Tällaisten tilanteiden "karisma" on sidottu paljolti noihin arjen rutiineihin. Vain poikkeustilanteissa, kun entinen ei enää käy ja uusi on vasta syntymässä, tunnemme tarvetta astua ulos entisistä turvallisista rutiineista. Karisman toiminta ja karismaattinen politiikka dramaattisena, uusia merkityksiä luovana poliittisena johtajuutena on mielletävissä vastauksena tällaisten poikkeustilanteiden haasteisiin. Tällaiset poikkeustilanteet ovat karisman todellinen toimintakenttä.

Poikkeuksellisissa merkityksellisissä tilanteissa moderni politiikka herää todella eloon. Näissä tilanteissa voimme nähdä Weberin korostaman modernin politiikan roolin kykynä merkityksellistä tilanteita, asioita ja esineitä. Muuten politiikka kenties lähenee hallintoa, persoonattomia sääntöjä ja rutiineita.

Weberin analysoimasta "aidosta karismasta" käydyssä keskustelussa on todettu "aidon karisman" tyyppisen auktoriteettiperiaatteen kuvaavan paremminkin esimodernia kuin modernia tilannetta (Bell 1986, 60; Bensman and Givant 1986, 47). Esimerkiksi "aidon karisman" talouden vastaisuus, suuri paatoksellisuus ja se että siinä viitataan vallankumouksellistavalla rutiinin vastaisella tavalla johonkin transkendentiaaliseen, kuvaavat keskustelussa esitettyjen väitteiden mukaan enemmänkin esimodernia kuin modernia. Tulkitsen tällaista karisman esimodernistisuutta koskenutta keskustelua siten, että edellä mainitut "aidon karisman" vaatimukset ovat tavallaan niin "kovia", ettei niillä voida monessakaan tapauksessa selittää merkityksellistämistä "modernissa tilanteessa", vaan modernin tilanteen karismaattisuuden analyysi edellyttää toisenlaista, "miedompaa" lähestymistapaa. Yleisimmät tavat vastata "modernin tilanteen" asettamiin poliittisiin haasteisiin ovat Toisen Maailmansodan jälkeisissä läntisissä demokratioissa olleet paljon "miedompia" ja "hellävaraisempia" kuin Weberin hahmottama "aito karisma". Esimerkiksi politiikan henkilöityminen voidaan mielestäni ymmärtää yhdeksi tällaiseksi "miedommaksi" ja "maallistuneemmaksi" karisman muodoksi.

Toisaalta "aidon karisman" esitettyä esimodernistisuus / modernistisuus -jakoa voidaan tarkastella myös toisenlaisesta perspektiivistä. Jos Scott Lashin tapaan modernin ytimeksi asetetaan *modernismi*, niin esimerkiksi Weberin rautahäkin ja karisman osat vaihtuvat. Rautahäkki ja sen hyväksyminen poliittisen toiminnan johtomotiiviksi edustaa pikemminkin esimodernia ja karisma puolestaan modernismin piirteitä. Modernismin keskeisiksi piirteiksi ymmärretään silloin:

- 1) Antirationaalinen kokeilevuus
- 2) Uuden instrumentaalisen rationaalisuuden muovautuminen jännitteenä toisaalta tiivistyvän yhteiskunnallisen todellisuuden organisoitumisen ja järjestyksen instrumentaalisen rationaalisuuden ja toisaalta kaaoksen epistemologian välillä. Oletetussa uudessa modernistisessä instrumentaalisen rationaalisuudessa ovat vastakkain järjestyksen epistemologia ja kaaoksellinen yhteiskunnallinen todellisuus.
- 3) Lash liittää modernismiin vielä habermaslaisen substantiaalisen, sisällöllisen rationaalisuuden mahdollisuuden kommunikatiivisena rationaalisuutena Absoluuttisen Totuuden kuoltua. Tällä tavoin

määriteltynä modernismi ei rajoitu erityisen kulttuurijärjestelmän yhdeksi suuntaukseksi vaan sen eetos ulottuu kaikkialle, esimerkiksi politiikkaan⁵⁴. (Lash, 355-377.)

5.2.3 Karisma "modernissa tilanteessa": politiikan henkilöitymisen mieli

"Itse asiassa kunnioitettu olento ilmenee tajunnassa aina mielikuvana, johon sen herättämän tunteen vuoksi latautuu mentaalista energiaa"...
(Durkheim 1980, 283)

Edellä yhdeksi politiikan aspektiksi määriteltiin "modernissa tilanteessa" subjektiivisen merkityksen luominen muiden hallitsemisjärjestelmien osalta niin merkityksettömässä maailmassa. Tässä aspektissaan politiikka merkitsee mahdollisuutta ja kykyä luoda subjektiivisen merkityksen sisältävä suhde maailmaan, joka ilmenee usein pelkästään yhteiskunnallisina voimina ja välttämättömyyksinä.

Koska hallitsemisjärjestelmillä on taipumus esineellistyä persoonattomiksi pakoiksi ja välttämättömyyksiksi, niin "modernissa tilanteessa" on näiden vastapainona jatkuva sosiaalinen tilaus subjektiiviselle. Tarkasteltaessa politiikkaa merkityksellistämisen aspektista "moderni tilanne" luo perustan ja tarpeen politiikan henkilöitymiselle. "Modernissa tilanteessa" on olemassa koko ajan karisman kaipuu: kaivataan henkilöitä, jotka kykenisivät symbolisoimaan ihmiselle jotakin tärkeää, jotakin jossa voidaan hetkeksi poiketa arjen rutiineista.

Tällaista karismaa seurataan nimenomaan siksi, että on paljon helpompaa, uskottavampaa ja palkitsevampaa omistautua henkilökohtaisesti asialle (sille mitä symbolisesti appresentoidaan), jota edustaa joku tunnetusti kykyjä omaava henkilö kuin omistautua paperin makuisille ohjelmille, joiden toteuttamisesta huolehtivat jotkut "virkamiesmentaliiteetit" (Weber 1964b, 103) Tällainen omistautuminen asialle jonkun henkilön tai henkilöiden välityksellä on myös henkilökohtaisesti palkitsevampaa. Siitä saa paremman sisäisen tyydytyksen sillä toimitaanhan tässä yhdessä, tehdään yhdessä jotakin tärkeäksi koettua. Liikkeen ja sen johtajan menestyessä päästään tavallaan osalliseksi tästä menestyksestä, osallistutaan henkilökohtaisesti johonkin suurempaan. Tällainen karismaattinen vaikutus ei ole suinkaan mikään poikkeustilanne politiikassakaan, vaan se on koko ajan olemassa, se vaikuttaa ja sen vaikutusta jatkuvasti testataan kaikessa poliittisessa johtajuudessa.

Politiikan merkitys hallitsemisen legitimitietin luomisessa näyttäisikin olevan tästä aspektista tarkasteltuna subjektiivisten piirteiden

luominen ja tuominen mukaan hallitsemiseen. Toisaalta "modernissa tilanteessa" on mahdollista puhua erilaisista ja eritasoisista karismaattisista hahmoista rationaalis-legaalisen järjestelmän sisällä (ks. tarkemmin Pekonen 1989).

"Maallistunut" karismaattisuus "modernissa tilanteessa" voidaan ymmärtää poliittiseksi läsnäoloksi hallitsevalla, mestarillisella tavalla. Joillakin poliittisilla johtajilla tai liikkeillä näyttää olevan kyky projisoida itsensä suoraan, välittömästi ja selkeällä tavalla joukkotiedotusvälineitä hyödyntäen mielikuvina (imagoina), jotka näyttävät "elämää suuremmilta". Poliittinen mestaruus realisoituu modernissa politiikassa mielikuvissa (imagoissa), jotka symbolisoivat kansalaisille äänestäjinä jotakin tärkeää, jotakin enemmän kuin sen että kyse olisi pelkästä henkilöstä, puolueesta tai virasta. Symbolisoimalla tuota "jotakin olennaisempaa" poliittinen mestari luo uskomusten ja merkitysten tasolla pseudoyhteisöllisyyttä. (Merton et al, 1946; Bensman and Givant 1986, 46, 48; Pekonen 1989.)

Jotta "modernin tilanteen" "maallistuneessa" karismassa olisi kyse karismaattisista vaikutuksista, karisman täytyy merkitä tavalla taikka toisella arkirutiinien ylittämistä tai rikkomista.⁵⁵ Arkirutiinien ylittäminen täytyy tietysti ilmaista, kertoa jotenkin.⁵⁶ Siihen tarvitaan erityistä kieltä, joka tavalla taikka toisella transkendoi rutiininomaiset poliittiset voimat. Transkendoimisen kieli voi olla periaatteessa ainakin kahden tyyppistä: kyse voi olla politisoinnista hätkähdyttämisenä tai siitä, että tehdään poliittisesti vaikuttavaksi, poliittisesti läsnäolevaksi ja merkittäväksi, jotakin joka ylittää rutiininomaisen politiikan merkitykset.

5.3 MIELIKUVIEN RETORIikka

Poliittinen karismaattisuus realisoituu joukkotiedotusyhteiskunnassa mielikuvissa, joita asioista ja henkilöistä muodostetaan ja muodostuu. Tänä päivänä julkisuuden henkilöt ja poliitikot tunnetaan mielikuvien välityksellä. Nämä politiikan julkisuuden henkilöahmot ovat tavallaan kielten mielikuvia ja toisaalta mielikuvan vaikutus jostakin asiasta on paljon syvempi silloin kun todella voimme nähdä representaatiot.

Mielikuvan käsite on kuitenkin ongelmallinen. Dan Nimmon ja Robert L. Savagen määritelmän mukaan "mielikuva (imago) on inhimillinen luomus, joka koostuu tietystä miellettyjen ominaisuuksien joukosta, ominaisuuksien, joita jokin kohde, tapahtuma tai henkilö itsestään välittää" (Nimmo & Savage 1976, 8; suomennos Timonen 1983, 301). Jonkin asian, tapahtuman, organisaation tai henkilön herättämä mielikuva on tulos piirteistä (merkeistä), joita em. objektit viestittävät ja välittävät

itsestään, ja arvioijan tulkinnasta tulkinnan kummutessa arvioijan elämäntilanteesta käsin.

Mielikuvan käsitteessä on ongelmana mitä tuolla mielen kuvalla oikeastaan tarkoitetaan.

W.J.T. Mitchellin (1986) tulkinnan mukaan mielikuvassa on viime kädessä kyse sanallisen ja kuvallisen representoinnin välisestä dialogista todellisuuskäsityksen muovautumisessa.

Mielikuvan ongelman yksi klassinen muotoilu löytyy jo Raamatusta. Ensimmäisen Mooseksen kirjan 1 luvun 27 jakeessa todetaan: "Ja Jumala loi ihmisen omaksi kuvaksensa, Jumalan kuvaksi hän hänet loi"... Ongelma piilee siinä, tarkoitetaanko tässä kuvalla sitä että ihminen (useimmiten tietysti miehen hahmossa) näyttää tai muistuttaa ulkoisesti Jumalaa vai sitä että ihmisestä ja Jumalasta voidaan sanoa samanlaisia asioita.

Jälkimmäisen tulkinnan mukaan mielikuvaa ei tule mieltää niinkään kuvallisena representaationa vaan henkisenä samankaltaisuutena. Henkinen kaltaisuus on yhteisten lajiominaisuuksien tai mallien hakemista, määrittelyä ja luetteloinnista eli yhtäläisyyksien ja erojen luetteloinnista⁵⁷ (Mitchell 1986, 31-6.) Mielikuva voidaan mieltää tässä tulkinnassa jonkinlaiseksi kertomukseksi asioiden laadusta.

Tällaisesta tavasta tulkita henkisen mielikuvan käsitettä Mitchell käyttää esimerkkinä tulkintaansa Wittgensteinin kielen teoriasta. Wittgensteinhan toteaa Tractatuksessaan:

Lause on todellisuuden kuva.

Lause on tietynlaiseksi kuvittelemamme todellisuuden malli. (4.01)

Ensi näkemältä lause - sellaisena kuin se esimerkiksi paperille painettuna on - ei näytä olevan käsittelemänsä todellisuuden kuva.

Mutta nuottikirjoituskaan ei ensi näkemältä näytä olevan musiikin kuva eikä äänne- (kirjain-) kirjoituksemme äännekielemme kuva.

Kuitenkin nämä merkkikieliet osoittautuvat tavanomaisessakin mielessä esittämänsä todellisuuden kuviksi. (4.011)

Toinen nimi edustaa toista oliota, toinen toista, ja liittämällä ne yhteen niistä muodostuu kokonaisuus, joka esittää - kuten kuvaelma - yksityisen asiaintilan. (4.0311)

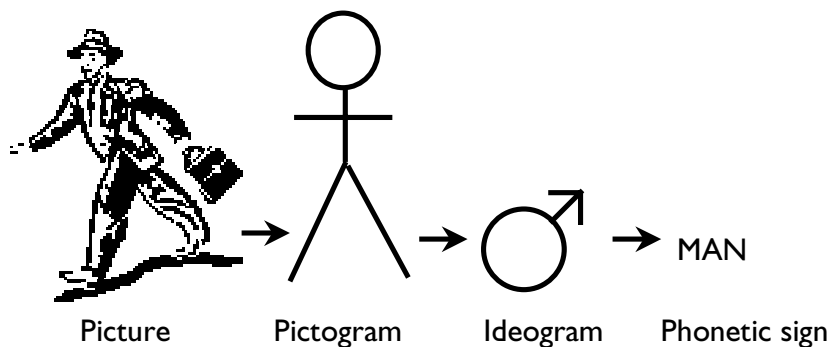
Wittgenstein ei kuitenkaan Mitchellin mielestä tarkoittanut kuvalla mitään välitöntä ikkunaa todellisuuteen siinä mielessä että kielen kuvat olisivat todellisuuden välittömiä kopioita.⁵⁸

Ajattelu oli Wittgensteinilla - Mitchellin tulkinnan mukaan - pikemminkin sekä verbaalisten että kuvallisten merkkien avulla tapahtuvaa työskentelyä. Wittgensteininhan toteaa myös seuraavasti

Ymmärtääksemme lauseen olemuksen, ajatelkaamme hieroglyfikirjoitusta, joka kuvaa esittämänsä tosiseikat. Kirjainkirjoitus kehittyi juuri siitä menettämättä sitä, mikä kuvaamisessa on olennaista. (4.016)

Tähän nojautuen Mitchell rakentaa seuraavanlaisen "ketjun" (s. 27):

Kuva: Mielikuva merkkinä

Ketjussa ei ole kyse liikkeestä maailmasta mieleen ja edelleen kieleen vaan merkistä toiseen. Merkit taas ovat historiallisia ja ideologisia (Mitchell, 19-31). Toisin sanoen kertomuksena mielikuvat eivät palaudu välittömään aistihavaintoon vaan mielikuvillakin on oma historiansa ja todellisuutensa. Merkeillä on oma "suhteellinen itsenäisyytensä" jolloin todellisuutta koskeva mielikuva syntyy kokemuksen ja kielen dialogista.

Seurattaessa Mitchellin hahmottamaa etymologista juonetta mielikuvat eivät tarkoita vain tietynlaisia merkkejä vaan ne ovat toimijoita historiallisella näyttämöllä. Jotta jokin mielikuva merkitsisi jotakin arvioijalle, jotta se kiehtoisi hänen mielikuvitustaan, jotta mielikuva olisi reaalin historiallinen toimija, sillä täytyy olla jokin side tai yhteys arvioijan elämään. Heillä täytyy olla jotakin yhteistä.

Ymmärrettäessä mielikuva toimijaksi historiallisella näyttämöllä siinä on politiikan näkökulmasta kyse yhteiskunnallisesta ja poliittisesta prosessista, joka modernissa politiikassa työstetään paljolti julkisuudessa. Mielikuva voidaan mieltää politiikaksi kysyttäessä minkälaisen poliittisen todellisuuden kukin mielikuva luo. Tällöin mielikuvan nähdään olevan joidenkin yhteiskunnallisten voimien ja pyrkimysten väline.

Väliseen roolissaan mielikuvat ovat kommunikaatiota johtajien ja seuraajien välillä, jatkuvaa toistensa määrittelyä.

Karismaattisessa rutiinien ylittämässä ja sen symboloinnissa vedotaan ihmisten sosiaaliseen ja poliittiseen mielikuvitukseen. Jokainen hegemoniaan pyrkivä projekti pyrkii tietenkin sitomaan tuon mielikuvituksen itseensä. Kieli, puhe ja mielikuva realisoituvat niiden käyttäjissä, puhuvissa ihmisissä, jotka imagoissaan ovat joidenkin poliittisten voimien ideologia⁵⁹ edustajia. Johtajuudessa tuo edustaminen on arvojen, etujen ja intressien aktiivista artikuloimista, esiintuomista ja määrittelyä.

Puhuminen mielikuvista ja mielikuvituksesta ei suinkaan tarkoita, etteivätkö asiat olisi yhä edelleen tärkeitä politiikassa. Kuitenkin jotta asiat vangitsisivat ihmisten mielikuvituksen, ne olisi kyettävä muokkaamaan mielikuviksi joihin esimerkiksi valitsijat voisivat samaistua. Tällaisella valitsijoiden mielikuva-käyttäytymisellä on omat perusteensa. Yhteiskunnallisesti tärkeät päätökset ovat monimutkaisia ja ne tehdään kaukana kansalaisista valtion ja talouden ollessa keskeisiä vaikuttajia. Kansalaiset eivät voi tällä hetkellä yksityiskohdissaan vaikuttaa tehtävään politiikkaan. Toiseksi valitsijoihin kohdistuu valtava näennäistiedon virta, jossa päällimmäisenä on enemmän taikka vähemmän tietoinen vaikutelma- ja mielikuvamanipulaatio. Äänestäjät kokevat ehkä oikeutetusti heiltä odotettavan kansalaisina vain laajaa mutta samalla kuitenkin myös epä-määräistä preferenssin ilmausta erilaisten imagojen viestittämistä skenaariorioista.

Tästä näkökulmasta politiikan henkilöityminen ja henkilöitä koskevien mielikuvien keskeisyys ovat ilmausta politiikasta, jossa käydään kamppailua ihmisten poliittisesta mielikuvituksesta. Valitsijat samaistuvat ja samaistavat symbolisesti, yhteiskunnallisen mielikuvituksen pohjalta. Tämä väite pakottaa miettimään uudelleen mitä yhteiskunnalliset enemmistöt oikeastaan ovat, mikä niissä on kenties politiikan tulosta ja mikä yleensä poliittista. Poliitiikan ollessa aktiivisimmillaan politiikka ei heijastele enemmistöjä; se luo niitä⁶⁰. Näitä enemmistöjä voidaan kutsua yhteiskunnallisen mielikuvituksen varaan rakentuviksi symbolisiksi enemmistöiksi. (Hall 1987.)

Vaikka mielikuvan tai imagon poliittista merkitystä ei pidä tulkita pelkästään tai liian subjektiiviseksi, imago voi kuitenkin merkitä "subjektiivisen politiikan" (weberiläisesti ymmärrettynä) elinmahdollisuutta. Mielikuvulle rakentuva symbolinen johtajuus voi nimittäin olla johtajuutta, joka toimii tavallaan organisaatioiden ohi. Symbolinen toimii tässä enemmänkin yhdessä sellaisten käsitteiden kanssa kuin yleisö ja näytelmä. (Klapp 1964, 21-2) Jotta kyse olisi henkilön symbolisesta johtajuudesta, häntä koskevien mielikuvien täytyy merkitä enemmän kuin mitä ko. henkilö konkreettisesti tekee tai mitä jossakin tilanteessa

konkreettisesti on tapahtunut. "Merkitä enemmän" riippuu paitsi toimijan näyttämöllisistä kyvyistä myös ennen kaikkea tilanteen luomista mahdollisuuksista. Tämä osoittaa, ettei imago symbolisena johtajuutena voi toimia yksin vaan vain suhteessa yleisöön. Symbolisen johtajan on todellisuuden esittämisessään tavalla taikka toisella symboliikassaan myös representoitava yleisöään. Symbolisen johtajan kyvykkyys on kyvyssä saattaa yleisö tietoiseksi sellaisesta mitä se ei ole itse kyennyt sanomaan jonka se kuitenkin haluaa kuulla. (ks. Klapp, mt., 37) Tässä mielessä jokin olennaista symbolisoiva johtaja on yhteiskunnallinen löytö. Hänen tehtävänsä on kuljettaa yleisö uudenlaiseen todellisuuteen, rikkoa entisenlainen arjen rutiini.

Karisman mielikuva merkitsee organisoitumista, joka mahdollistaa joustavan liikkuvuuden ja tarttuvuuden. Liikkuvuuden koska mielikuva koostuu ideoista ja tunteista, joita yhteiskunnan speaktaakkeli herättää. Tarttuvuuden koska mielikuvituksen vangitseminen riittää tartunnan saamiseksi.

Tähän mennessä on määritelty symbolin toimintatapaa modernissa. Modernissa tilanteessa poliittisten merkitysten luomisen ongelma liittyy jännitteeseen rutiinien, järjestyksen pakon ja näiden ylittämisen, ainakin hetkellisen voittamisen välillä. Jatkossa analysoidaan esimerkein Suomen 1980-luvun parlamentaarista politiikasta kuinka modernin tilanteen asettamiin poliittisten merkitysten luomisen haasteisiin on pyritty vastaamaan.

OSA III:

ESIMERKKEJÄ POLITIIKAN
SYMBOLISISTA MERKITYKSISTÄ

6 Jokapäiväisen politiikan imago 1980-luvun Suomessa: politiikka rutiinina

Poikkeukselliset, konfliktimaiset politisoituneet tilanteet määriteltiin edellä suosiollisimmaksi maaperäksi karismaattiselle tilanteen merkityksellistämiseksi. Mitkä mahtavat olla mahdollisuudet tilanteen merkityksellistämiseksi ja karismaattisille vaikutuksille laajan konsensuksen leimamassa tilanteessa?

Weberin tulkinnan mukaan politiikan merkitys, politiikan merkityksiä luova mahdollisuus huipentuu muutos- ja kriisitilanteissa. Oikeastaan vain tällaisissa tilanteissa politiikka poliittisena johtajuutena tulee tärkeäksi modernissa yhteiskunnassa. Muuten politiikka lähenee hänellä rituaalia ja hallintoa: "Modernit parlamentit ovat ensisijassa niiden edustuksellisia elimiä, joita hallitaan byrokraattisin menetelmin." "Valtaa ei harjoiteta parlamenttipuheilla vaan 'hallinnon rutiinilla'." (Weber)

Weberin käsityksen mukaan hallinnon pyrkimyksenä ja tavoitteena on tulla rutiiniksi. Hallinnon perinteinen (tekninen) rationaalisuus, tehokkuus, puolueettomuus ja kyky ratkaista asioita riippuu paljolti siitä kuinka automaattiseksi ja itsestään selväksi hallinto on kyennyt kehittämään jokapäiväisen toimintansa. Näkökulma oikeuttaa kysymään, missä määrin ja missä mielessä esimerkiksi maatalouspolitiikka, ulkopoliitiikka, kulttuuripolitiikka, kehitysaluepolitiikka ja sosiaalipolitiikka "haluavat olla" ja ovat politiikkaa. Eikö hallinnollistunut politiikka ole pikemminkin lähentynyt rutiinia kuin asioiden politisoimista, tilannetta, jossa myönnettäisiin asioiden voivan olla toisinkin, ja se että asioista on ristiriitaisia tulkintoja, käsityksiä ja etuja ja että ristiriidat voivat olla jopa hedelmällisiä asioiden ratkaisun ja olojen kehittymisen kannalta. Rutiinin näkökulmasta ristiriidat taas merkitsevät riitelyä, riidan haastamista, asioiden jumiutumista tms.

Edellä viitattiin Max Weberin käsitykseen aidosta politiikasta poliittisena johtajuutena. Weber puhuu tässä kuitenkin vain poliittisesta johtajuudesta ja johtajuuden mahdollisuudesta. Edustuksellisuudessa oli hänellä kyse "kansanäänestyksellä päätetystä johtajuudesta" (Plebiszitare Demokratie). Tämä näkökulma ei kuitenkaan tyhjennä politiikan eri tasoja. Edustuksellisen politiikan perinteisten muotojen ajautuminen "kriisiin" —josta tässä tutkimuksessa on paljolti kysymys— mahdollistaa

ainakin periaatteessa huomion kiinnittämisen poliittisen kansalaisen vahvistamiseen ja erilaisiin kansalaisen toiminta- ja vaikuttamiskokeiluihin.

Ennen kuin parlamentaarisen politiikan passiivisesti appresentoimia ja aktiivisemmin re-presentoimia merkityksiä voidaan ryhtyä analysoimaan ja arvioimaan, on tarkemmin tarkasteltava politiikan mahdollisia areenoita koska nuo areenat rajaavat poliittisen toiminnan kenttää, toimijoita ja toiminnan merkityksiä. Mahdolliset areenat jaan "perinteiseen" ja "uuteen" politiikkaan.

"Perinteisiä" parlamentaarisen politiikan areenoita voidaan kuvata seuraavalla kuviolla:

Taulukko: Parlamentaaris-korporatiivis-hallinnollinen poliittinen kenttä

	Toimijat	"Alue"	Prosessit		
Valtiollinen poliittinen areena	Päätöksentekijät, korporatioiden edustajat, virkakunta	Hallinto	Päätösvalinnat	Päätösten täytäntöönpan	
Edustuksellinen parlamentaarinen politiikka ("politiikka")	Yhteiskunnalliset ja poliittiset voimat	Poliittiset vaateet, yhteiskunnalliset ongelmat	"Ylöspäin" mobilisointi	Kollektiivinen toiminta	Kannattaminen / vastustaminen

(Mukailtu Berben, Roebroek, Therborn 1985 s. 2 mukaan)

Kuviota voi lukea niin, että poliittisia järjestelmiä ja poliittisia tilanteita luonnehtivat erilaiset painotukset näiden politiikan areenoiden välillä. Eri painotukset tuottavat myös erilaisia poliittisia tuloksia.

Suomen poliittista tilannetta ja järjestelmän toimintatapaa on viimeisen 15 vuoden ajan luonnehtinut valtiollisen poliittisen areenan keskeisyys.

Tämän areenan toimintatavalle ei ole ominaista poliittinen mobilisointi vaan pikemminkin korporatiivinen neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä. Yleisesti ottaen voi väittää tämän järjestelmän ja toimintatavan suosivan olemassaolevia "vahvoja intressejä".

Politiikka ei kuitenkaan tyhjene näihin kahteen areenaan vaan Suomessakin on jo nähtävissä uuden areenan vähittäistä muodostumista. Alberto Melucciin tukeutuen kutsun tätä uutta areenaa "uudeksi" politiikaksi. "Uuden" politiikan perusteita Melucci kuvaa seuraavasti:

Poliittisen päätöksenteon alue on voimakkaasti laajentunut Toisen Maailmansodan jälkeen kehittyneissä läntisissä teollisuusmaissa. Yhä uusia elämänalueita on sidottu poliittiseen päätöksentekoon. Poliitiikan laajenemisessa onkin kysymys poliittisesti tärkeän päätöksenteon systeemisestä laajenemisesta ja toisaalta - kuten Alberto Melucci asian ilmaisee - uusien merkitysten ja merkitystä tuottavien järjestelmien synnystä.

Melucci korostaa poliittisten suhteiden merkityksen korostumista kompleksisessa systeemissä. Hän määrittelee poliittisen suhteen suhteeksi, joka mahdollistaa epävarmuuden vähentämisen ja vastakkaisen intressien välittämisen päätöksien avulla (Melucci 1988, 251).

Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa järjestelmien, intressien ja ryhmien lisääntyessä ja niiden monimutkaistuessa koko järjestelmän stabiilin ytimen säilyttäminen edellyttää Meluccin käsityksen mukaan poliittisten suhteiden räjähdysmäistä lisääntymistä. Poliittisessa suhteessa on Meluccin mukaan kyse yhteiskunnan eri alueita aiemmin leimanneen "autoritaarisen sääntelyn" "pakosta" muuntua sopimukseen perustuvaksi poliittiseksi suhteeksi. "Autoritaarisen muuntaminen poliittiseksi" edellyttää "vaihdon järjestelmien" ja "neuvottelumekanismien" luomista: järjestelmien joissa intressien konfrontaation ja sovittelun keinoin tuotetaan päätöksiä entisen autoritaariseen valtaan perustuvan hallinnoinnin sijaan.

Politiikan laajenemisessa on myös kyse politiikasta arkielämän tasolla tapahtuvana uusien merkitysten tuottamisena. Tällä tasolla mahdollistuvat uudet 'liikkeet' kollektiivisina toimijoina. Tällaisiksi Melucci käsittää ennen kaikkea uudet merkitysjärjestelmät ja näitä tuottavat prosessit. Kyseiset prosessit voivat toimia ilman laajoja tai kiinteitä organisaatioita ja organisoitumismuotoja. Melucci siis väittää arkielämänkin tasolla voitavan luoda uusia merkitysjärjestelmiä ja identiteettejä (vaihtoehtoisia puhetapoja merkityksessä mistä puhutaan ja miten puhutaan). Nämä uudet merkitysjärjestelmät voivat muovata poliittisesti merkittävästi arkielämää ja ne voivat myös omata poliittisia vaikutuksia niin edustuksellisen parlamentaarisen politiikan kuin valtiollisen politiikankin areenoille.

Tätä kautta yhteiskuntaan voi syntyä Meluccin tulkinnan mukaan uusia konfliktialueita, jolloin konflikti tapahtuu pääasiassa "symbolisella maaperällä" eli kyse on "hallitsevien koodien haastamisesta". Haasteissa on ennen kaikkea kyse erilaisesta tavasta havaita ja nimetä maailmaa. (Melucci 1988, 248.)

Nämä uudet merkitysjärjestelmät ovat toistaiseksi olleet lähinnä nuorten ja (nuorten ja keski-ikäisten) naisten liikkeitä. Toisin

sanoen lähinnä he ovat olleet uusien perinteistä politiikkaa haastavien merkitysjärjestelmien kantajia 1980-luvulla.

6.1 KONSENSUSPOLITIIKAN RETORIikka JA SEN APPRESENTOIMA YHTEISYMMÄRRYS

Poliittinen tilanne on Suomessa ollut 1980-luvulla vakaa ja vaikutusvaltaimpien poliittisten toimijoiden välisen yhteisymmärryksen (konsensuksen) on annettu ymmärtää vallitsevan. Mitä konsensus on merkinnyt politiikan teolle? Minkälaista yhteisymmärrystä konsensusretoriikassa appresentoidaan?

Lähtekäämme liikkeelle tyypillisestä mutta samalla auktoritaatiivisesta esimerkistä. Silloinen ulkoministeri Kalevi Sorsa totesi Uuden Suomen haastattelussa 13.2.1988: "Poliittisia päätöksiä tehdessään puolueet joutuvat tulevaisuudessa sopeuttamaan ratkaisut *talouselämän* lakien *sanelempiin raameihin*. Ja on parempi, että tilanne selkeästi ymmärretään. On turha kuvitella politiikan olevan jotenkin korkeampaa kuin talous." (Korostukset - KP.) Sen osoittamiseksi, ettei kyse ole satunnaisesta huomautuksesta vaan suomalaista parlamentaarista politiikkaa syvälle luotavasta linjauksesta, otetaan toinen esimerkki Sorsalta muutaman vuoden takaa. Siinä pääministeri ja puoluejohtaja Sorsa luonnehtii ns. matalan profiilin, konsensus-politiikan logiikkaa: "... Matalaan profiiliin vaikuttavat myös ulkoisen yhteiskunnan muutokset, kuten talouskasvun hidastuminen. *Joudutaan* toimimaan ahtaammissa puitteissa, joissa ei ole paljon edellytyksiä nostaa profiilia. *Vuimeinen* puolue, joka yritti kieltää *muiden hyväksymien tosiasioiden pätevyden*, oli Smp. Sekin on joutunut tunnustamaan ne. *Todellisuuden paineessa* ei jää paljon tilaa mielikuvitukselle. Yksi tekijä on yhteiskunnan ja *talouden lainalaisuuksien* aikaisempaa syvällisempi tuntemus, mikä johtaa puolueiden samankaltaistumiseen." (Helsingin Sanomat 19.2.1984.) (Korostukset - KP.) Minkälainen näkökulma politiikkaan edellisessä niin suositussa puhutavassa itse asiassa luodaan?

Kuvattu tapa puhua politiikasta pitää sisällään eräänlaisen *välttämättömyyskielen ja -retoriikan* ja tätä kautta kuvauksen todellisuudesta, jossa ei ole poliittisia vaihtoehtoja. Myös poliittiseksi kutsutun päätöksenteon primus motorina ovat talouden välttämättömyydet. Talous on jotakin primaarista, ensimmäistä, määräävää, rajoittavaa ja poissulkevaa tavalla, joka antaa vastaukseksi vain yhden rationaalisen näkökulman ja toiminnan mahdollisuuden. Kyse ei ole vain siitä, että talous asettaisi poliittiselle toiminnalle ja poliittisille mahdollisuuksille pelkästään joitakin reunaehtoja, vaan kyse on mahdollisten vaikuttimien rajaamisesta.

Rationaalinen politiikka voi olla vain tuon yhden mahdollisuuden mahdollisimman rationaalista ennakointia, suunnittelua ja toteuttamista. Sorsa kertoi edellä meille talouden määräävän tavan, jolla voidaan toimia - ja kaikkien on tämä määrääminen tunnustettava. Väitteen mieli on tietysti taloudellisten tekijöiden tärkeydessä kaikille. Talouden on toimittava tavalla, jossa mm. vertailujen tuloksena meille vahvistuu käsitys siitä, että meillä menee hyvin. Välttämättömyyslogiikka hyväksyy ja itse asiassa elää tällaisesta kontrollin tavasta.

Kontrolloimattomat ideologiset seuraukset syntyvät taas siitä, että tällaisen maailmankuvan iskostaminen kansalaisiin johtaa mielikuvaan jonka mukaan "vastuuta kantavat puolueet" ilmaisevat vain välttämättömyyden valtakuntaa: siten, että tuo välttämättömyys kumpuaa taloudellisesta pakosta. Tuota taloudellista pakkoa kuvaavat symbolisesti käytetyt ilmaisut kuten "kansainvälinen taloudellinen suhdanne", "kansainvälinen kilpailukyky", "Yhdysvaltain korkea pankkikorko", "työn tuottavuus" jne. Eli edellä kuvattu puhetapa kertoo käsityksestä, jonka mukaan taloudellinen pakko yhdistää kenties erilaisetkin edut välttämättömyydeksi toimia siten kuin kansainvälinen kilpailukyky, inflaation torjunta, työttömyyden väistämättömyys jne. näyttävät edellyttävän. Puhujan puheen horisontti välttämättömyys-retoriikassa on valtiollisen politiikan areena ja tälle areenalle ominaiset tavat tehdä politiikkaa.

Välttämättömyyskielen ja puheen keskeinen strateginen tavoite on tulla mahdollisimman universaaliksi politiikan areenalla. Tätähän edellyttää jo itse välttämättömyyden logiikka. Universaalius edellyttää kielen ja puheen riippumattomuutta tilanteesta ja sitä että sanojen ja puheen konnotaatiot tulkitaan periaatteessa samalla tavalla. Välttämättömyyspuhe universaalina puheena onkin tarkoitettu yhtäläisesti kaikille, ei erityisesti millekään ryhmälle tai luokalle. Se on suunnattu ja tarkoitettu kaikille ja sen pitäisi myös sitoa kaikkia. Tästä syystä välttämättömyyskieli ja -puhe pyrkivät muodostumaan yleiseksi, automaattiseksi ja yksimerkitykselliseksi sanaksi eli kieleksi ja puheeksi, joka ei pyri aktiivisesti politisoimaan ihmisten käsitystä yhteiskunnasta. Tärkeimmät joukkotiedotusvälineet yksisuuntaisina (ne puhuvat ja kansalaiset kuuntelevat) ja laajalle ulottuvina (koko Suomi on samanaikaisesti "ajan hermolla") ovat soveliaimpia viestimiä välttämättömyyspuheelle.

Välttämättömyysretoriikan legitimoiman konsensuksen legitimizeetti on ollut vakaata ja laajaa. Sen enempää talouden primaarisuuden periaatetta kuin tätä periaatetta poliittisesti toteuttavien puolueiden legitimizeettiä ei ole, joitakin pienehköjä ryhmiä lukuun ottamatta, juuri-kaan asetettu kansalaisten taholta kyseenalaiseksi. Kaikki olisikin muuten hyvin, ellei konsensukseen sisältyisi yksi poliittisesti vaikea ja

"hallitsematon" ongelma. Nimittäin tuo Sorsan mainitsema "samankaltaistuminen".

Samankaltaistumisen toinen puoli on erojen häviäminen politiikan sisällöissä. Kaikki näyttävät tahtovan samaa. Tilanteen ollessa tämä mikä on politiikan ja poliittisuuden kohtalo? Onko välttämättömyydessä, jonka sanotaan sitovan kaikkia ja edellyttävän kaikilta yhdenmu-kaista toimintaa, mitään poliittista? Vastaus on kyllä ja ei. Välttämättömyyspuhe on politiikkaa määrittellessään todellisuutta. Edellähän yhdeksi politiikan keskeiseksi ulottuvuudeksi todettiin sen luonne kamppailuna kielen ja todellisuuden merkityksellistävästä määrittelystä. Kyse on poliitiikasta myös siinä mielessä, että välttämättömyyspuheella pyritään sul- kemaan joitakin toisia toimijoita ulkopuolelle epärealistisina. Heitä ei välttämättömyyspuheen logiikan mukaan tarvitse ottaa vakavasti.

Kyse ei ole politisoinnista siinä mielessä että, jos kerran on olemassa kaikkia sitova taloudellinen pakko, niin lienee yhdentekevää kuka - kommunisti vai kokoomuslainen - näitä pakkoja panee käytännös- sä toimeen. Tästä näkökulmasta välttämättömyyslogiikassa on kyse pi- kemminkin epäpolitisoinnista, passivoinnista, ongelmien teknistämisestä ja hallinnollistamisesta kuin politisoinnista. Edellyttämehän poliittisuu- delta tavallaan luonnostaan asioista olevan erilaisia mielipiteitä, käsityksiä, tulkintoja ja pyrkimyksiä. Kyse on epäpolitisoinnista myös siinä mielessä, että välttämättömyyspuhe nimenomaan varoo politisoimasta ihmisten käsityksiä. Tällä pyritään kansalaisten poliittisen areenan pelitilan mini- moimiseen. Mutta toisaalta, väitettäessä välttämättömyyden sanelevan mitä voidaan tehdä ja tämän johtaessa loogisesti johtopäätökseen, ettei ole suurtakaan väliä mikä poliittinen ryhmä hommia hoitaa, poliitikkojen poliittinen pelitila samalla lisääntyy. Ideologiset sisällöt eivät ole enää merkittäväällä tavalla pelaamisen ja liittoutumisen esteinä.

Välttämättömyysretoriikka synnyttää väistämättä paradok- saalisen näkemyksen politiikasta. Välttämättömyyteen perustuva yhteis- ymmärrys on ekonomistinen eikä poliittinen. Ekonomistisessa välttä- mättömyysretoriikassaan puhujat tuomitsevat itsensä epäpoliittisiksi ja ei- karismaattisiksi toimijoiksi, sillä kaikkihan merkityksellistävät tässä itse asiassa samaa tuon saman ollessa vielä välttämättömyys. Välttämättö- myyspuhe ei puhujien itseymmärryksen mukaan olekaan poliittista. Vält- tämättömyyden näkökulmasta poliittinen puhe samaistuu nyt "pelik- si", "politikoinniksi", "itsekkääksi taktikoinniksi", "utopistiseksi haihatte- luksi", "turhaksi riitelyksi" tms. yleisen hyvän vaarantavaksi vastuutto- maksi toiminnaksi.

Välttämättömyysretoriikka myös vaikeuttaa politiikan tekoa yhdessä tärkeässä suhteessa: suhteessa kansalaisiin. Toisaalta vallitsee laaja yksimielisyys taloudellisten välttämättömyyksien rajaamista

sisällöllisistä kysymyksistä, mutta toisaalta puolueilla ja poliitikoilla on tarve osoittaa tarpeellisuutensa, vähintäänkin ihmisten yhteiskunnallisessa ja poliittisessa mielikuvituksessa. Vaikeus on siinä, miten kyetä todistamaan jonkin toimijan (politiikon, puolueen) erityinen tarpeellisuus, kun "kaikki" merkitsevät sisällöllisesti samaa.

Jatkossa pyrin analysoimaan miten suomalaisessa parlamentaarisessa politiikassa tähän haasteeseen on pyritty vastaamaan. Tämä merkitsee siirtymistä valtiollisen politiikan areenalta edustuksellisen parlamentaarisen politiikan analysointiin.

6.2 TAPAHTUMIEN VIRRRAN MERKITYKSELLISTÄMINEN "TILANTEIDEN SÄHKÖISTÄMISENÄ"

Edustuksellisen parlamentaarisen politiikan keskeinen ongelma voidaan edellisen perusteella muotoilla seuraavasti: mikä on jokapäiväisen politiikan poliittisuuden osoittamisen reaalinen "tila" ja mahdollisuudet. Ensin on syytä lyhyesti tarkastella joukkotiedotusvälineiden merkitystä edustuksellisen poliittisen päiväjärjestyksen puhunnassa. Tämä päiväjärjestys nimittäin muodostaa jokapäiväisen rutiininomaisen puoluepolitiikan perustan.

Joukkotiedotusvälineet ovat tärkeimpiä, joskus jopa ainoita tällaisen poliittisen informaation lähteitä. Poliittinen informaatio saadaan pääasiassa joukkotiedotusvälineistä minkä seurauksena niillä on erittäin tärkeä rooli yritettäessä sitoa tai pyrittäessä mobilisoimaan ihmisten yhteiskunnallista ja poliittista mielikuvitusta.

Nimenomaan uutisilla ja niiden edellyttämällä aina muuttuvalla uudella - muutenhan kyse ei olisi uutisista uutena informaationa - on tärkeä merkitys poliittisen spehtaakkelin luomisessa. Uutisoinnilta edellytetään dramaattisuutta. Dramatisointi,⁶¹ yksinkertaistaminen ja henkilöistäminen, niin historiallisten trendien kuin instituutioidenkin henkilöistäminen johtajiin ja vihollisiin, ovat tavallisimpia keinoja lisätä uutisoinnin kiinnostavuutta ja tehostaa näytöksen vaikutusta. (Edelman 1988.)

Poliittisen informaation rakentuminen uutisoinnille merkitsee nopeasti vaihtuvia toisiinsa liittymättömiä poliittisia tapahtumia. Näistä on lähes mahdoton löytää yhtenäistä juonta. Poliitikkaa seuraavan on vaikea löytää tuosta informaatiosta tai perustella sen perusteella itselleen selityskykyistä tulkinnan horisonttia tai kertomusta, jollaisella hän voisi arvioida tapahtuvaa ja itseään suhteessa tapahtuvaan.

Mikäli politiikan selityskykyisen tulkintahorisontin mahdollisuus joukkotiedotuksen tuloksena on todella vaikeasti saavutettavissa ja politiikka täytyy tästä syystä aina joka kerta uudelleen puhua esiin, niin tämä merkitsee *politiikan aikahorisontin lyhentymistä*. Päivakohtaiset poliittiset ongelmat ja kiistat valtaavat näyttämön ja muodostavat parlamentaarisen edustuksellisen politiikan päiväjärjestyksen. Tilanteen merkityksellistämisen modernissa tilanteessa toteutuu tällöin "*tilanteiden sähköistämisenä*" (sanonta on Fredric Jamesonin). Edustuksellisuus ja johtajuus merkitsevät tässä kykyä ja mahdollisuutta sähköistää jatkuvasti uusia, spontaanisti julkisuuteen nousevia kysymyksiä. Edustuksellinen politiikka on elämistä ja olemista mukana tässä jatkuvassa muutoksessa. Poliittinen todellisuus rakentuu enemmänkin tilannekohtaisille imagoille ja mielikuville kuin historiallisille toimijoille.

Poliittisen tiedon kannalta politiikka tilanteiden sähköistämisenä ja joukkotiedotusvälineiden tämäntyyppinen viestintä saattavat merkitä pikemminkin unohtamista kuin muistamista, mieleenpalauttamista ja jälkikäteistä kontrollia.

Parlamentaarisen politiikan aikakäsityksen supistuminen sarjaksi muuttuvia nykyhetkiä on nähtävissä mm. vaalien yhteydessä. Vaalit näyttävät olevan tällainen uusi tilanne, jota varten on pakko kehittää uudet mainokset uusine teemoineen, ohjelmallisine tavoitteineen ja iskulauseineen. Nämä muuttuvat nopeasti ja usein. Koska niitä ei yhdistä mikään selkeä juoni, eikä niitä palauteta joukkotiedotuksessa mieliin, puolueiden ja ehdokkaiden vaatimuksia ja pyrkimyksiä edes edellisissä vaaleissa on lähes mahdoton muistaa.

6.3 VAALIMAINOKSET POLIITIKKOJEN PUHEENA KANSALAISILLE: JOKAPÄIVÄISEN POLITIIKAN IMAGOJEN HENKILÖITYMINEN

Vaalimainokset poliitikkojen kansalaisille suuntaamana retoriikkana kertovat myös heidän tavastaan re-presentoida todellisuutta.

Edellä väitettiin parlamentaarisen politiikan spontaanin tavan vastata tilanteiden merkityksellistämisen asettamaan haasteeseen olevan "*tilanteiden sähköistäminen*". Nämä luovat sosiaalisen ja poliittisen kysynnän politiikan henkilöitymiselle. "*Tilanteiden sähköistämisessä*" politiikan henkilöityminen toteutuu kuitenkin aivan erityisellä tavalla.

Vaalimainosten retoriikka 1980-luvulla osoittaa miten vaal kilpailu - puolueiden kilpailu äänestäjistä ja ehdokkaiden kilpailu edustajapaikoista - tapahtuu pääosin ehdokkaiden henkilömainontana. Vaalit

ovat keskeisin kansanvallan näyttämö. Tuolle näyttämölle on ominaista politiikan ilmeneminen lisääntyvänä henkilömainontana. Mainos taas on entistä useammin pelkistynyt kuvaksi ehdokkaasta ja lyhyeksi iskulauseksi.

Henkilömainokset ovat koko ajan pelkistyneet. Laajemmat ohjelmalliset tekstit ovat jääneet pois. Ne on korvattu kuvalla ehdokkaasta ja pelkistetyllä iskulauseella. Ohjelmalliseen tekstiin ei ole enää "aikaa" eikä jostain syystä tarvettakaan. Kuva ja lyhyt iskulause näyttävät riittävän.

Valokuvan merkitys vaalimainoksessa on sen kyvyssä koko ajan vaikuttaa ilman että kuvaa täytyy yksityiskohtaisesti ja tietoisesti työskennellen analysoida. Me ajattemme silmillämme, etsimme merkityksiä, tunnistamme tutun ja vahvistamme sitä mitä haluaisimme olla. Kuvan välttämättömyys ilmentää luottamusta valokuvan maagiseen kykyyn ylipuhua (ks. tästä Benjamin 1983, 19).

Edellä mielikuva määriteltiin Mitchelliin nojautuen sanallisen ja kuvallisen todellisuuden representoinnin väliseksi dialogiksi. Mielikuva voi eri tilanteissa olla painottunut sanalliseen tai kuvalliseen suuntaan. Tässä mielessä voidaan puhua esimerkiksi mielikuvan kuvallistumisesta.

Asioiden mieltämisen kuvallistumista voidaan selventää Nelson Goodmanin esittämällä erolla tiheyden ja erilaistumisen välillä. Mielikuvan kuvallistuminen voidaan käsittää mielikuvan tihentymisenä ja tiivistymisenä. Kuvassa jokainen elementti on ladattu semanttisella potentiaalilla. Tällainen mielikuva on merkityksen muodostumisen kannalta niin tiivis, ettei siitä voida eristää kovinkaan helposti erottuvia osia. Kuva kokonaisuutena, kuvan kehottama johtopäätös kertoo kaiken. Totuus todellisuutta koskevana mielikuvana vahvistuu lähes salamannopeasti. Muita selityksiä ei tarvita (haluta). (Mitchell 1986, 66-9.)

Mielikuvan kuvallistumisen vastakohtana on henkisen mielikuvan kirjallistuminen. Kirjallistuminen mahdollistaa selvien ja merkitsevien erojen tekemisen. Kirjallistuminen viittaa mielikuvaan jonkinlaisena kertomuksena. Kirjallistuminen on ehkä helpommin kuin kuvallistuminen mielletävissä dialogina eri näkemysten ja perusteluiden välillä.

Jotakin asiaa koskevan mielikuvan sanallisuus / kuvallisuus - painottuneisuus ei synny useinkaan sattumalta. Voi ainakin spekuloida mielikuvan kuvamaisuuden olevan todennäköisempi silloin kun arvioijalla ei ole ko. asiasta omia kokemuksia ja toisaalta tilanteissa, joita luonnehtivat voimakkaat ristiriidat.

Mielikuvan kuvallistumisen tuloksena saattaa ainakin teoriasa olla arvioijan arviointikriteerien mukautuminen tuohon kuvallistumiseen. Tässä mielessä voidaan puhua "pelkästä katsojasta", joka kykenee arvioimaan pelkästään puhujan kykyä puhujana. Varsinkin asioiden

historiallinen logiikka ja toisaalta kyseisten asioiden tulevat merkitykset saattavat jäädä vaille huomiota. "Pelkän katsojan" rooliin tyytyy esimerkiksi silloin kun jostakin asiasta ei ole omaa tietoa tai kokemusta eikä viitsi ottaa itse selkoa vaan turvautuu pelkästään helposti omaksuttaviin populismin höystäminä tarjottuihin mielikuviin.

6.3.1 Edustaminen vaalimainoksen ongelmana

Vaalimainoksessa haetaan vastausta kysymykseen mitkä ovat kyseisen ehdokkaan käyttöarvolupaukset parlamentaarisessa politiikassa. Näistä kerrotaan vaalimainoksessa käyttöarvoa esittävillä merkeillä. Toisaalta ehdokkaan on vaalimainosretoriikassaan otettava huomioon oma potentiaalinen äänestäjäkuntansa. Hänen on huomioitava esimerkiksi millaiset ennako-odotukset hänen yleisöllään on poliitikon hahmosta yleensä ja merkityksellisestä politiikosta erityisesti. Onko olemassa ennakkokäsityksiä millaisen luotettavan ja tärkeän poliitikon tulisi olla? Toinen ongelma koskee sitä, millaisia ärsykejäljitelmiä noudattaen poliitikot henkilöinä parhaiten re-presentoivat oletettuja käyttöarvoja.

"Aluksi käyttöarvossa on läsnä vain se että se on tarkoitettu käytettäväksi." (Haug 1982, 178.) Poliitikko ilmaisee tämän mainoksesaan käyttöohjeena: hän ilmaisee edustavansa tiettyjä intressejä, etuja tai näkökulmia. Ehdokkaan on pyrittävä ilmaisemaan oman käyttöohjeensa myös mahdollisimman uskottavalla tavalla. Mainoksen ongelmana on mitä ärsykejäljitelmiä toteuttaen edustaminen pystyttäisiin mahdollisimman vakuuttavasti etukäteen osoittamaan. Miten esittää edustamista etukäteen?

Edustamisen merkkeinä ja jäljitelminä korostuvat poliittisessa mainonnassa edustajan hahmon (nuori/vanha, mies/nainen, pukeutumisen edustavuus, siisteys luotettavuutena jne.) lisäksi iskusanat. Korostuneen merkityksen on myös saanut vaalimainoksen kokonaisuus; ehdokkaan esitleminen sellaisten merkitysrakenteiden yhteydessä, joilla on oma tunnistettava positiivinen merkityksensä (kuten suomalainen maise, tyypillinen perhe, urheilu ja arvostettu työ).

Edustuksellisessa järjestelmässä edustavuuden eli tiettyjen intressien ja henkilöiden välillä, jotka oletettavasti kykenevät (ikonisesti) näitä intressejä edustamaan, vallitsee kulttuurisidonnaisia stereotyyppisiä merkkiyhteyksiä. Nämä merkkiyhteydet ovat tärkeitä koska todellista edustamista ei voida tietää vaalimainosten pohjalta. Tietäminen fuusioituu ainakin jossain määrin näiden merkkien synnyttämään mielikuvaan eli symboliseen edustamiseen representointina.

Myös poliittinen mainonta käyttää ikonia (kuvallista merkkiä) symbolisen vaikutuksen luomiseen. Vaalimainoksissa ikoneja on

kahdenlaisia: tavarakappaleen ikoni (kuva ehdokkaasta), joka sitten asetetaan tyydytystä tuottavien asioiden ikonien yhteyteen (maisema, perhe, puhdas luonto, työ, tietokoneet, harrastukset jne.). Esimerkiksi vapaus, turvallisuus, puhdas luonto, nuoruus, arvovalta, kyvykkyys, tarmo, uskallus, tulevaisuuden tietoyhteiskunta jne. otetaan niiksi tarkoitteiksi (symbolisesti appresentoiduiksi), joita asianomaiset tavarat (poliitikot) pyrkivät merkitsemään (pyrkivät käyttämillään merkeillä appresentoimaan).

Ehdokasta voidaan analysoida samaan tapaan kuin myytävää tavaraa. Jotta tavara tulisi myydyksi, sen viestittämät merkit ja merkitykset tulisi olla haluttavia. Haluttavuudessaan ne ovat myös uskottavia. Edustuksellisessa politiikassa merkit merkityksineen ovat edustamiseen kytkeytyviä merkkejä. Edustaminen saattaa tyydyttyä jo itse ehdokkaassa, hänen esityksellisessä re-presentoinnissaan. Vielä todennäköisemmin jos hänet valitaan sillä valinnassahan tavallaan joukkomitassa tunnustetaan esitettyjen merkkien arvo. Tämä luo mahdollisuuden edustamiselle, jossa voi olla kyse "pelkästä" passiivisesta symbolisesta appresentoinnista.

6.3.2 Valokuva ja edustaminen

Ehdokkaan henkilömainoksen ja siinä erityisesti kuvan tehtävänä on luoda ensin persoonallinen ja toiseksi sitten kenties edustuksellinen yhteys äänestäjään. Mainoksessaan ehdokas ei tarjoa vain tietoa siitä, minkälaisia ongelmia hän tiedostaa - ongelmia joilla mobilisoidaan ääniä: "eläkeläiset, lapsiperheet, työttömät, parempi luonto" - vaan hän tarjoaa myös tiettyä fyysistä miljöötä itsestään. Hän on nuori tai vanha, tarmokas, kaunis tai kokenut, puku päällä, siisti tukka, keskiluokkainen, hän urheilee, hänellä on perhe. Kuva ja iskulause pyrkivät palauttamaan mieleen - tässä tosin vielä passiivisesti appresentoiden - vaalien "alkuperäistä" merkitystä ja tarkoitusta, edustamista. (Barthes 1970, 169-179.)

Edustajaehdokkaan mahdollisuudet esitellä edustavuuttaan näyttävät usein rajoittuvan ehdokkaan pyrkimykseen esittää itsensä jonkin edustamisena. Perinteisestihän edustavuuden esittäminen on toiminut välillisemmin: luokkien, ryhmien ja näitä edustavien puolueiden välittämänä. Edustajaehdokkaan edustamista on arvioitu luokka- ja puoluemuodostuksesta käsin. Taustan tietäminen on toiminut pääasiallisena kriteerinä. Sitä mukaa kuin luokkien ja ryhmien re-presentoiminen on tullut monimutkaisemmaksi ja myös huonosti toimivaksi kriteeriksi edustamisen arvioinnissa, niin sekä edustamisen esittämisen vapausasteet ovat lisääntyneet että mahdollisuudet edustamisen esittämisen "pinnallistumiseen" ovat lisääntyneet. Henkilömainosten itsereferentiaalisuus tunnustaa spontaanisti "modernin tilanteen" hiipineen Suomeenkin.

Edustajien ja edustettavien välimatkan etäisyys johtaa kuitenkin itsereferentiaalisuuden joskus jopa naurettaviin muotoihin. 1980-luvun vaalimainoksissa edustamisen esittäminen näytetään vulgaareimmillaan ymmärrettävän edustavaksi kuvaksi itsestä: paras puku päälle, parturin tai kampaamon kautta passi- tai muotokuvaan. "Edustavan kuvan" välttämättömyys ilmentää jo sellaisenaan yhteydenoton (hän ottaa meihin yhteyttä, emme me häneen) kaksinaisuutta. Kuvan on sekä ilmennettävä ehdokkaan samanlaisuutta (edustan juuri sinua) suhteessa äänestäjään ilman silmiinpistäviä erottavia yhteiskunnallisia tekijöitä (tästä johtuu passikuvamaisen kasvokuvan yleisyys) että pyrittävä tuomaan esiin ehdokkaan väitetyjä poikkeuksellisia henkilökohtaisia kykyjä. Kykenen edustamaan sinua; ehdokkaan voimakas ja päättäväinen katse kameran objektiivin eli juuri sinuun äänestäjä. Juuri valokuvan tehtävä vaalimainoksessa on korostaa ehdokkaan valinnassa olevan kyse vain "sinusta" (äänestäjä: objekti) ja "minusta" (ehdokas: subjekti) persoonina (ikä, sukupuoli, ulkonäkö jne.) ilman erottavia yhteiskunnallisia tekijöitä. Tässä onkin kyse massayhteiskunnalle ominaisesta abstraktista yksilö- ja henkilöjulkisuudesta.

Valokuvan erityinen merkitys on myös siinä, että sen ansiosta ehdokas tunnistetaan. Ilman näkömuistikuvaa yksilö jää vieraaksi, tunnistamattomaksi (tunnettu = visualisoitu). Tämän tunnistamisen ansio on siinä, että samalla kun hänet (ehdokas) tunnistetaan kasvoistaan, hän myös eroaa muista tavallisista ihmisistä. Hän erottuu poliitikkona ja julkisuuden henkilönä (julkisuus = julkkis).

Tämä jatkuva tunnistettavuus ja tästä johtuva eroavuus muista mahdollistaa poliitikon "julkisen" läsnäolon myös vapaa-ajassa. Tunnistettavuus saa tässä jo sellaisenaan poliittisen merkityksen. Poliitikko on juuri tunnistettavuutensa ansiosta aina läsnä (julkkiksen aura) siellä missä hän liikkuu (julkkiksen aura säteilee kaikkeen siihen mihin hän osallistuu). Minä tavallinen ja tunnistamaton näen jotain eroavaa ja erikoista nähdessäni julkkiksen. Näen tuntemattomien joukossa "tutun".

6.3.3 Henkilömainosten iskulauseet

Iskulauseiden logiikka on ollut lähes säännönmukaisesti seuraava: Iskulauseet ovat sekä luettelo kaikkien tuntemista ajankohtaisista ongelmista ja siitä hyvästä mitä ehdokas aikoo ajaa⁶² että yhä korostuneemmin viittaus ehdokkaan poikkeuksellisiin kykyihin yksilönä. Oman puheensa mukaan ehdokkaat ovat: "vastuuntuntoisia, rehellisiä, itsenäisiä, linjanvetäjiä, sillanrakentajia, tuttuja talousmiehiä, kokeneita, isoja miehiä vaatimaan käyttöön, paljon tietäviä, pelottomia, luotettavia, turvallisia, jämeriä talousmiehiä, oikeita miehiä vasemmalta, juurevia suomalaisia,

tulevaisuuden miehiä, miehiä joita ei lahjota eikä osteta, voimamiehiä, rautaa, ykkösnaisia, kokoomusnaisia, tasa-arvon tahtonaisia, naisia joita miehetkin äänestävät, miehen mittaisia naisia" jne. He ilmoittavat toimivansa: "rohkeasti, ahkerasti, asiantuntevasti, vastuuntuntoisesti, rehellisesti, itsenäisesti, pelottomasti, luotettavasti, turvallisesti, jämerästi, vääryyttä vastaan hellittämättä, periaatteellisesti, puolustavat tinkimättä, paljastavat ryhdikkäästi, eivät tavoittele omaa etuaan. jne.

6.3.4 Vaalimainosten puhe edustuksellisenä puheena

Vaalimainokset kertovat koruttomasti miten perinteiset ideologiat, yhteiskunnalliset ongelmat ja niiden ratkaisut on edustuksellisessa politiikassa korvannut ehdokas. Välitön ideologia on yhtä kuin ehdokkaan olemus, persoona, kokonaishahmo. Ehdokkaan henkilömainos ei demonstroi loppujen lopuksi paljonkaan hänen poliittisia suunnitelmiaan, pikemminkin häntä itseään: ulkonäköä, perhesuhteita ja ehdokkaan poliittiseen tilanteeseen suhteutettua sielunelämää. Tilanteen mukaan ollaan joko "erityisen rehellisiä", korruptio-keskustelun kuumimpina hetkinä, tai "tarmokkaita" ja "aikaansaavia", silloin kun asiat näyttävät pysähtyneen paikoilleen. Ehdokkaat pyrkivät siis vaalimainospuheessaan kertomaan heidän olevan kaikkein kyvykkäimpiä edustamaan. Mutta mitä edustamaan (vastuuntuntoako, rehellisyyttäkö, tietorikkauttako) ja miten (rohkeastiko, ahkerastiko, pelottomastiko)?

Politiikka henkilömainontana, kuvana ja tekstinä, jonka idea on esittää: "minä hoidan sinun etujasi", on persoonattoman persoonallisen yhteyden luomista kahden ihmisen välille, jotka todennäköisesti eivät koskaan kohtaa toisiaan. Poliitiikan erityinen yhteiskunnallinen merkitys on tässä persoonallisen yhteyden korostajana, koska yhteiskunta muussa merkityksessä - muiden hallitsemisjärjestelmien osalta - on jo persoonatonta. Roolin ja tehtävän ristiriitaisuus on siinä, että persoonallinen yhteys tulisi saavuttaa mahdollisimman moniin eli persoonallinen yhteys tulisi toteuttaa täälläkin persoonattomasti.

Kuten edellä on perusteltu, karisma voi joissakin tilanteissa luoda persoonallisen yhteyden tuntua. Privatisoituneet kansalaiset rohkevat ja näkevät vaivan arvoiseksi karisman organisoiman pseudoyhteisöllisyyden turvin astua yksityisestä julkiseen. Vaalimainosten puhe ei kuitenkaan pyri tällaisten pseudoyhteisöjen organisointiin, vaan tarpeellisuuttaan ehdokkaat pyrkivät perustelemaan kehumalla itseään. Itsekehussa appresentoitu symbolinen ei ole mikään poliittinen kutsumustehtävä vaan ehdokkaiden imagoissa appresentoidaan ennen kaikkea

miellyttävyyttä. Miellyttävyydestä näyttää muodostuneen vaaleissa rakennettavien imagojen ja mielikuvien ideaalityyppi 1980-luvulla.

Luodessaan miellyttävyyden imagojaan ehdokkaat pyrkivät liittämään itsensä merkkeihin, jotka yleisesti ottaen ilmaisevat miellyttävyyttä yhteiskunnassa. Imago "samanlaisuutena" tulkitaan idealisoiduksi samanlaisuudeksi. Onko "aidolla karismalla" ja "karismaattisella politiikalla" sittenkään mitään tekemistä miellyttämisen kanssa. Ei kovin paljon koska "aito karisma" merkitsi rutiinien rikkomista, kun taas miellyttäminen on paljolti rutiinien noudattamista. Miellyttäminen aikaansaa yleisen affirmatiivisuuden ilmapiirin. Miellyttävyyden imagolla luodaan poliittista todellisuutta, josta puuttuu politiikka tilanteen muuttamiseen tähtäävänä kollektiivisena kamppailuna.

Politiikan henkilöitymisen mieli näyttäisi olevan - varsinkin kun kaikki näyttävät olevan tässä suhteessa hyvin yksimielisiä toteuttaessaan samaa periaatetta - tarkoitteen, edustamisen periaatteen, vakiinnuttaminen ankkuroimalla edustaminen kysymykseen henkilöistä. Tässä mielessä voidaan puhua erityisestä imago- ja mielikuva-diskurssista, jossa puhetta joidenkin poliitikoiden imagoista voidaan verrata esimerkiksi puheeseen automerkeistä. Kyse on merkkien hierarkiasta. Toisin sanoen poliittisuus-diskurssi voi muuntua merkki-diskurssiksi. Merkki-diskurssimaisessa keskustelussa poliitikkojen imagoista on väistämättä jonkin verran parlamentaarisen politiikan rationalisointia. Samalla kun keskustelussa etsitään ja luodaan tilanteenmukaisia imagoja (sankareita ja konnia), tullaan myös osoittaneeksi parhaiden johtavan ja edustavan meitä.

Merkki-diskurssina käytävän imago-diskurssin keskeinen motiivi on tietysti legitimitetin ongelma ja sen ratkaiseminen - välttämättömyys-puheen ja konsensuksen logiikkaa seuraten - massalajoalisuutena, siis itse asiassa mahdollisimman epäpoliittisesti. Tämä toteutuu nimenomaan imagojen korostumisena ekspressiivisinä symboleina⁶³: ongelmien ja instituutioiden kuten puolueiden henkilöimisenä, persoonallisten ominaisuuksien vedotessa tunteisiin ja tiedostamattomiin motiiveihin ja huomion kiinnittämisenä jonkun henkilön välityksellä juuri tiettyihin asioihin toisten jäädessä yhteiskunnallisen keskustelun ulkopuolelle. Nämä henkilökohtaisiksi mielletyt ominaisuudet voivat toimia myös ongelmien ratkaisuina. Tietty tai tietynlainen henkilö on itsessään paras ratkaisu. Toisin sanoen legitimitetin ongelmaa voidaan ratkaista uskottavuutena. Uskottavuus on kunnossa, kun joukkotiedotuksessa parhaimmiksi todetut ovat oikeilla paikoillaan.

Jokapäiväisen politiikan imago näyttää olevan pitkälle rutiinistunut. Sitä leimaavat välttämättömyyspuhe ja välttämättömyyden tiedostamiselle rakentuva konsensus. Pyrkimyksenä ei ole uusien

pseudoyhteisöjen eikä uusien symbolisten enemmistöjen luominen, vaan status quo ja sitä hitaasti muuttavat "luonnonvoimat" näyttävät tyydyttävän kaikkia konsensukseen osallistuvia. Tätä heijastaen poliittiset voimasuhteet kansalaisyhteiskunnassa ovat varsin vakaat ja toteutuneet siirtymät ovat olleet pieniä. Voimasuhteiden muuttumattomuus taas kertoo karismaattisen vaikutuksen puuttumisesta jokapäiväisestä politiikasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö rutiinistuneessakin politiikassa voisi piillä symbolisia merkityksiä.

6.4 RUTIINISTUNUT POLITIIKKA: RITUALISTISEN OSALLISTUMISEN SYMBOLINEN MERKITYS

Rutiinistunutkaan politiikka ei ole välttämättä merkityksetöntä, vailla symbolisia ulottuvuuksia. Ei varsinkaan silloin kun rutiininomaisuuteen sisältyy ritualistisia piirteitä. Rituaali voi nimittäin sisältää puhtaimman esimerkin retoriikan todellisuutta tuottavasta vaikutuksesta. Ajatelkaamme vaikka valtiopäivien avajaisia ja presidenttiä toteamassa: "Julistan valtiopäivät avatuksi." Seuraavassa tarkastelen esimerkkinä ritualistisesta politiikkaan osallistumisesta äänestämistä vaaleissa ja tällaisen äänestämisen mahdollista symbolista palkitsevuutta.

Äänestysaktiivisuudesta, äänestyspassiivisuudesta ja äänestämisen rationaalisuudesta on käyty viime aikoina vilkasta keskustelua Suomessakin (ks. esim. Martikainen, Nousiainen & Wiberg 1988, Helander 1989, Suhonen 1989). Taustaparadigmoina on keskustelussa käytetty uusutilitaristista valintateoriaa ja toisaalta on myös korostettu äänestämisen symbolisia merkityksiä.

Symbolisen näkökulmasta Pertti Suhonen muotoilee kysymyksen äänestämisen rationaalisuudesta seuraavasti (1989, 56-7): "Miksi yksityinen kansalainen menee äänestämään vaikka hänen siitä politiikan tuotoksina saamansa hyöty ei koskaan kata edes niitä vähäisiä kustannuksia, joita äänestäminen aiheuttaa." Näin päädytäänkin väistämättä kysymään, minkälaisesta symbolikäyttäytymisestä, ilmaisullisesta toiminnasta kansalaisten äänestämisessä voi myös olla kysymys. (Ks. Pizzorno)

Imago-käyttäytymisen yhteydessä korostettiin mahdollisuutta ja jopa sen rationaalisuutta, että äänestämällä voi asettua symbolisesti (ideologisesti) tukemaan jotakin appresentoitua jonkun poliitikon tai liikkeen imagon välityksellä. Tällöin kyse on sekä samaistamisesta että samaistumisesta.

Äänestämisessä voi kuitenkin olla myös kyse pelkästä kansalaisvelvollisuuden täyttämisestä. Äänestäminen voi olla rituaalin omaista

toimintaa, jonka täyttämättä jättämisestä seuraa jostakin kumman syystä huono omatunto. Seuraavassa pyrin varsin yleisellä tasolla etsimään vastausta kysymykseen, minkälaisista symbolisista merkityksistä tällaisessa ritualistisessa osallistumisessa voi olla kyse.

6.4.1 Symbolinen rituaalissa

Kirjassaan *Ritual, Politics, and Power* David I. Kertzer määrittelee rituaalin Durkheimia seuraten symboliseksi käyttäytymiseksi joka on yhteiskunnallisesti "standardoitua" ja toistuvaa. Rituaali pyrkii vaikuttamaan. Vaikuttaminen on tunteiden kanavointia, tietoisuuden ohjaamista ja yhteiskunnallisten ryhmien organisointia. Rituaalin vaikuttavuus riippuu olennaisesti sen symbolisointikyvystä: kyvystä merkitä jotakin enemmän. (s. 9.)

Standardisuus ja toistuvuus viittaavat rituaalin kulkuun hyvin strukturoituna. Rituaalin toteutuminen on sidottu tiettyihin paikkoihin ja se tapahtuu nimenomaan tiettyinä aikoina. Kaikkiin näihin osatekijöihin liittyy erityistä symbolista merkitystä.

Symbolit muodostavat rituaalin varsinaisen sisällön ajateltaessa "jotakin enemmän" merkitsemistä. Symbolien kolme tärkeää ominaisuutta tässä suhteessa ovat: merkityksen tiivistyminen, moniäänisyys ja epämääräisyys. Tiivistyminen viittaa symbolin kykyyn edustaa ja yhdistää erilaisia merkityksiä. Moniäänisyys tarkoittaa sitä, että sama symboli voidaan ymmärtää monella eri tavalla. Sama symboli voi puhutella onnistuneesti hyvinkin erilaisia ihmisiä. Epämääräisyys taas tarkoittaa, ettei symbolilla ole tarkkaa tai määrättyä merkitystä. (s. 11.)

Siinä määrin kuin politiikan läpäisee tämäntyyppinen symbolisuus, se väistämättä määrittelee myös politiikan luonnetta. Kertzerkin väittää politiikan olevan huomattavan monimutkaista, monimerkityksellistä ja epämääräistä. Rationaalinen poliittinen käyttäytyminen ei ole suinkaan määrätietoista ja selkeää egoistista taloudellisen hyödyn tavoittelua - ei edes modernissa politiikassa.

Kertzer jakaa Clifford Geertzin tunnetun toteamuksen: "Täysin demystifioitu maailma on täysin epäpoliittinen maailma." (Lainattu Kertzer s. 48) Tämä pätee jopa rationaalistuneeseen, maallistuneeseen ja pitkälle "taianomaisuudesta vapautuneeseen" (Weber) moderniin maailmaan. Mihin myös moderni ihminen sitten tarvitsee rituaalia? Rituaalien mieli on Kertzerin käsityksen mukaan siinä, että rituaalit ovat vaikuttava keino ilmaista ihmisten yhteiskunnallista riippuvuutta. Rituaalissa ilmaisemme itse asiassa yhteiskunnallisuutemme (esimerkiksi noudataessamme pukeutumisessa hyvää tapaa). Ilmaistessamme yhteiskunnallisuuttamme ritualistiset symbolit tarjoavat samalla keinon ylittää

yksittäisiä kokemuksia ja osallistua kokonaisvaltaisemmin kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kokemuksen kokonaisuuteen. Rituaaliset symbolit auttavat merkityksellistämään maailmaa ja sitomaan yksilöä yhteiskuntaan. Yhdistäessään menneisyyden nykyisyyteen ja nykyisyyden tulevaisuuteen rituaalin symbolit tarjoavat myös keinon osallistua yhteiskunnan muutokseen. (s. 9.)

Rituaalilla voidaan ilmaista yhteiskunnallista ja sosiaalista riippuvuutta. Tärkeintä tässä riippuvuuden ilmaisemisessa on yhteinen osallistuminen ja tunteenomainen sitoutuminen eivätkä rationalisoinnit joita kenties liitetään rituaaleihin. Osallistuttaessa rituaaliin eletään enemmänkin tunteiden kuin ajatusten elämää. (s. 67.) Rituaali voidaankin ymmärtää retoriikaksi, viestin propagoimiseksi symbolisen performanssin välityksellä. Rituaali on onnistunut, se on "totta", sen herättäessä osallistujissa tunteita.

Rituaalissa yhteisöllisyyttä sekä synnytetään että ilmaistaan. Synnyttämisessä on kyse siitä, että esimerkiksi yhteiskunnallisten ja poliittisten liikkeiden, puolueiden ja organisaatioiden täytyy luoda oma yhteishenkensä, yhteinen sosiaalinen siteensä. Tätä yhteishenkeä luodaan erilaisissa rituaaleissa: massakouksissa, mielenosoituksissa jne. Toisaalta aina täytyy löytyä kanavat, joiden välityksellä yhteistä sosiaalista sidettä vahvistetaan ja ilmaistaan. Jälleen kerran rituaalit tulevat mukaan täyttämään tätä tehtävää. Ihmiset eivät voi useinkaan kommunikoida sisäisyyttään toisille joukkomitassa muuten kuin hyödyntämällä käsillä olevia symboleja ja toisaalta näkyvimmin he voivat ilmaista yhteiskunnallisuuttaan osallistumalla ryhmänä symboliseen toimintaan.⁶⁴

Kertzerin mielestä yksi rituaalin tärkeimmistä poliittisista vaikutuksista piilee sen kyvyssä legitimoida olemassaolevaa järjestelmää ja sen vallanpitäjiä. Rituaalissa ihmiset projisoivat oman sekularisoituneen yhteiskunnallis-poliittisen järjestelmänsä kosmologiselle tasolle. Tarve tähän syntyy halustamme nähdä asioissa joitakin korkeampia merkityksiä. (Kertzer, 37)

Rituaalilla voi olla myös modernimpia ominaisuuksia. Modernius voi piillä sen kyvyssä synnyttää solidaarisuutta vaatimatta kuitenkaan samalla täydellistä yksimielisyyttä. Solidaarisuus voi syntyä yhdessä toimimisesta edellyttämättä samalla tavalla ajattelemista. (Kertzer, 76.)

6.4.2 Vaalit rituaalina

Hallitusmuodon mukaan valta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut Eduskunta. Vaalit ovat tärkein muoto missä vallan kuulumista kansalaisille näytetään. Tässä mielessä vaalit ovat myös mitä tärkein kansanvallan rituaali. Ovatko vaalit pelkkä

rituaali, riippuu kulloisestakin poliittisesta tilanteesta. Vähimmäistilanteessakin vaaleilla on kansanvallan osoittamisen rituaalin merkitys.

Vaalien ritualistisuus/poliittisuus on tietysti kulloinenkin konkreettinen ja empiirinen ongelma. Vaalien yhteydessä on aina mielekästä kysyä, kuinka poliittiset tai ritualistiset vaalit ovat itse asiassa olleet. Kysyminen sisältää oletuksen eroista eri vaalien ja eri aikoina käytyjen vaalien poliittisuudessa, eri asioiden poliittisuudessa ja asioiden poliittisessä merkityksessä eri väestöryhmille. Nämä erot poliittisessä kokemisessa puolestaan leimaavat vaalien lopputulosta ja vaalien saamaa merkitystä.

Voimakkaasti politisoituneessa tilanteessa vaalien poliittinen luonne, se mistä vaaleissa on kysymys, mistä asiasta äänestäjät käyvät äänestämässä ja mitä vaaleissa ratkaistaan, on ilmeisempi kuin vaaleissa, joita leimaavat suurempien ongelmien ja ristiriitojen puuttuminen. Viimemainittu tilanne saattaa vahvistaa vaalien ritualistisuutta.

Vaalien poliittisuuden muutoksia kuluneen kymmenen vuoden aikana ajatellen on ollut varsin vaikeata vastata, mistä vaaleissa on viime kädessä kulloinkin ollut kysymys. Pikemminkin vaaleja on jo pitkään luonnehtinut läpikäyvän juonen puuttuminen ja ristiriitaisten mahdollisten motiivien runsaus. Joku on lähtenyt vaaleissa äänestämällä ratkaisemaan itselleen työpaikkaa, toinen Kokoomusta hallitukseen, kolmas ratkaisemaan vihdoinkin viimein Suomen Kommunistisen Puolueen sisäistä kahtiajakautumista, neljäs puolustamaan taloudellisia ja ammatillisia erityisujaa, viides äänestämään nimenomaan tuttua hyvää ehdokasta eduskuntaan, kuudes nimenomaan naista jne. Kaikki nämä mahdollisuudet ovat olleet "pinnalla": ne ovat olleet mahdollisia ja rationaalisesti perusteltuja motiiveja osallistua vaaleihin. Mahdollisten motiivien runsauden tuloksena vaalit ovat kuitenkin olleet varsin arvoituksellinen tapahtuma. Me emme oikeastaan tiedäkään varmasti mitä vaaleissa oikeastaan tapahtui! Tästä syystä mm. vaalien tuloksen tulkinta, vastaaminen kysymykseen "mitä ko. vaalit oikeastaan merkitsevät", on olennainen osa vaaliprosessia ja vaalien tuloksen muovaamista.

Vaalien ritualistisuutta voidaan tarkastella myös nimeämisen näkökulmasta. Rituaalin yksi tärkeimmistä funktioista on yhdistää kokemusta. Kokemuksen samankaltaistamista pyritään toteuttamaan nimeämisessä. Yhteiskunnan jatkuva muutos luo tarvetta ja paineita tällaiseen nimeämisprosessiin. Esimerkiksi eduskuntavaalit voidaan mieltää yhteiskunnallisen ja poliittisen muutoksen nimeämistilanteeksi. Vaalit voidaan mieltää rituaalina, jossa poliittisen muutoksen kokemus ilmaistaan. Nimeäminen ja ilmaiseminen merkitsevät muutoksen haltuunottoa ja muutoksen kesyttämistä. Vaaleissa punnitaan kunkin nimeämisen kykyä mobilisoida äänestäjien lukumäärää.

Rituaalisen vaaleihin osallistumisen symbolinen merkitys palautuu kuitenkin käsitykseni mukaan viime vaiheessa symboliseen vaihtoon. Edellä viitattiin Baudrillardin väitteeseen symbolisen elämän, symbolisen, pyyteettömän iloisen ja spontaanin itsensä antavan vaihdon "tilan" vaikeuksista modernissa yhteiskunnassa. Baudrillardin väitteen mukaan yksilöllä on voimakas taipumus kätkeytyä itseensä, muodostua itseensä kätkeytyneeksi monadiksi. Yksilöllisen sulkeutuneisuuden rikkominen, itsensä antaminen, "osan itseä heittäminen itsen ulkopuolelle" on tullut yhä vaikeammaksi tehtäväksi. Kompensoivina kollektiivisina tilaisuuksina tarjotaan ja on mahdollista käyttää urheilutilaisuuksia, rock-konsertteja yms., jotka kuitenkin edellyttävät samaistumiskykyä ja näiden omien pelisääntöjen hyväksymistä. Yksilön ja yhteiskunnan välillä symbolisen vaihdon mahdollisuudet ovat vielä hankalimmat. Karisma ja spontaaninen poliittinen liike voivat toimia tällaisina "itsen uhraamisen" (merkityksessä luovutan jotakin itsestäni) maallisina väylinä.

Äänestämistä vaaleissa voidaan niinkään tarkastella yhtenä yksilön ja yhteiskunnan välisenä symbolisen vaihdon muotona, tosin useimmiten tietysti hyvin laimentuneena muotona.⁶⁵ Äänestämällä vaalis- sa luovutan ja "heitän" jotakin itsestäni itseni ulkopuolelle: nimittäin mielipiteeni ja kannatuksen ilmaukseni. Annan itsestäni jotakin yhteis- kunnalle - ja luovuttaessani mielipiteeni samalla kiinnityn tuon mielipi- teen siteen voimalla yhteiskuntaan. Sekä joudun että pääsen osalliseksi yhteiskunnasta. Tässä mielessä äänestäminenkin on yhteiskunnallisen osallistumisen muoto, oman yhteiskunnallisuuteni tunnustus ja ilmaus. Kyse ei ole pelkästään ekspressiivisestä ilmauksesta vaan äänestämällä osallistutaan ideaan valtiiovallan kuulumisesta kansalle. Kansa on ainakin sanonut sanansa ja jo tämä täyttää symbolista tehtävää; sen vahvistamista, että valtiovalta kuuluu kansalle. Vaalit ovat tärkein ja useimmille ainut muoto tai väylä osallistua valtiiovallan kuulumiseen kansalle. Valtiovallan kuuluminen kansalle olisi täysin tyhjä lause vain silloin kun vaaleja ei olisi ollenkaan.

7 "Koivisto-ilmio" jokapäiväisen politiikan rutiinistuneen imagon ylittämisenä: mitä "Koivisto-ilmio" merkityksellistää?

Yksi poliittinen voima on kuitenkin kyennyt ylittämään perinteisiä vahvoja puoluepoliittisia rajoja vaaleissa: presidentti Mauno Koivisto. Vuoden 1982 presidentinvaaleissa hänen suhteellinen ääniosuutensa oli yli 16 % ja 1988 yli 15 % suurempi kuin Sdp:n ääniosuus eduskuntavaaleissa. Tätä mobilisaatio-vaikutusta on kutsuttu "Koivisto-ilmioksi". Minkäläisestä symbolisesta vaikutuksesta "Koivisto-ilmiossa" on ollut kyse?

"Koivisto-ilmion" toimintatavasta vuoden 1982 presidentinvaaleissa on osoitettu: Koiviston imago ei ollut puoluesidonnainen vaan ehdokaskeskeinen (Sänkiaho 1983, 318, 342, 347, 352); muodostuneen imagonsa puitteissa hän kykeni ylittämään perinteisiä puoluerajoja ja yhdistämään jopa keskenään ristiriitaisia käsityksiä ja pyrkimyksiä (s. 348-9); hänen imagonsa luotiin keskeisissä joukkotiedotusvälineissä (s. 157-8); naiset äänestivät miehiä useammin imagopohjaisesti (s. 189); ja Koiviston imagon mobilisaatiovaikutus oli suurin alueilla missä perinteiset siteet ovat heikoimpia (s. 194-6).

Minkäläisille mielikuville Koiviston mobilisaatiovaikutus oikein perustui? Mitä tärkeää Koivisto symbolisoi äänestäjille tavalla, että hän kykeni ainakin jossain määrin ylittämään päivänpolitiikan ekonomismin tuottaman homogeenisuuden (kaikki merkitsevät samaa) ja henkilöitymisen latistuneisuuden, aikadimension lyhentymisen, historian puuttumisen ja politiikan henkilöistymisen "tilanteiden sähköistämisenä"?

Mauno Koivisto on ollut ylivoimaisesti suosituin poliitikko Suomessa 1980-luvulla. Mistä tämä suosio syntyy? Olisi tietysti mahdollista yrittää selittää Koiviston suosiota spekuloiden hänen oletetuilla persoonallisuuden piirteillään ja niiden mahdollisella vaikutuksella suosioon. Näilläkin seikoilla on tietysti merkitystä, mutta rakenteellisempiakin syitä on löydettävissä. Käsitykseni mukaan suosion syvempiä perusteita voidaan löytää analysoimalla Koiviston imagon näyttelemää roolia, poliittista päiväjärjestystä, jonka mielikuvat Koivistosta artikuloivat ihmisten poliittisessa mielikuvituksessa.

Aluksi on lyhyesti tarkasteltava poliittisen tilanteen merkitystä "Koivisto-ilmiön" synnylle. Päivänpolitiikan rutiinistumista ja tästä johtuvaa "merkityksettömyyttä" on perusteltu edellä. Muina tekijöinä on otettava huomioon ainakin presidentti-instituution merkitys ja Kekkonen kauden jälkeen syntynyt poliittinen tyhjiö.

Rutiinistuneiden jokapäiväisen politiikan imagojen vastapainona presidenttiyys instituutiona ja presidenttiehdokkaiden imagot ovat perinteisesti tarjonneet selkeämpiä perusteita ihmisten poliittiselle mielikuvitukselle. Presidentti-instituutiolla on oma historiansa ja perinteensä ja kansalaisille on muodostunut suhteellisen pysyviä käsityksiä siitä mitä presidentiltä edellytetään, millainen hänen tulisi olla. (Vrt. Yhdysvaltojen osalta, Denton 1982, 7.) Presidentinvaaleissa on yleensä vain muutamia varteenotettavia ehdokkaita, joilla on erilaiset imagot (erilainen tausta, erilaisia pyrkimyksiä ja poliittisia päiväjärjestyksiä). Tässä mielessä presidenttiyden kohdalla on helpompaa kuvitella ehdokkaiden symbolisoivan erilaista ideologisuutta, eri tavoin painottuneita kuvitteellisia suhteita todellisuuteen.

Kekkonen karismaattisen johtajuuden jälkeen jäi poliittinen tyhjiö. Kekkonen karismaattinen johtajuus kasvoi alunperin hänen lähetystehtävästään ulkopoliitikassa. Hänen ulkopoliittinen lähetystehtävänsä rutiinistui viimeistään 70-luvun puolessa välissä kun ulkopoliittinen yksimielisyys siunattiin puolueiden Kekkos-yksimielisyydessä. Ulkopoliittikan rutiinistumisesta seurasi, ettei ulkopoliitikalla voitu enää tehdä merkittävää politiikkaa. Ulkopoliitikka ei näytellytkään kansalaisten samaistumisen näkökulmasta juuri mitään roolia vuosien 1982 (ks. Sankiaho 1983 s. 342 taulukko 1) ja 1988 vaaleissa. Toisaalta mitään muitakaan uusia ja tärkeitä poliittisia ongelmia tai haasteita ei ole artikuloitu poliittiseen päiväjärjestykseen. Uusia lähetystehtäviä ei ole löytynyt tai niihin ei ole ollut tarvetta. Pikemminkin 80-luvun politiikkaa on kuvattu "matalan profiilin ja konsensuksen" aikakaudeksi. Kuinka "Koivisto-ilmiö" tällaisessa epäpoliittisessa tilanteessa kykenee kaikesta huolimatta ylittämään perinteisiä esteitä ja rajoja vaaleissa? Millä "Koivisto-ilmiö" täyttää syntyneitä tyhjiöitä merkityksellistämällä jotakin tavalla, jolla kerätään poliittista hyötyä (äänestäjien poikkeuksellinen mobilisointi) kuitenkin rikkomatta konsensusta (esimerkiksi turvautumalla uuteen lähetystehtävään tai kutsu-mukseen⁶⁶).

Selitystä on lähdettävä etsimään Koiviston imagosta, siitä että mielikuvat Koivistosta merkitsevät ja symbolisoivat ihmisille "jotakin enemmän", "jotakin tärkeämpää" kuin muut kilpailevat ehdokkaat ja rutiinistunut päivänpolitiikka. Nähdäkseni on myös selvää, ettei tuossa "enemmän merkitsemisessä" ole kysymys vallankumouksellisesta "aidosta

karismasta" weberiläisessä mielessä. Tuota enemmän merkitsemistä onkin etsittävä tulevaisuuden sijasta menneisyydestä.

Ongelmana on yrittää selittää missä suhteessa Koiviston imago ylittää jokapäiväisen politiikan rutiinit. Mitä transkendentaalista suhteesta toisiin ehdokkaisiin ja päivänpolitiikkaan Koiviston imago symbolisoi? Minkälaisia poliittisia todellisuuksia Koiviston imago artikuloi ja minkälaista poliittista todellisuutta hän re-presentoi?

Ensinnä on syytä tietysti todeta Koivistolla todella olevan imago, josta me voimme puhua. Koiviston imagoon sisältyy useimpien tuntema historia, joka on kerrottu kansalaisille ennen kaikkea joukkotiedotusvälineissä. Tuo historia on muokattu eräänlaiseksi sankarikertomukseksi, jossa on selkeä kertomuksellinen juoni. Juonella taas on positiiviseksi ymmärrettäviä yhtymäkohtia Suomen toisen maailmansodan jälkeiseen historiaan, sen tärkeisiin vaiheisiin ja sodanjälkeisen Suomen rakentajiin.

Oleennaista Koiviston imagossa ja sen herättämissä mielikuvissa onkin sen liittäminen kiinteästi suomalaisen yhteiskunnan toisen maailmansodan jälkeiseen historiaan ja suomalaisen yhteiskunnan organisoituihin. Koivisto on ainut ja ehkä viimeinen Suomen nykyisistä poliittisista johtajista, jonka imago liittyy kiinteästi Suomen historiaan ja sen tärkeisiin vaiheisiin: esimerkiksi sotaan kaukopartiomiehenä, hyvinvointivaltion rakentamiseen ns. maltillisen työväenliikkeen "keynesiläisenä" historiana ja suomalaisen yhteiskunnan organisoitumiseen maltillisena suomalaisena työväenliikkeenä. Koivisto re-presentoi imagossaan⁶⁷ sekä työväenliikkeistä että suomalaista historiaa. Näiden re-presentoinnissa voidaan havaita mm. seuraavia symbolisia ulottuvuuksia: patriotismia, miehisyyden ihannointia ja patriarkaalisia piirteitä, myytti työteliäästä, rehellisestä ja vähän yksinäisestä kunnan työmiehestä, joka kaipaa tuekseen kunnan suomalaista naista. Nähdäkseni Koiviston imago artikuloi ja re-presentoi tällaisia piirteitä ihmisten poliittisessa mielikuvituksessa. Varsinkin keski-ikäiset ja vanhemmat äänestäjät voivat nähdä oman historiansa ja toiveensa tällaisessa symboliikassa ja samaistua sen merkki-maailmaan. Tästä syystä Koiviston imago on suosittu. Tuo suosio rakentuu kuitenkin menneisyyden re-presentoinnille. Koiviston imagon artikuloima pseudoyhteisö liittyy suomalaisen yhteiskunnan elettyyn historiaan, jonka tietty tulkinta ja merkityksellistäminen saavat nyt virallisen tunnustuksen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Koiviston imagoon samaistuvat eivät vain seuraa vaan he myös käyttävät tuota imagoa aktiivisesti hyväkseen. Samaistuvat hyödyntävät sitä etsiessään vastauksia oman elämänhistoriansa mielekkyyden ongelmaan ja vahvistaessaan yhteiskunnallista identiteettiään. Samaistujat ihailevat mielikuvissaan Koivistosta itseään. Tässä mielessä Koiviston

imago on symbolinen kertomus; se symbolisoi samaistujille jotakin tärkeää ja kaappaa heidän poliittisen mielikuvituksensa. Tuo kertomus on kuitenkin tavallaan "jo eletty" ja "jo kirjoitettu", kertomuksessa kerrotaan menneestä eikä juurikaan tulevasta. Koiviston imagon artikuloima ja representoima pseudoyhteisö onkin nostalginen.⁶⁸ Koivistonkin imago ja kansalaisten mielikuvat Koivistosta ovat kaikesta huolimatta ideologisia ja tuo imago on poliittinen toimija historian näyttämöllä. Sillä on ideologisia vaikutuksia. Imagolla on tietty yhteiskunnallinen sisältönsä. Tuo imago ei kuitenkaan toimi varsinaisena ideologisena kertomuksena, "ismeistä" nyt puhumattakaan, vaan symbolisesti, symbolisena samaistumisena.

8 Symbolisen ideologisuus: yhteisöllisyyden ajankohtaisuus sosialidemokraattisessa diskurssissa vuoden 1987 periaateohjelman valossa

Myös Suomessa on käyty keskustelua ideologioiden ja ideologisten erojen katoamisesta ja puolueiden samankaltaistumisesta. Edellä tämän suuntaisia väitteitä on tavallaan suhteellistettu ja tarkennettu. Vaikka ideologiat "ismeinä" eivät juuri nyt näytä mobilisoivan kansalaisia ja organisoivan poliittista kenttää, niin symbolisesti representoitu ideologisuus on aina läsnä. Symbolisesti appresentoiduissa on olemassa eroja ja noilla eroilla on poliittista merkitystä ja vaikutusta. Myös poliittiset toimijat tekevät ideologiaa tehdessään symbolisia valintoja. Seuraavassa analysoin ideologian muuntumista symboliseksi, juonellisen "suljetun" kertomuksen hajoamista appresentoitujen symbolisten merkitysten kirjoksi lähtökohtamateriaalina Sdp:n viimeisin periaateohjelma.

Empiirisenä ongelmana tässä luvussa on, miksi nimenomaan sosialidemokraatit tuntevat tarvetta ja näkevät strategisesti viisaaksi kuvata puoluettaan yhteisönä. Vuonna 1987 hyväksytyistä periaateohjelmasta löytyy nimittäin uusi sanasto, jonka symbolinen konnotaatio liittyy yhteisöllisyyden ongelmaan (esimerkiksi niin että sosialidemokraattien pyrkimyksenä on "yhdistää", toimia "yhteistyössä" jne.). Miksi puolueen kuvaaminen yhteisönä on ajankohtainen haaste sosialidemokraateille samaan aikaan kun tällainen haaste on toisen luokan kysymys esimerkiksi Kokoomukselle?

Sosialidemokraattisen puolueen poliittisen kielen muutosta tutkin kolmen periaateohjelman (1903, 1952 ja 1987) valossa. Analysoitavia asioita ovat periaateohjelmien luokkayhteiskuntaa konnotoivat ilmaisu, puolueen tekemisen laatua kuvaavat verbit, kenelle puhe periaateohjelmissä on suunnattu eli miten puheen yleisö on määritelty, kuka tai mikä on puolueohjelmien kerronnan vaikuttava subjekti, puolueen suhde historiaan ja yhteisöllisyyttä konnotoiva sanasto.

Käsittelen periaateohjelmia kullekin aikakaudelle ominaisen poliittisen ajattelun ja itseymmärryksen (poliittisen horisontin) dokumentteina. Periaateohjelmat ovat toiminnan tekstuaalisia viitteitä. Ainakin

periaatteessa ajatukset toisin olemisesta ja toisin toimimisesta ovat olleet olennainen osa poliittisen ohjelman käsitettä. Ohjelman kirjoittaminen on pakottanut ainakin kirjoittajat miettimään parempia vaihtoehtoja, kysymään mikä on väärin ja harkitsemaan missä suhteissa muutokset olisivat välttämättömiä.

Puolueohjelmien yleistä merkitystä voidaan kuvata Émile Durkheimin esittämällä jaolla pyhään ja profaaniin.

Puolue on viime kädessä vain materiaallinen muoto, joka vastaa mielikuvituksen immateriaalista substanssia. Tässä tapauksessa puolueessa esiintyvää energiaa, joka on "palvonnan" todellinen kohde. Tuo energia on yhteiskunnan jonkun osa-alueen, järjestelmän tai ryhmän "epämääräistä" voimaa, joka tulee tietoiseksi ja saa ilmauksensa puolueessa.

"Energia" ja "epämääräinen voima" ovat vastauksia puolueen ja puoluejäsenten yhteisen siteen ongelmaan. Joka kuuluu tiettyyn puolueeseen, hänellä pitäisi olla jotakin tuosta puolueesta, ja tätä kautta samaa ja yhteistä muiden puoluejäsenten kanssa. Siteen välityksellä jäsen myös tuntee moraalista velvoitetta puoluettaan ja muita puoluejäseniä kohtaan.

Puolueen täytyykin olla jonkinlainen yhteisö ollakseen puolue. Puolue yhteisönä edellyttää yhteisiä "pyhiä" asioita (ideologiaa, yhteisiä intressejä tms.). Pyhiä ideoita kannetaan sydämessä. Pyhän luominen ja vahvistaminen tapahtuu ainakin osaksi puolueohjelmissa. Näin siksi että ohjelma tarkoittaa koko puolueyhteisöä. Puolueohjelma on yhteinen merkki, jolla samalla on "uskonnollinen" luonne. Pyhiä asioita lausutaan ääneen ja niihin vedotaan erityisesti suurissa juhlatilaisuuksissa kuten puoluekokouksissa.

Puolueen heikkenemisestä yhteisönä on kyse silloin kun pyhä menettää merkitystään. Puolue-elämä maallistuu ja rutiniistuu kun jäsentien yhteys perustuu enää siihen, että jäsenillä on "sama nimi" (esimerkiksi: "olemme demareita").

Puolueohjelman merkitys puolue-elämälle on siinä, että "yleisesti ottaen yhteistunto voi tiedostaa itsensä ainoastaan kiinnittyneenä johonkin materiaaliseen objektiin; juuri tämän vuoksi se on tämän objektin luonteesta osallinen ja vastavuoroisesti objekti sen luonteesta" (Durkheim 1980, 219). Puolueohjelma on kokoontumispaikan vertauskuva. Se ilmaisee sosiaalista yhteyttä materiaalisesti: se selventää ja luo yhteisön itsetuntoa ja todistaa tietyn ihmisjoukon osallisuutta samasta moraalisesta elämästä.

Jos puolueen yhteisön idea sammuisi, puolue kuolisi yhteisönä. Siksi puolueiden on jatkuvasti pyrittävä vahvistamaan eri tavoin yhteisöllisyyttään. Tästä syystä puoluetutkimuksen on vastaavasti pyrittävä

etsimään vastauksia mihin tutkittavan puolueen "me"-idea kulloinkin perustuu. Eli minkä sisällön yhteisö kulloinkin omaksuu ja miten se ilmaistaan.

Puolueohjelmien kieli on kiinnostavaa koska kieli ..."ilmaisee, millä tavoin yhteisö kokonaisuudessaan tajuaa kokemukselliset tosiasiat. Ideat, jotka vastaavat kielen erilaisia elementtejä, ovat täten kollektiivisia representaatioita." (Durkheim 1980, 386)

8.1 SOSIALIDEMOKRAATTISEN PUOLUEEN STRATEGISEN ASEMAN MUUTOS PERIAATEOHJELMIEN VALOSSA

Kuvaan seuraavassa Sdp:n strategisen aseman muutosta käymällä läpi periaateohjelmien (1903, 1952 ja 1987) puolueen tekemistä kuvaavat teonsanat ja luokkatermit.

Sosialidemokraattisen puolueen vuoden 1903 periaateohjelma täyttää perinteisen puolueohjelman kriteerit (ks. Antonio Gramscin tulkintaa Machiavellin Ruhtinas-teoksesta, Gramsci 1973). Ohjelmaan sisältyy selkeä käsitys yhteiskunnan tilasta (miten on), tähän perustuva näkemys puutteista, niiden korjaamisen keinoista (mitä pitäisi tehdä) ja käsitys siitä kuka tekee ja miten. Periaateohjelmassa yhteiskunta nähdään tuotantovälineiden yksityisomistukseen perustuvana luokkayhteiskuntana. Tavoitteena on luokkayhteiskunnan kumoaminen. Tuon kumoamisen suorittaa köyhälistö. Puolue mielletään luokkayhteiskunnan kumoamiseen tähtäävän toiminnan organisaattoriksi.

Periaateohjelman kieli kuvaa tätä tehtävänasettelua. "Puolue tekee" ilmaisuja on kaikkiaan 11 ja ne ovat useimmiten konnotaatioltaan radikaaleiksi luokiteltavia.⁶⁹ Niissä puolue "tuomitsee, julistaa, vastustaa, vaatii, taistelee, pyrkii vapauttamaan, tulee valvomaan köyhälistön luokkaetuja". Samoin ohjelmaa luonnehtii luokkatermistön (kuten työväenluokka, kapitalistiluokka, luokkayhteiskunta, köyhälistö, luokkatietoisuus, luokkaedut, luokkavastakohdat jne.) runsaus (22 kpl).⁷⁰

Vuoden 1952 periaateohjelmassa on nähtävissä selkeä horisontinvaihdos. Yhteiskunta ei ole enää ensisijassa tuotantovälineiden yksityisomistuksesta johtuva luokkayhteiskunta vaan "epäkohdat ja puutteet eroittamattomasti liittyvät kapitalististen periaatteiden mukaisesti tuotantovälineitä käyttävään yhteiskuntaan". Tavoitteena ei enää ole vallankumous vaan "sosialismi", joka on "käytännön politiikan avulla toteutuvaa yhteiskunnan uudistamista". Puolueen tavoitteena onkin "valtio-, talous- ja yhteiskuntajärjestelmän kehittäminen". Sosialistisen

uudistustyön väylä on yhteiskunnan kontrollin lisääminen omistuksessa ja tuotannossa: ... "kapitalistinen järjestelmä on jo osittain muuttunut yhteiskunnan omistukseen ja tuotantoon pohjautuvaksi.". Symbolinen enemmistö, kuulijakunta, jolle periaateohjelman viesti on suunnattu, on myös laajentunut: ... "ennen kaikkea palkkatyöväestö, mutta myös muut kapitalistisen järjestelmän puutteista kärsivät yhteiskuntaryhmät". Uudistusten horisontti on viitteellisesti "yhteiskunnan kokonaisuus" (yksi ilmaisu).

Puolueen strateginen asema on muuttunut vuoden 1952 periaateohjelmassa siten, että puolueen tavoitteena on nyt selkeästi "yhteiskunnallisten uudistusten toteuttaminen". Tämä strateginen muutos myös murentaa em. perinteisen puolueohjelman rakenteen ja sille ominaisen kielenkäytön. Kun tavoitteena on "uudistusten toteuttaminen", niin tämä synnyttää uuden kielenkäytön tyylin jota kutsun pyrkimys-kieleksi ja retoriikaksi ja jonka tausta on poliittisen horisontin parlamentarisoituminen.⁷¹ Vuoden 1952 periaateohjelmassa on 10 kpl "puolue tekee" ilmaisuja ja ne ovat kaikkia muotoa: "ei voi hyväksyä, pyrkii, vaatii, tulee antamaan tukensa, tukee, haluaa olla luomassa, pyrkii rakentamaan ja pyrkii edistämään". Vaikka kielenkäyttö on vuoden 1952 periaateohjelmassa radikaalimpaa kuin 1987, niin eksplisiittisiä luokkatermejä on vain kolme.

Yhtenä syynä puolueen strategisen aseman ja poliittisen horisontin muuttumiseen vuosien 1903 ja 1952 välisenä aikana on Suomen poliittisen historian erityispiirteet erityisesti kansalaissodan jälkeen ja Sdp:n rooli 1920- ja 1930-luvuilla. Varsinkin on syytä korostaa suomalaisen työväenliikkeen asteittain voimistuvaa kiinnittymistä valtioon. Valtioollistumisessa oli kaksi puolta: toisaalta valtio miellettiin uudistuspolitiikan tärkeimmäksi välineeksi ja toisaalta Sdp suuntautui parlamentaarisesti "edustuksellisuuteen valtiossa". Viimemainittu tendenssi voimistui erityisesti oikeistoradikalismien aikana 1930-luvun alussa. Tuolloin puolueen ja sen kannattajien piirissä sosialidemokratian ajateltiin olevan parlamentarismimme ainut tuki (Kettunen 1986, 307).

Toinen mahdollinen selittävä tekijä on kansainvälinen muutos sosialidemokratian yhteiskuntapoliittisessa maailmankatsomuksessa 1918-1930. Pauli Kettunen kuvaa tuota muutosta väitöskirjassaan kautskyläisen käsityksen murtumisena (Kettunen 1986, 262-4). Oleellista muutoksessa oli tapa, jolla talouden ja politiikan (valtion) suhde nyt miellettiin. Taloutta tarkasteltiin omalakisena "luonnonhistoriana", jonka kehitys raamitti valtion reformimahdollisuudet.

Vuoden 1987 periaateohjelmassa kapitalismia luonnehditaan "tuotantovälineiden epätasaisena ja epäoikeudenmukaisena jakautumisena". Puolue kuvaa itseään aatteellisena yhteisönä, joka pyrkii kokoamaan kaikki ne, jotka haluavat poistaa sarron ja eriarvoisuuden. Tämä

merkitsee "jatkuvaa uudistuskamppailua". Uudistuskamppailun väyliä ovat valtio ja julkinen valta. "Jyrkän luokkavastakohtaisuuden .. tasoittamiseksi valtio on monin tavoin puuttunut yhteiskunnan toimintoihin. Julkisen vallan tehtävät ovat lisääntyneet ja valtio on vahvistunut heikompien turvaksi. Vahva valtio ... on keino kapitalistiseen talouteen liittyvien epäkohtien korjaamiseksi. Julkinen valta on tasavertaisempaa kuin taloudellinen valta." (Vuoden 1987 periaateohjelma s. 5-6.)

Vuoden 1987 periaateohjelmassa luokka-sana johdannaisineen esiintyy kaikkiaan 7 kertaa. Viidellä näistä kuvataan menneisyyttä ja kaksi ilmaisua ("yhteiskunnan luokkarakenne" ja "nykyajan köyhälistö") kuvaa nykyisyyttä mutta niillä ei ole luokkayhteiskunnan konnotaatiota.

"Puolue tekee" verbi-ilmaisuja on runsaasti (36 kpl). Ne ovat lähes kauttaaltaan myönteisen konnotaation omaavia. Niinpä puolue "jatkaa kamppailua, rakentaa, luottaa, kokoaa, jatkaa uudistuskamppailua, yhdistää, etsii ratkaisuja, pyrkii, korostaa, tukee, antaa aktiivisen panoksensa, toimii sen puolesta, hyväksyy, sitoutuu, pyrkii kehittämään, kutsuu, muuttaa yhteiskuntaa, toimii yhteistyössä, noudattaa, vetoaa, edistää, kunnioittaa, yhdistää".

Sosialidemokraattisen puolueen strategisen aseman muutosta seuraten periaateohjelmien maailmankuva ja tätä kuvaava kielenkäyttö ovat muuttuneet. Radikaalin konnotaation omaavat ilmaisut ovat vähentyneet ja yleensäkin miedontuneet. Työväenluokasta on tullut työväestö ja kapitalistiluokasta pääoma. Aktiiviset radikaalin merkityksen omaavat verbi-ilmaisut ovat myös koko ajan vähentyneet.

8.2 HISTORIANKÄSITYSTEN MUUTTUMINEN PERIAATEOHJELMISSA

Puolueen strategisen aseman muuttuminen näkyy myös muutoksena kertovan subjektin suhteessa historiaan.

Sosialidemokraattisen puolueen vuoden 1903 periaateohjelmassa on paikallistettavissa selkeä "mitä on tehtävä" -rakenne. Tämä on keskeinen kirjoittajan (kertojan) näkökulma. Osoitekin, kuulijakunta on selvä: köyhälistö. Näkökulmana ollessa "Sdp pyrkii vapauttamaan" puoluetta pidetään ohjelmassa tulevaisuusorientoituneena vapautusliikkeenä. Tehtävä edellyttää puolueelta köyhälistön organisoimista "taistelukykyiseksi" mikä taas on "järjestämistä" ja "kohottamista".

Vapautustehtävä perustellaan periaateohjelmassa nykyisyyden luonteella. Yhteiskunta on tuotantovälineiden omistamiseen perustuva luokkayhteiskunta, josta taas johtuu köyhälistön puutteellinen asema

yhteiskunnassa. Mitä tulevaisuudessa tapahtuu riippuu siitä mitä tehdään. Periaateohjelmassa nostetaan esiin kaksi tulevaisuuden mahdollisuutta. Mahdollisuus luokkavastakohtaisuuksien kärjistymisestä entisestään, jonka seurauksena on "köyhälistön joukon kasvaminen ja samassa määrin kasvaa myöskin riistäminen yleensä". Toisena mahdollisuutena tuodaan esiin uuden suunnan omaksuminen, jota kuvataan seuraavasti: "kehitys luo välttämättömät henkiset ja aineelliset edellytykset uusille yhteiskuntamuodoille, joiden perustuksena on, että yhteiskunta omistaa tuotannonvälinekappaleet". "Samassa kohoaa köyhälistö itsetietoiseksi" tämän kehityksen jouduttamisesta. "Valtiollisen vaikutusvallan valloittaminen tulee olla keinona."

Vuoden 1903 Forssan ohjelmassa ilmenee selkeästi kaksijakoisuus: toisaalta puolue esiintyy vapaudesta taistelevana subjektina, mutta toisaalta ohjelmassa on myös kautskyläinen näkemys historiallisen kehityksen omalakisuudesta. Niiltä osin kun puolue on kertova subjekti, historia ilmenee tekemisenä: historiaa tehdään ja luodaan. Tästä näkökulmasta historia ilmenee avoimena. (Laajemmin tällaisesta historian poliittisesta tulkinnasta ks. Gramsci 1973, 172; ks. myös Pekonen 1983, 77- 81.)

Puolueen vuoden 1952 periaateohjelmaan sisältyy uudenlaisen näkökulman ottaminen historiaan. Historialla on nyt oma kulkunsa. Tuo kulku ei ole vielä tässä periaateohjelmassa niin lineaarista edistysoptimismia kuin vuoden 1987 periaateohjelmassa vaan historiassa myönnetään epälineaarisuuden mahdollisuudet: "taantumuskausista ja tappioista huolimatta".

Historian kulun omalakisuus ja lineaaristuminen edistymisenä näkyy menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta kuvaavissa luonnehdinnoissa. Menneisyyttä luonnehditaan esimerkiksi seuraavankaltaisilla ilmaisuilla: "on käyty taistelua" ja "yhteiskuntaluokka toisensa jälkeen on ryhtynyt taisteluun". Nykyisyys on taistelun jatkamista muuttuneissa olosuhteissa. "Nykyisessä vaiheessa jatkavat ihmisen vapaustaistelua ... palkkatyöväestö pienviljelijät ja henkisen työn tekijät." "Taistelu jatkuu." Kamppailun jatkamista perustellaan seuraavasti: "...työätekevien yhteiskuntaryhmien vaikea ja epävarma asema kapitalistisissa maissa mitkä eroittamattomasti liittyvät kapitalististen periaatteiden mukaisesti tuotantovälineitä käyttävään yhteiskuntaan". "Työn ja yksityisen pääoman välinen pysyvä ristiriita kärjistävät luokkavastakohtia."

Tavallaan itse historia menneisyydessä ja nykyisyydessä on tehnyt välttämättömäksi sosialistisen työväenliikkeen: "yhteiskunnallisten uudistusten toteuttaminen vaatii ... niiden hyväksi toimivien keskittämistä ja järjestämistä. Tämän vuoksi syntyi sosialistinen työväenliike kokoamaan järjestyneeseen poliittiseen toimintaan ...". Koska historia on tässä

eräänlainen subjekti, sen kulkua kuvataan itsekehityksenä: "sosialidemokraattisen työväenliikkeen ponnistusten ja taloudellisen kehityksen omien lakien vaikutuksesta on kapitalistinen järjestelmä jo osittain muuttunut yhteiskunnan omistukseen ja tuotantoon pohjautuvaksi ja muuttuu edelleen sosialistiseksi suunnitelmataloudeksi". Muuttumisen seurauksena tulevaisuuteen voidaan suhtautua "rakentamisena". "Aluksi etupäässä vain työväen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen herättämiseen pyrkineestä agitaatiosta on ... siirrytty yhä monipuolisempaan käytännölliseen uudistustyöhön sosialismin rakentamiseksi." Tulevaisuus onkin nyt puolueen näkökulmasta "jatkovaa edistämistä": "tämän kehityksen jatkuva ja tehokas edistäminen", "sosialismi on ... käytännön politiikan avulla toteutettua ja jatkuvasti toteutuvaa yhteiskunnan uudistamista...". Sosialidemokraattisen puolueen rooli tulevaisuuden suhteen on: "koota", "saattaa tajuamaan", "kehittää" ja "pyrkii parantamalla ja kehittämällä".

Vuoden 1952 ohjelmassa on nähtävissä selkeä uudelleenmäärittely. Puolue ei ole enää periaateohjelman ylitsekäyvä subjekti vaan pikemminkin puolue suhteutetaan historian omalakiseseen kulkuun. Puolue pyrkii nyt pikemminkin edistämään historian kulussa tiettyjä pyrkimyksiä, takaamaan niiden ottamisen mahdollisimman suuressa määrin huomioon. Itse historia on pikemminkin subjekti, joka värvää puolueen. Periaateohjelmassa kertoja toimiikin eräänlaisena ulkopuolisena, objektiivisuuden asemaa tavoittelevana ja passiivissa toimivana tarkkailijana. Edistämään pyrkiminen aiheuttaa sen, että myös kuulijakunta, se jolle puhe osoitetaan, on yleisempi kuin vuoden 1903 periaateohjelmassa. Nyt se on "palkkatyöväestö, mutta myös muut kapitalistisen järjestelmän puutteista kärsivät yhteiskuntaryhmät".

Vuoden 1987 periaateohjelmaa leimaa vielä suurempi lineaarinen historiallinen edistysoptimismi kuin vuoden 1952 ohjelmaa. Vielä vuosisadan alun yhteiskuntaa kuvataan periaateohjelmassa jyrkkiin luokkavastakohtaisuuksiin perustuvana yhteiskuntana, jossa sosialidemokratia osallistui taisteluun ja työväenliikkeen joukkotoimintaan. Menneisyydestä puhuttaessa periaateohjelmassa käytetään ilmaisuja kuten "on taisteltu", "taistelu pääoman omistajia ja säätyvaltaa vastaan" ja "yhteiskuntaa leimasi jyrkkä luokkavastakohtaisuus".

Nykyisyyttä kuvataan siten, että yhteiskunta on edennyt, epäkohdat ovat lieventyneet, talousjärjestelmä on osittain muuttunut, demokratian kehitys on mahdollistanut uudistuksia ja yhteiskunta on myös vapaampi. "Forssan ohjelman uudistusvaatimukset on pystytty toteuttamaan lähes kokonaan työväenliikkeen joukkotoiminnan avulla", "ohjelman yleisten päämäärien toteuttaminen ... oli edennyt", "uudistustyö on lievyttänyt kapitalismin epäkohtia", "talousjärjestelmä on osittain muuttunut", "demokratian kehitys on tehnyt mahdolliseksi, "Suomalainen

yhteiskunta on myös henkisesti ja poliittisesti vapaampi ... kuin menneinä vuosikymmeninä".

Tulevaisuuden tarpeita ja toimintaa ajatellen yhteiskuntaa eivät enää luonnehdi jyrkät luokkavastakohtaisuudet. Epäkohtia on olemassa, mutta niiden korjaamiseksi toimii subjektina varsinkin Sosialidemokraattinen puolue. Puolueen toiminta ei ole enää taistelua vaan jatkuvaa kamppailua ja rakentamista. Tällainen näkökulma tulevaisuuteen on nähtävissä periaateohjelman tulevaisuutta luonnehtivissa ilmaisuissa: "Sosialidemokratia jatkaa kamppailua, "rakentaa", "sosialidemokraatit luottavat jatkuvaan oppimiseen, henkiseen kasvuun ja yhteisvastuuseen", "turvallinen ja oikeudenmukainen maailma voidaan luoda", "uutta yhteiskuntaa on rakennettava", "sosialidemokratia jatkaa uudistuskamppailua", "yhteiskuntaa on edelleen muutettava", "sosialidemokratia etsii ratkaisuja", "sosialidemokratia pyrkii", "sosialidemokratia on jatkuvaa kamppailua" ja "sosialidemokratia muuttaa yhteiskuntaa".

Arvioitaessa Sosialidemokraattisen puolueen - kuten tietysti muidenkin puolueiden - näkökulmaa historiaan ja tulkintaa historiasta on otettava huomioon historiantulkinnan voluntaarisuus. Voluntaarisuus syntyy aikaperspektiivin ja näkökulmien rajauksista. Historia lineaarisena edistyksenä on tietysti sitä todennäköisempää mitä pitempi tarkasteltava aikaperspektiivi on ja mitä enemmän tarkastelun kriteerinä materiaaliset tekijät painottuvat. Toinen tulkinnallinen seikka, johon aikaperspektiivin ja näkökulman rajaukset keskeisesti vaikuttavat, on kysymys siitä mikä toteutuneessa edistyksessä on erityisesti Sdp:n tai työväenliikkeen toiminnan ansiosta saavutettua ja mikä olisi kenties toteutunut kaikesta huolimatta.

8.3 "YHTEINEN" VUODEN 1987 PERIAATEOHJELMAN SYMBOLISEN POLITIIKAN ULOTTUVUUTENA⁷²

Kun kyse on puolueen periaateohjelmasta oleelliseksi kysymykseksi muodostuu, minkälainen strateginen asema lankeaa tai voidaan hahmottaa puolueelle tilanteessa, jossa puolue perustellaan nimenomaan suhteessa historiaan, jossa historia mielletään lähestulkoon omalakisena historiallisena edistyksenä ja jossa yleiset toimintamahdollisuudet ja välttämättömyydet tulkitaan uudistusten puolesta käytäväksi jatkuvaksi kamppailuksi. Edellä jo todettiin, puolueen toimintaa voitavan tässä tilanteessa luonnehtia yleisesti pyrkimykseksi vaikuttaa niin, että tasa-arvo voitaisiin saavuttaa. Tässä strategisessa tilanteessa puolue on kaikkien niiden ihmisten liike, jotka yhtyvät tähän pyrkimykseen. Toisaalta voi samalla

todeta yhteiskunnan toimintatapaa nimenomaan luonnehtivan yhteiskunnan taipumus tuottaa aina uutta, uudenmuotoista epätasa-arvoa. Näin puolueen olemassaolo ja sen päämäärät tulevat perusteltua - mutta tavallaan historiattomasti: samalla sekä realistisesti että kuitenkin myös abstraktisti. Tulkitsen jatkossa yhteisöllisyys-kieleksi kutsumani kielen tuon abstraktin ilmaukseksi.

Yksi Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelmia selvimmän erottava piirre on yhteisöllisyyttä kuvaavan sanaston voimakas esiinmarssi vuoden 1987 periaateohjelmassa.⁷³

Yhteisöllisyys-retoriikka pyrkii kertomaan ja luoman mielikuvan siitä: että Sdp:n rooli suomalaisessa politiikassa ja kansainvälisessä kanssakäymisessä on yhteistyön ja yhteisten etujen edistäminen; että puolueen pyrkimyksenä on yhteiskunnassa kaikkien yhteinen etu; että suhteessa työntekijöihin ja ay-liikkeeseen puolue on yhteisten pyrkimysten edistäjä ja ennen kaikkea siitä, että sosialidemokraattinen aatemaailma ja puolue on yhteistyön, yhteisvastuun ja yhteisten arvojen yhteisö, joka pyrkii toiminnassaan nimenomaan yhdistämään. Uusina yhteisöllisyyskielen ulottuvuuksina on tullut mukaan kaikkien yhteisyyttä kuvaavat ja Sosialidemokraattista puoluetta yhteisönä kuvaavat ilmaisut. Tämä ilmentänee puolueen halua samaistua yhteiseen tähtääviin pyrkimyksiin. Yhteisen instituutioiksi yhteiskunnassa nimetään periaateohjelmassa valtio ja julkinen sektori, joihin nähden tehdään kyllä muutama varaus, sekä erityisesti Sosialidemokraattinen puolue.

Puolueen ohjelman kirjoittajien innossa kuvata puoluetta yhteisönä näkyy ilmeisesti periaateohjelman synnyn konteksti. Kontekstia leimasi politiikan ja poliittisten puolueiden julkinen kritiikki joukkotiedotusvälineissä. Tämä saattaa olla yksi syy yhteisö-retoriikan korostuneeseen asemaan periaateohjelmassa. Puolueohjelmassa politiikkaan on liitetty, julkista kritiikkiä ja välttämättömyys-retoriikan näkökulmaa myötäillen, riitelyn (politiikka riitelynä) negatiivinen konnotaatio. Riitelyn konnotaatioilta on kenties haluttu suojautua korostamalla puolueen luonnetta yhteiseen hyvään pyrkivänä kansanliikkeenä ja "elävänä uudistusliikkeenä".

Toinen mainitsemisen arvoinen syy voi olla yhteiskunnassa meneillään oleva yksilöitymis-kehitys. Yksilöitymis-kehityksellä tarkoitetaan sitä, ettei perinteisten yhteiskuntaluokkien hajoamisen seurauksena yhteiskunnallisen kokemuksen kollektiivisuus enää saavuta organisoivalla tavalla ihmisten jokapäiväistä elämää. Pelkkä yhteiskunnallisen kokemuksen yksilöityminen saattaa kuitenkin "viitata" pikemminkin massayhteiskunnan suuntaan. Massayhteiskunnassahan yksilö on yksin ja eristynyt. Valtio toimii yhteiskunnallisena organisoivana keskuksena ja tavallaan myös yksilön vastapoolina. Tämä ei ole tietenkään missään suhteessa

tydyttävä tilanne edes yksilölle ja em. "jako" itse asiassa tekeekin yhä uudelleen uudet yhteisöt välttämättömiksi. Tällaisia uusia yhteisöjä voivat olla mm: omistaminen, erilaiset "luonnolle" rakennetut kategoriat (ikä, sukupuoli, rotu tms.), kulutus, muoti, massakulttuuri, joukkotiedotuksen "pseudotapahtumat" jne. Sdp:n periaateohjelmalla voi nähdä olevan yhteyksiä tähän yksilöitymiskehitykseen. Periaateohjelmassahan vahvistetaan perinteisen työväenluokkaisuuden hajoaminen kollektiivisena kokemuksena. Epätasa-arvosta kärsivät eivät muodosta periaateohjelman poliittisessa horisontissa mitään kollektiivia. Pikemminkin kyse on edustajaa tarvitsevista yksilöistä. Sdp väittää olevansa puolueena juuri tällainen edustuksellinen yhteisö.

Miksi periaateohjelman yhteisöllisyys-kieltä voi sitten pitää abstraktina? Poliittinen toimiminen yhdessä, "kaikki yhdessä", on toteutukseen yleensä edellyttänyt jonkinlaista poikkeuksellista tilannetta. Yleensä poliittisesti voimakkaasti latautunutta ristiriitatilannetta, jossa esimerkiksi karismaattisen liikkeeseen tai johtajaan ja vahvaan mobilisoivaan symboliikkaan tukeutuen ylitetään ainakin hetkellisesti normaaleihin rutuihin kuuluvia eroja. Muussa tapauksessa yhteisellä on vaara jäädä tyhjäksi abstraktioksi, sillä ongelmanahan on löytää tuolle yhteiselle riittävä motiivi. - Nähdäkseni Sosialidemokraattisen puolueen vuoden 1987 periaateohjelmassa konkreettisimmaksi yhteisen ilmaukseksi muodostuu itse puolue.

Poliittisesti latautuneessa ristiriitatilanteessa symboli on spontaanin, vapaaehtoisen "kurin" väline. Symboli tuottaa kuria sitomalla ihmiset yhteen. Jos tämä sitominen on yhteisöllisyyttä, niin yhteinen päämäärä on tärkeämpi ja sitovampi kuin mahdolliset erot. Kuten Karl Jaspers on todennut: "Das Symbol stiftet Gemeinschaft ohne Kommunikation." (Lainattu Schutz 1973, 347.) Symbolin toimiessa tällä tavoin sillä on pikemminkin jäädäyttävä kuin uudistava vaikutus. Symbolin tavoitteena on tässä monoliittisempi yksimielisyys kuin mitä konfliktien ja ristiriitojen hedelmällisyyden tunnustaminen tuottaisi.

Sdp:n vuoden 1987 periaateohjelmassa ei ole poliittisesti latautunutta ristiriitaa eikä siitä syystä myöskään voimakasta, mobilisoivaa ja yhteensitovaa symboliikkaa. Yhteinen konkreettisena päämääränä puuttuu tässä mielessä ja se on korvattu tasa-arvo-pyrkimyksellä. Periaateohjelman yhteisöllisyyspyrkimys ei ole vahvaan symboliikkaan rakentuvaa yhteisöllisyyttä vaan instituutio-yhteisöllisyyttä. Tasa-arvo on symbolinen ilmaisu, joka täytyy joka kerta määritellä tarkemmin ja yhä uudelleen. Sosialidemokraattinen puolue on tuon määrittelyn instituutio, joka itsessään, organisaatiossaan sitoo yhteen kaikki tasa-arvo-pyrkimykset. Pelkkä määrittely ei tietenkään yksistään riitä vaan tarvitaan myös pyrkimyksen kanavia. Koska valtiota ja julkista sektoria täytyy tässä suhteessa

vielä painostaa, puolue osoittautuu myös kaikkein luotettavimmaksi kanavaksi. - Näin Sosialidemokraattisen puolueen vuoden 1987 periaateohjelmassa puolue instituutiona pikemminkin kuin joku ideologinen motiivi toimii ihmiset yhteen sitovana symbolina.⁷⁴

Tällainen yhteisöllisyyttä kuvaava kieli ei ole suinkaan Sosialidemokraattisen puolueen yksinoikeus periaateohjelmissa.⁷⁵ Mutta vaikka yhteisöllisyyttä kuvaavat ilmaisut saattavat olla samanlaisia, niiden konnotaatio, niiden viittaamat symboliset poliittiset merkitykset ovat erilaisia. Tästä syystä jopa yhteisöllisyyttä kuvaavat ilmaisut saattavat symboleina tuottaa erilaisia mielikuvia ja viitata siten eri tavoin ihmisten sosiaaliseen ja poliittiseen mielikuvitukseen. Niinpä tällaisetkin ilmaisut voivat saada erilaisista symbolisista sisällöistä johtuen poliittista merkitystä.

Myös SKDL:n periaateohjelmasta (hyväksytty 1980) löytyy runsaasti yhteisöllisyyttä kuvaavia ilmaisuja. Perusero SKDL:n ja Sdp:n periaateohjelmien poliittisissa horisonteissa on siinä, että SKDL:n ohjelman mukaan kapitalismi on kriisissä ja tuon kriisin ratkaisu on sosialismi. Vasemmistolaisen työväenliikkeen väitetään olevan tuon ratkaisun toimeenpanija.

Ero poliittisissa horisonteissa selittää yhteisöllisyyden symboliset erot. SKDL:n ohjelmassa yhteisöllisyyttä kuvaavat ilmaisut keskittyvät suurimmaksi osaksi kuvaamaan puoluetta "edistyksellisten poliittisten voimien yhteistyön organisaatioksi". Puolue on noiden voimien yhteisö kuitenkin niin että "edistykselliset voimat" on rajaava ja erotteleva ilmaisu. Se ei tarkoita edes symbolisesti kaikkia vaan ainoastaan niitä, jotka eivät ideologisesti hyväksy 20- ja 30-luvuilla hegemonisessa asemassa ollutta nationalistista politiikkaa, ja jotka hyväksyvät kielen ja sitä kautta maailmankatsomuksen, jossa puhutaan "imperialismista", "vapautumisesta riistosta ja nöyryytyksestä" jne.

Keskustapuolueen vuoden 1982 periaateohjelmasta löytyy niinkään varsin runsaasti yhteisöllisyyttä painottavia ilmaisuja (kaikkiaan 38 kpl). Kuitenkin Keskustapuolueen ja Sosialidemokraattisen puolueen yhteisöllisyys-retoriikalla on varsin erilainen symbolinen sisältö. Keskustapuolueen yhteisöllisyys-ilmaukset jakautuvat seuraavasti: kansainvälinen yhteistyö 11 ilmaisuja, koko yhteiskunta 3, puoluetta kuvataan yhteisönä vain 2 kertaa. Valtaosa yhteisöllisyys-ilmauksista liittyy maaseutumaiseen elämäntapaan ja perinteiseen talonpoikaiseen kulttuuriin, jonka perusarvoina mainitaan mm. yhteistyö, yhteisvastuu ja yhteistoiminta. 19 yhteisöllisyys-ilmauksista liittyi kuvauksiin työyhteisöstä, pieniyhteisöstä, kristillisestä yhteisöstä ja perheestä yhteisönä. - Keskustapuolueen yhteisöllisyydessä painottuukin Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelmasta poiketen perinteisen maaseutumaisen elämänmuodon korostama pieniyhteisöllisyys.

Kansallisen Kokoomuksen periaatteissa vuodelta 1981 yhteisöllisyys-ilmaisut olivat varsin harvinaisia: kansainvälinen yhteistyö 2 kertaa, "kaikkien yhteinen" yhden kerran ja yhteisö (merkityksessä ihminen elää erilaisissa yhteisöissä) 7 kertaa. Yhteisöllisyyden korostamisen sijasta yksilö-termi johdannaisineen esiintyy 20 kertaa.

8.4 MINKÄLAISTA POLITIIKKA SOSIALIDEMOKRAATTINEN PUOLUE TEKEE VUODEN 1987 PERIAATEOHJELMASSA: POLITIIKKA-TERMIN KÄYTTÖMERKITYKSET PERIAATEOHJELMASSA

Politiikka-sana on harvinaisuus niin Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelmissa kuin puolueiden ohjelmissa yleensäkin. Forssan ohjelmassa sana ei esiinny kertaakaan, vuoden 1952 ohjelmassa joitakin kertoja ja vuoden 1987 periaateohjelmassa 16 kertaa. Vaikkei politiikka-sana esiinny vuoden 1903 ohjelmassa kertaakaan, ei liene epäselvyyttä, etteikö ohjelmaa mielletty mitä suurimmassa määrin poliittiseksi ohjelmaksi. Ainakin jos poliittisuuden edellytyksinä pidetään esimerkiksi ystävällisyys - vihollinen -erottelun olemassaoloa, ristiriitojen olemassaolon myöntämistä ja konfliktitilannetta. Mutta miten on laita vuoden 1987 ohjelman suhteen?

Vuoden 1987 periaateohjelmassa politiikka mielletään enemmänkin sektorina, erityisenä poliittisen toiminnan sektorina, kuin aspektina. Poliitiikka-sanankäytön yhteydet ovat tyypiltään: "rauhantahtoinen puolueettomuuspolitiikka, rauhanpolitiikka, turvallisuuspolitiikka, kauppapolitiikka, poliittiset oikeudet, käytännön politiikka, poliittinen toiminta, poliittinen demokratia, poliittinen elämä, poliittinen joukkotyö, poliitiikan päämäärät". Verbiä politisoida ja adjektiivina poliittisuus ei käytetä periaateohjelmassa politisoimiseen viittaavalla tavalla. Toisin sanoen näiden mahdollistamat politiikka-näkökulmat politiikkaan puuttuvat niinkään. Puolue ei pyri politisoimaan eikä ohjelma pyri myöskään määrittelemään yhteiskunnan tai ilmiöiden poliittisuutta. Periaateohjelmassa ei pyritä tässä mielessä "tekemään politiikkaa" vaan paras tulos puolueen kannalta arvioidaan saavutettavan korostamalla yhteiseen tähtääviä ponnistuksia. Tästä syystä puolue re-presentoi itseään yhteisönä.

Periaateohjelmasta on myös luettavissa politiikka-sanankäytön merkitysyhteyksien laimentuminen. Aikaisemmin poliittinen toiminta oli "poliittista vapauttamista" ja "poliittisten oikeuksien valloittamista" ja sitten "käytännön politiikan avulla tapahtuvaa uudistustyötä". Nykyisyyden politiikassa on kaksi aspektia. Toisaalta yhteiskunta on "poliittisesti

vapaampi" ja kansainvälisissä suhteissa Sdp tekee "rauhantahtoista puolueettomuuspolitiikkaa" ja "rauhanpolitiikkaa". Toisaalta politiikka on myös institutionalisoitunut erityinen elämän alue, erityinen poliittisen toiminnan sfääri. Tärkein ilmentymä tästä on periaateohjelmassa jäsenistön toiminta puolueessa. Puolueessa ja puolueen välityksellä kansalaiset voivat viettää poliittista elämää.

Politiikka-termistön merkitysten laimentumisen yhteydessä voidaan puhua myös politiikan hallinnollistumisesta. Ensiksi siksi, että politiikassa on kyse tietyistä yhteiskunnan politiikka-sektorista, joka jakautuu sitten vielä lukuisiin alasektoreihin. Toiseksi koska kyse on erityisestä elämän ja toiminnan, poliittisen toiminnan areenasta. Kolmanneksi koska periaateohjelmassa puolueen uudistustyön horisonttina sen toimissa politiikassa on yhteinen. Näistä näkökulmavalinnoista johtuen politiikassa on periaateohjelman mukaan kyse nimenomaan politiikassa toimimisesta eikä niinkään toimimisesta poliittisesti politisoimalla asioita ja asioiden poliittisuutta korostamalla. Puolue ei ole myöskään niinkään poliittisen toiminnan kuin politiikassa toimimisen väylä. Toisin sanoen politiikka mielletään periaateohjelmassa sektorin ja organisaation avulla siten, että näiden päämääräksi määritellään yhteinen. Jotta organisaatio (puolue) voisi toteuttaa yhteistä, jonka esteet ovat moninaisia, sen tulisi periaateohjelman linjanvetojen mukaan toimia erilaisten ihmisten ja monenlaisten tasa-arvopyrkimysten yhteisönä.

Sdp:n vuoden 1987 periaateohjelmaa voidaankin tulkita seuraavasti: Puolueohjelmassa myönnetään, ettei yhteiskunnasta voida enää löytää yhtenäistä oman maailmankuvan omaavaa työväenluokkaa. Tästä johtuen työväenliikkeellä ei voi myöskään olla tulevaisuuteen suuntautuvaa strategista sisältöä; sillä on vain menneisyytensä. Työväenluokan ainut pysyvä linkki menneisyyden ja tulevaisuuden välillä on puolue, Sdp. Tulevaisuuden uusi tavoite on uuden symbolisen enemmistön muodostaminen. Uusi enemmistö, jonka muodostamiseen puolue tähtää, on luonteeltaan tasa-arvoa kunnioittavien moraalinen enemmistö. Näiden tasa-arvo -pyrkimysten luotettavin kanava on Sdp. Tätä periaateohjelmassa argumentoidaan. Epätasa-arvon ollessa muuttuva ja jatkuvasti uudistuva ilmiö kanavana toimiminen merkitsee myös traditionaalisen kiinteän, koherentin ja konkreettisen ideologian väistämätöntä hylkäämistä. On luotava uusi "uskonto". Tämän uuden "uskonnon" ydin on itse "kirkko", Sdp. Uusi yhteisö ei rakennu uskonnollisen ideologian vaan institution, "kirkon", puolueen ympärille. Turvallisin keino pyrkiä sitomaan ihmisiä ja heidän mielikuvitustaan itse on sosialidemokraattisen valinnan mukaan itse puolue.

9 Lopuksi

Tutkimus lähti liikkeelle symbolin määrittelystä ja symbolisen moni-ilmeisyyden kuvaamisesta. Symbolissa on kyse yksilön ja yhteiskunnan kohtaamisesta, joka - yksinkertaistettuna - toteutuu joidenkin ideoiden korostuneena merkityksellistämisenä. Siinä arvioija kokee jonkun (symbolin) välityksellä jotakin (symbolisoitu) tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Tärkeäksi ja merkitykselliseksi kokemisessa on kyse yhteiskunnallisesti ja poliittisesti muodostuneesta lisämerkityksestä. Symboliin osallistumisella arvioijat voivat osallistua näihin tärkeiksi koettuihin merkityksiin ja he voivat tässä osallistumisessaan samalla vahvistaa itseään.

Moderni ymmärrettynä jännitteenä rutiinin ja sen voittamisen välillä luo uusia haasteita merkitysten luomiselle politiikassa. Modernissa kamppailevat jatkuvasti keskenään rutiini ja uuden edellytyksenä oleva rutiinista poikkeaminen. Tästä syystä myös modernissa rationaalistuneessa yhteiskunnassa on jatkuvasti tilaus symboliselle.

Modernin politiikan elinehto on kyky merkityksellistää asioita. Jos politiikka ei onnistu tässä, politiikka saattaa kuihtua rutiininomaiseksi hallinnoksi. Toisaalta merkityksellistä politiikkaa tehdään modernissa yhteiskunnassa muuallakin kuin parlamentarisessa ja yleensäkin edustuksellisessa politiikassa.

Symbolilta edellytetään kykyä voittaa rutiineita. Rutiinien voittaminen edellyttää jossain mielessä poikkeuksellista todellisuuden esittämistä. Toimiva symboli edellyttää edellyttää poikkeuksellista kerontaa ja kieltä.

Näiden määrittelyiden ja olettamusten pohjalta tutkittiin siten politiikan tapahtumia ja esimerkkejä 1980-luvun Suomesta. Symbolin käsite osoittautui ainakin siinä mielessä mielekkääksi, että sen avulla voi tuoda esiin symbolisoituja merkityksiä ja tätä kautta ilmiöiden ideologisuutta vaikka pinnalta asiat näyttäisivätkin epäpoliittisilta ja ideologiattomilta.

Mitä analysoidut esimerkit sitten kertovat symbolisen näkökulmasta itse suomalaisesta edustuksellisesta politiikasta? Käsitykseni mukaan ne kertovat varsinkin kolmesta asiasta:

- 1) Ne kertovat suomalaisen poliittisen kulttuurin esimodernistisuudesta. Moderni kokeilevuutena, järjestyksen pakon epistemologian haastami-

sena ja uskona näiden mahdollistamaan uuteen kommunikatiiviseen tilanteeseen, ei ole lähtenyt vielä kunnolla liikkeelle.

- 2) Pikemminkin elämme edelleen poliittisen edustuksellisuuden kriisitymistä latteana esimodernina edustuksellisuutena ja sille ominaisena esityksellisyytenä.
- 3) Analysoiduissa esimerkeissä poliittisesti aktiivista kansalaista⁷⁶ tarvitaan ja kaivataan hyvin minimaalisesti. Alberto Meluccin kuvaamaa uutta poliittista areenaa ja sen kansalaisyhteiskunnallisia toimijoita pidetään Suomessa ilmeisesti vielä pelkästään marginaalisina ilmiöinä.

Viitteet

- 1 Lippuun suhtaudutaan kuin se itse olisi tämä pyhitetty todellisuus. Varmaankaan sotilas, joka kaatuu lippuaan puolustaen, ei usko uhrautuvansa kangaspalasen takia. Tässä idea on todellisuutta. "Sotilas joka kuolee lippunsa puolesta, kuolee maansa puolesta; mutta itse asiassa etusijalla hänen tajunnassaan on lippu. Joskus se jopa suoranaisesti määrää toimintaamme. Jonkin yksittäisen viirin jääminen vihollisen käsiin tai ei, ei määrää maan kohtaloa, mutta silti sotilas tapattaa itsensä saadakseen sen takaisin. Hän lakkaa tajuamasta, että lippu on pelkkä merkki, joka vailla itseisarvoa vain tuo mieleen todellisuuden jota se edustaa; siihen suhtaudutaan kuin se olisi itse tämä todellisuus." (Durkheim 1980, 204.)

"Varmaankaan sotilas, joka kaatuu lippuaan puolustaen, ei usko uhrautuvansa kangaspalasen takia. Tämä kaikki johtuu siitä, että sosiaalisella ajattelulla on siinä piilevän imperatiivisen auktoriteetin vuoksi teho, jota yksilöllinen ajattelu ei koskaan pysty saamaan; mahdollia, joka sillä on meihin nähden, se saa meidät näkemään asiat haluamassaan valossa; olosuhteiden mukaisesti se lisää todellisuuteen tai vähentää siitä. Täten eräaseen osaan luontoa idealismin sääntöä voidaan soveltaa melkein kirjaimellisesti; tämä on sosiaalinen todellisuus. Siinä idea on todellisuutta enemmän kuin missään muualla." (s. 211.)
- 2 Émile Durkheimin terminologiaa käyttäen merkityskiteytymien voidaan sanoa olevan sosiaalisia faktoja, tosiasioita, joita tulisi tutkia sosiaalisina esineinä. Sosiaalisissa faktoissa "on kyse sellaisista toimimisen tai ajattelamisen tavoista, joille on luonteenomaista yksilön tajuntaan kohdistuva pakottava vaikutus" (1986, 26). Sosiaalinen pakko sisältää sen ajatuksen, että "toimimisen tai ajattelemisen kollektiiviset tavat ovat yksilöiden ulkopuolista todellisuutta. ... Ne ovat esineitä, joilla on oma olemassaolonsa. Yksilö kohtaa ne täysin muotoiltuna eikä hän voi mitätöidä niitä tai tehdä niistä sellaisia mitä ne eivät voi olla. Hänen on siksi aivan pakko ottaa ne lukuun ja hänen on sitä vaikeampaa (emme sano mahdotonta) muotoilla niitä mitä enemmän ne sisältävät yhteisön materiaalista ja moraalista ylemmyyttä jäseniinsä nähden." (s. 28) Pakko ei tietenkään aina ja välttämättä ilmene suinkaan pakkona vaan se voi myös saada lumon voiman. Durkheimkin toteaa sosiaalisen pakon erityispiirteen olevan "tenhon, joka tietyillä representaatioilla on" (s. 27).
- 3 Tätä kautta voidaan mm. selittää miksi jotkut kulttuuriset samaistumiset voivat muodostua poliittisen organisoitumisen symboliseksi perustaksi ja jotkut toiset taas eivät. (Ks. esim. Laitin 1986.)

- 4 Ortnerin (s. 129) tulkinnan mukaan geertziläisen antropologian kiinnostuksessa symboliseen on nimenomaan kysymys siitä miten symbolit muovaavat yhteiskunnallisten toimijoiden tapaa nähdä, tuntea ja ajatella maailmaa.
- 5 Tässä yhteydessä Sahlins puhuukin kulttuurista potentiaalisessa muodossaan.
- 6 Tarkastelukulman "kääntämisellä näin päin" helpotetaan empiiristä tutkimusta. Symbolit ja symboliset aspektit muodostavat empiirisen perustan *ideologisuuden* tutkimiselle.
- 7 Henkisellä Habermas viittaa henkisiin intresseihin kuten käsityksiin hyvästä elämästä, elämän merkityksestä, yksinäisyyden voittamisesta ja kuolemanpelosta. Materiaalisessa on kyse materiaalisista intresseistä kuten hyvinvoinnista, turvallisuudesta ja terveydestä.
- 8 Freud toteaa (1969, 129) esimerkiksi: ... "symbolien merkitys on vakioinen". (Ks. myös Margolin 1964.)
- 9 Mercedes Benzin mainoksessa lukee itsevarmasti: "merkki josta kehittyi symboli". Mainos antaa aivan oikein ymmärtää, ettei kyse ole pelkästään siitä, että Mercedes Benz on auto vaan myös paljon muusta (mm. statuksesta). Samaan tapaan esimerkiksi poliitikon, joka haluaa muodostua symboliksi, on pyrittävä muodostumaan merkiksi, joka symbolisoi jotakin enemmän kuin hän itse yksityisenä henkilönä ja persoonana. Hänen on merkittävä kansalaisille "jotakin enemmän".
- 10 Punainen ruusu, ruiskukka, leppäkerttu ja apilan lehti eivät ole aitoja symboleja koska ne eivät symbolisoi ko. puolueiden yhteydessä muuta kuin itseään. Ne ovat vain pelkkiä merkkejä, koristuksia. Näin ne eivät voi myöskään toimia retorisisina figureina.
- 11 Myöskään tästä syystä em. punainen ruusu, ruiskukka jne. eivät ole muodostuneet symboleiksi vaan ne ovat pelkkiä merkkejä vailla symbolista arvoa.
- 12 "Kollektiivisten representaatioiden edellytyksenä on, että mielet toimivat ja reagoivat toisiinsa nähden; ne ovat tämän toiminnan ja reagoinnin tuloksia, jotka vuorostaan ovat mahdollisia vain materiaalisin välityksin. Viime mainittujen merkitys ei rajoitu vain ilmaisemansa mielentilan paljastamiseen; ne ovat myös avuksi sen luomisessa. Ihmiset eivät voi tajuta toisiaan ja kommunikoida toistensa kanssa paitsi tulemalla ulos kuorestaan; mutta tämä ei voi tapahtua ilman liikettä. Niinpä juuri tämän liikkeen homogeenisuus mahdollistaa ryhmän tietoisuuden itsestään ja siis luosen. Kun tämä homogeenisuus on kerran syntynyt ja tämä liike vakiintunut, se symbolisoi vastaavia representaatioita. Mutta liikkeet symbolisoivat niitä vain, koska ne ovat auttaneet niiden muotoutumisessa." (Durkheim 1980, 213-4.)

- 13 Myös modernista politiikasta puuttuu paljolti "symbolinen elämä". Ajatelkaamme vaikka puolueisiin liittymistä ja puoluejäsenyyttä, joista symbolinen on riisuttu lähes tyystin.
- 14 Yksinkertaista appresentaatio-suhdetta Schutz kuvaa seuraavalla esimerkillä: nähdessämme savua muttemme tulta päättelemme kuitenkin savun perusteella ja aikaisempaan kokemukseen nojautuen tulen palavan savun ilmaisemassa paikassa. Savusta (the sign) päättelemme (yhdistämisen, kytkemisen ja assosioinnin avulla) tulen (the signatum) olemassaolon. Toisin sanoen analogista käsityskykyä hyväksikäyttäen välittömästi havaittava (appresentoiva), se mikä on läsnä välittömästi havainnossa, laajennetaan juuri tuota appresentoivaa hyväksikäyttäen koskemaan myös välittömän havainnon ulottumattomissa olevaa, jonka me voimme todella odottaa olevan entisen kokemuksen perusteella. Schutzin käsityksen mukaan kaikki merkitykselliset suhteet ovat analogisen käsityskyvyn erityistapauksia. Oleellista näissä on suuntautuminen ei kohden appresentoivaa vaan intuitiivisesti kohden sitä jotakin jota appresentoiva appresentoi. (Schutz 1973, 295-6.) - Korostaessaan analogisen käsityskyvyn merkitystä Schutzillä saattaa korostua liikaa appresentoinnin passiivisuus; se mitä presentoivasta johtuu mieleen analogisesti. Umberto Eco määrittelemässä "aidossa symbolissa" (josta tarkemmin jäljempänä) on kyse aktiivisemmasta re-presentoinnista, siitä mitä symboli esittää ja esittämisellään johtaa mieleen.
- 15 Appresentoivat viittaukset ovat Schutzin käsityksen mukaan keinoja tai välineitä transkendentaalisten kokemusten haltuunotossa. Näitä keinoja ja välineitä ovat erityyppiset merkit. Schutzillä näitä merkkejä ovat "marks", "indications", "signs" ja "symbols". Näiden merkkien ilmaiset transkendentaaaliset kokemukset kumpuavat jokapäiväisen elämän todellisuudesta.
- Schutz erottaa erilaisia maailmasuhteita ja näille tyypillisiä merkkejä: a) Minun vallassani oleva maailma ja sen subjektiiviset merkit (marks, indications). b) Intersubjektiivinen maailma ja sille tyypilliset appresentaatio-suhteet ja merkit (signs). c) Luonnolle ja yhteiskunnalle ominaiset appresentaatio-suhteet ja merkit (symbols). Symbolissa on kyse monitasoisista transkendentaaalisista kokemuksista. Esimerkiksi luonto ylittää minun rajallisen elämäni. Luonto on ollut ennen minua ja jää minun jälkeeni. Samoin sosiaalinen, yhteiskunnallinen maailma ylittää minun jokapäiväisen elämäni todellisuuden. Eikä arkielämäkään, jossa joudun elämään, ole viime kädessä minun tekemäni. Kaikki nämä kokemukset kertovat siitä miten luonto ja yhteiskunta on otettava enemmän taikka vähemmän "annettuna". Toisaalta niiden kanssa on kuitenkin tultava toimeen. Tämä taas edellyttää näiden ymmärtämistä. Symbolit ovat tällaisen ymmärtämisen välineitä. (Schutz 1973, 306-335.)
- 16 Émile Durkheim kuvaa tätä samaa seuraavasti (1980, 368-9): "Uskova, joka on ollut yhteydessä jumalansa kanssa, ei ole vain ihminen joka näkee uu-

sia totuuksia, joista suruton on tietämätön; hän on ihminen joka pystyy enempään. Hän tuntee olevansa voimakkaampi kestävämmän olemassaolon koettelemukset ja jopa voittamaan ne. Hänet on ikään kuin korotettu maailman kurjuuden yläpuolelle, sillä hän on pelkkänä ihmisenä olonsa yläpuolella"... "Pelkästään siitä, että pidämme jotakin kohdetta rakastamisen tai tutkimisen arvoisena, ei ole seurauksena, että koemme itsemme voimakkaammiksi jälkepäin; on myös välttämätöntä, että tämä kohde säteilee energiaa, joka on arvokkaampaa kuin tavallisesti käytössämme oleva, ja myös että meillä on joitakin keinoja tästä energiasta osalliseksi pääsemiseksi ja sen yhdistämiseksi sisimpäämme."

- 17 Vain tällaisen symbolisen välityksellä esimerkiksi sankarikuolema - "sinun puolestas kuolla on halumme korkehin" - tulee ymmärrettäväksi.
- 18 Eräät tutkijat puhuvat tällaisessa yhteydessä myyteistä ja myyttisyydestä. Esimerkiksi Roland Barthesin käsityksen mukaan myytin periaatteena on muuttaa historia luonnoksi (Barthes 1970, 227). Tässä mielessä myyttinen esitystapa - kyse on siis ennen kaikkea ilmaisutavasta - on epäpolitisoitua ja epäpolitisovaa puhetta, sillä siinä asiat todetaan itsestään selviksi ja luonnollisiksi (s. 241) Myytti ei ole kuitenkaan Barthesin mielestä valhe eikä tunnustus: se on taivuttelua. Myytissä tarkoituksena on pikemminkin ihannoida asioita kuin tehdä niitä.

Ernst Cassirerin jo klassisessa tutkimuksessa myyttisestä ajattelutavasta puhutaan erityisesti myyttisestä tietoisuudesta. Myyttinen tietoisuus esi-neellistyy myyttisessä kielessä, jossa sana ja nimi eivät kuvaa ja merkitse, vaan ne ovat ja toimivat (1955, 40). Tässä mielessä myytin sisällön suhde todellisuuteen on homogeeninen ja eriytymätön. Myytti on historiaton. Se alistuu vaikutelmalle ja sen hetkelliselle läsnäololle. Näin ollen myytistä ei synny tarvetta eikä välineitä korjata tai kritisoida annettua (s. 36). Toisin sanoen myytin suhde todellisuuteen ei sisällä ratkaisevaa kriisiä, joka on Cassirerin mielestä ominaista empiirisen ja käsitteellisen tiedon alulle.
- 19 Samaan tapaan Paul Ricoeur pitää symbolina "mitä tahansa merkityksen muodostumisen rakennetta, jossa suora, primaari, nimenomainen (literal) merkitys lisäksi määrittää toisen merkityksen, joka on epäsuora, sekundaarinen ja figuratiivinen ja joka voidaan ymmärtää vain ensimmäisen välityksellä". Ricoeur määrittää symbolin "merkityksen ylimuodostumisena" jossa "lisämerkitys" voidaan mieltää metaforan ja metonyymien yhdentymisenä symbolisten järjestymien puitteissa. Ricoeur puhuu vielä symbolisuuden mukanaan tuomasta "kielen itsensäylittämisestä", joka ilmentää symbolien kykyä "ärsyttää esiin" uusia merkityksiä. (Ricoeur 1974, 12-3; suomennokset Pasi Andersson ja Ilkka Heiskanen teoksessa Giddens 1984, 174.)
- 20 Esimerkiksi pukeutuminen voi toimia kulttuurissamme itsenäistyneenä merkinä: 1) Pukeutuminen on tärkeä erojen tekemisen ja ilmentämisen merkki yhteiskunnassa. 2) Pukeutumisen koodi (miten pitää pukeutua) ja

pukeutumisen merkit (mitä on hyvä pukeutuminen, tyylikkyys jne.) ovat useimpien tiedossa. 3) Me luemme ja tulkitsemme kohtaamiamme henkilöitä salamannopeasti ja kokonaisvaltaisesti hänen pukeutumisensa merkeistä käsin (esimerkiksi arvokkaasti pukeutuneelta me odotamme automaattisesti tietynlaista käyttäytymistä, puhetapaa jne.). (Pukeutumisen kielioipista ks. esimerkiksi Sahlins 1973, 180-196.)

- 21 Baudrillard käyttää käsitettä "transsubstantiaatio", joka tarkoittaa "aineen muuttumista toiseksi aineeksi". Marshall Sahlins toteaa saman seuraavasti: porvarillisen yhteiskunnan ainutlaatuisuudessa on kyse siitä, että talous on rakenteellisesti määräävää yhteiskunnallisesti merkittävän symbolisen suhteen (1973, 211).
- 22 Samaa tapaan Erik H. Erikson korostaa myyttien ja symbolisen välttämättömyyttä elämän tarkoitusta koskevan metafysisen ahdistuksen ratkaisuna. Eriksonin lähtökohtana on käsitys yksilön suuresta metafysisestä ahdistuneisuudesta joka koskee yksilön omaa asemaa maailman-kaikkeudessa. Erikson korostaa identiteetin tunteen merkitystä "paniikin" ehkäisijänä. Identiteetin luominen on myös kulttuurinen ja symbolinen prosessi. Erikson toteaa tästä (1966, 148): "Aikuisuushan merkitsee muun muassa, että näemme elämämme yhtenäisesti jatkuvana sekä menneisyydessä että tulevaisuudessa. Määrittelemällä itsensä, tavallisesti sen aseman perusteella, mikä hänellä on taloudellisessa järjestelmässä, sukupolvien ketjussa ja yhteiskunnan rakenteessa, *aikuinen voi valikoiden hahmotella menneisyytensä siten, että se näyttää askel askelelta muotoilleen hänet tai jopa hän näyttää suunnitelleen sen.* Tässä sanan psykologisessa merkityksessä valitsemme vanhempamme, sukumme vaiheet ja kuninkaidemme, sankariemme ja jumaliemme historian. Tekemällä ne omiksemme sujuttaudumme omistajan, luojaan asemaan." (Korostukset - KP)
- 23 Tätä voidaan kuvata hypoteettisella esimerkillä: minkälaisesta symbolisesta viestinnästä Työväensäästöpankissa ja Osuustoimintaliikkeessä "tulisi olla". Sisäistä viestintää voitaisiin kuvata näin: Symbolisin ja ideologisin viestein pyritään kertomaan. "Huomio jäsenet. Yrityksemme edistyy koska se on taistellut ja esittänyt vaatimuksia, koska se on puolustanut yhteisiä etujamme. Näistä arvoista on myös kysymys." Ulkoisesti taas pyritään luomaan mielikuvaa jonka mukaan, vaikka pinnallisesti tarkastellen kyse olisikin vain tavarasta ja rahasta, niin todellisuudessa ollaan täälläkin yhdessä viemässä eteenpäin edistystä ja demokratiaa. Toisin sanoen toiminnalla väitetään olevan joku syvempi sisältö.
- 24 Kussakin mahdollisessa symbolisissa siis kysytään: mitä ja kenelle kyseinen symboli symbolisoi.
- 25 Tässä ei ole kuitenkaan tarkoituksena tutkia mitä kieli oikeastaan on. Tässä ei olla niinkään kiinnostuneita kielen intellektuaalisesta ymmärtämisestä vaan pikemminkin kielestä poliittisen toiminnan ja vallan välineenä.

- 26 "Kielen kaikenkattavan luonteen" ydintä Rorty kuvaa seuraavasti: Puhe kielen kaikenkattavasta luonteesta " ei saa johdattaa meitä luulemaan, että kielen perusluonteesta on hiljattain löydetty jotain uutta ja jännittävää: että se onkin kattavampi kuin tähän saakka on luultu tms." Pikemminkin kyse on vain siitä, "että yritykset kurkistaa kielen taakse, löytää sen 'perusta' tai se mitä kieli 'ilmaisee' tai se minkä suhteen kieli voisi olla 'adekvaattia', eivät ole onnistuneet. Ajatus kielen kaikkialle ulottuvasta luonteesta merkitsee vain halua luopua yrityksestä etsiä ajattelullemme 'luonnollista lähtökohtaa', joka olisi riippumaton tietyn kulttuurin puhemaailmasta tai edeltäisi sitä." (Rorty 1984, 497; suomennos Tuomas Nevanlinna.) Pragmatistisesta näkökulmastaan Rorty kuvaa postfilosofian mahdollisuuksia seuraavasti (s. 499): "Filosofia ei voi vastata kysymyksiin aikansa käyttämien kuvaus- ja puhetapojen suhteesta johonkin, joka ei olisi vain vaihtoehtoinen puhetapa. Se on vain tutkimusta niistä suhteellisista eduista ja haitoista, mitä lajimme keksimillä eri puhemaailmoilla on."
- 27 Vastaavassa tarkoituksessa kuin puhetapoja on käytetty tarinan käsitettä. Tarinan käsitteen suhde totuuteen ja todellisuuteen vaihtelee eri traditioissa. Esimerkiksi Esa Itkonen on esittänyt määritelmän, jonka mukaan lauseen verifikaatio tarkoittaa sellaisen koherentin ja hyväksyttävän tarinan kertomista, joka tekee lauseen todeksi. Fredric Jameson puolestaan määrittelee tarinan havainnon muodoksi, jossa käsitämme maailmaa. Yhteistä näille käsityksille on näkemys todellisuudesta ja totuudesta tarinoiden "sisäisinä" ominaisuuksina: ne saavat merkitystä vasta tarinan sisällä. Tämän mukaisesti avaimia havaitsemiseen eivät olisikaan aistidatat sellaisinaan vaan tulkinnat eli tarinat. Havaintoa ei voida erottaa historiallisesta maailmasta, jossa elämme. Samoin sanat, lause jne. saavat merkityksensä vasta tarinassa tai tarinan kautta. Näin kielen oppiminen on myös tarinoiden oppimista, jossa oppiminen ei kuitenkaan ole pelkkää kuuntelua vaan tarina tapahtuu eli me joudumme tarinaan. Tarina myös muokkaa yksilön identiteettiä. Ihmisinä olemme aina jo kietoutuneita tarinoihin. Mitä olemme itsellemme ja toisillemme, selittyy osin sen kautta mihin tarinoihin olemme kietoutuneet. (Kusch 1985.)
- 28 "Sanaan on tiivistynyt suuri määrä tietoutta, jota emme koskaan ole itse keränneet ja joka ei ole yksilöllistä; se jopa ylittää minut niin suuressa määrin, etten edes täysin tajua sen kaikkia seuraamuksia." (Durkheim 1980, 386)
- 29 Havainto on tulkintaa. Jokaisessa havainnossa, jokaisessa kuvassa, jokaisessa sosiaalisessa kohtaamistilanteessa luemme ja tulkitsemme olennaisia merkityksiä. Erwin Panofskyn mukaan tällaisessa tulkinnassa ovat mukana mm. seuraavat merkityksenannon tasot: a) Jokapäiväiseen kokemukseen perustuva muotojen tunnistaminen ja empatiaan perustuva psykologinen nyanssien tunnistaminen. b) Kulttuurin, älyn ja ymmärryksen mahdollistama kuvien, kertomusten ja allegorioiden tunnistaminen. c) Syn-teettisen intuition avulla voimme vihdoinkin ymmärtää motiivien, kuvien,

allegorioiden ja kertomusten ilmentämät syvemmät periaatteet. Näitä periaatteita Panofsky kutsuu Cassireriin tukeutuen "symbolisiksi arvoiksi". (Panofsky 1972 (1939), 3-17.)

- 30 Vaikkei yhteiskunnallisia rakenteita voikaan ymmärtää ilman kieltä, ne eivät tietenkään ole pelkkää kieltä. Esimerkiksi "Venäjän vallankumous" "kapitalismista vapautumisena" tai "sosialismiin siirtymisenä" eivät ole tietenkään pelkkiä kielenkäytön muutoskysymyksiä, vaan taustana on todellisia tapahtumia ja toiminnan muuttumista. Muutosten kuvaamiseksi ja määrittämiseksi tarvitaan kuitenkin kieltä ja puhetta. Kieli ei voi peilikuvamaisesti heijastaa tapahtunutta, vaan kielellistäminen määrittelee väistämättä mistä tapahtuneesta oikeastaan on ollut kysymys, mitä merkityksiä tapahtuneeseen sisältyy jne.
- 31 Kieli - puhe -metaforan yleistävän käytön vaaroista ks. esimerkiksi Anderson 1983, 32-55. Andersonin tulkinnan mukaan kyseisen metaforan liiallisen yleistämisen ongelma liittyy historiaa tekevän subjektin ongelmaan. Taloudessa, kulttuurissa ja politiikassa tärkeimmät subjektit ovat kuitenkin kansakunnat, luokat, ryhmät yms. kollektiivit. Yksittäisen puhuvan subjektin yhteiskunnallis-poliittinen vaikutus on Andersonin mielestä vähäinen.
- 32 Volosinovin (Bahtinin) Saussuren ajatuksiin kohdistamassa kritiikissä korostuu erityisesti näkemys, jonka mukaan Saussuren strukturalistinen tapa tarkastella kieltä systeeminä, rakenteena johtaa monologiseen näkökulmaan (kieli puhuttaa ihmistä). Volosinovin tulkinnan mukaan puhenäkökulma ja puhujan näkökulmat taas ovat aina dialogisia (Volosinov, 68). Volosinovin käsityksen mukaan kieltä ei tulisikaan tarkastella subjekti - objekti suhteena vaan subjektien välisenä suhteena. Puhenäkökulmastaan Volosinov korostaa myös eroa kirjoitetun ja puhutun sanan välillä. Kirjoitettu sana tarkoittaa usein sanakirja-merkitystä. Puhuttua sanaa taas ei voi erottaa ideologisista ja käyttäytymiseen (toimintaan) liittyvistä vaikutuksista, sanan käyttökontekstista ja tuon kontekstin mahdollistamasta sanan monimerkityksellisyydestä. Puhutun sanan yleisö on konkreettisempi ja rajatumpi. "Sana on silta minun ja toisen välillä." (s. 86)

Näillä ajatuksilla on välitön yhteys Bahtinin ajatuksiin "kaksimaailmallisuudesta", jossa ovat vastakkain virallinen kieli ja virallinen kulttuuri yksinäisissä sanoineen ja erilaiset puhunnan muodot kaksi- ja moniäänisissä sanoineen. Virallisen kulttuurin ja kielen auktorisoiva sana on merkitykseltään usein automaattinen sana. Jokapäiväisen elämän puhunnan lukuisissa muodoissa ja tyyeissä (esimerkiksi parodia, nauru ja ironia) yksi kieli, yksiääninen sana ja yksi totuus asetetaan kyseenalaisiksi. Tällainen monikielisyys tuottaa relatiivisen käsityksen totuudesta siinä, että yksi totuus asetetaan kyseenalaiseksi ja että ylipäätään asetetaan totuuksia kyseenalaiseksi. (Laine, 11, 29, 30-1, 66-72, 119-120.) - Tästä näkökulmasta esimerkiksi politisointi voidaan ymmärtää automaattisen sanan rikkomisena.

- 33 Toisaalta on selvää, että kielen - ymmärrettynä sekä käytettynä kielenä ja sanoina että eleinä ja ilmeinä - merkitykset, tulkinta ja käyttö konkreettisisissa puhetilanteissa ovat yhteiskunnallisia. Kommunikointi on yhteiskunnallista myös siten, että ruumiin kieleen vaikuttavat toimijoiden yhteiskunnalliset suhteet (ikä, valta-asema, arvostus, alakulttuurit jne.). Toisin sanoen kommunikoijat sijoittavat toisensa yhteiskunnallisesti. (Bourdieu 1977, 25-6.) "Korkean sosiaalisen aseman omaavien ihmisten herättämä kunnioitus ei eroa laadultaan uskonnollisesta kunnioituksesta. Se ilmenee samoina liikkeinä: korkea-arvoisesta henkilöstä pysytellään etäällä; häntä lähestytään vain varovaisesti; keskusteltaessa tällaisen kanssa ovat liikkeet ja kieli toisenlaisia kuin tavallisten kuolevaisten kanssa juteltaessa." (Durkheim 1980, 198.) Itse asiassa tämä ajatus on jo olemassa kommunikaation käsitteessä (communication jonka kantasana on latinan communis joka tarkoittaa mm. yhteistä). Kommunikaatiotilanteessa kommunikoijat luovat ja sopivat yhteisestä (yhteiskuntaa koskevasta tulkinnasta). Sopiminen ei kuitenkaan kumpua mistään nollatilanteesta vaan siihen vaikuttavat yhteiskunnalliset resurssit, perinne ja toimijoiden kyvyt.
- 34 Tämän ajatuksen mukaisesti verbalisointi on välttämätön osa käytäntöä. Käytäntö (praxis) koostuu verbalisoinnista, aikomuksesta, kommunikoinnista ja toiminnasta. (Ks. Pocock.)
- 35 Mikä ei tietenkään tarkoita, etteikö esimerkiksi tieteellisessä tekstissä tarvitsisi määrittellä käsitteitä ja etteikö kielen selkeys, sen määrittelynä mistä puhutaan, olisi edelleen keskeinen tavoite.
- 36 Samanlaisia päätelmiä sisältyy Volosinovin "ideologisen merkin" käsitteeseen. Hänellä merkki on idean ja materian muodostama kokonaisuus. Ideologia taas on merkin kautta välittyvää kommunikaatiota. Ideologia on olemassa vain ihmisten välisessä kommunikaatiossa ja ideologiaa on itse asiassa kaikki ei-pelkästään-fyysinen, mitä ihmiset ilmaisevat toisilleen. Näin "ideologinen merkki" merkityksiä sisältävänä merkinä ei ole pelkästään mikään todellisuuden heijastus tai varjo, vaan se on myös itse todellisuuden materiaalisuutta. (Volosinov, 11.)
- Vaikka merkit syntyvät vain yksilöiden välisellä maaperällä, yksilöiden yhteiskunnallista organisoitumista ei voida unohtaa. Merkin merkityksen ollessa yhteiskunnallinen erilaiset yhteiskunnalliset intressit ja pyrkimykset törmäävät toisiinsa saman merkkiyhteisön sisällä. Merkistä tulee yhteiskunnallisen kamppailun arena, sillä ideologisena merkinä merkki on sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti monimerkityksinen. Kamppailun tuloksena merkki ei ole pysyvä vaan jatkuvassa liikkeessä.

Merkin muuttumisen edellytyksenä onkin sen oleminen kamppailun kohteena. Hallitsevat, ne joita kulloinenkin tilanne eniten hyödyttää, pyrkivät joko jäädättämään, luonnollistamaan ja ikuistamaan merkin tietynlaisen tulkinnan tai muuten kontrolloimaan merkin merkityksen

muutosta. Tästä näkökulmasta sanan merkitseminen kaikille samaa kuvaa pysähtyneisyyttä, sanan monimerkityksisyys taas ristiriitoja ja muutosta.

37 Tämä puhe pitäisi kuitenkin ymmärtää riittävän laajasti: "Laajemmassa mielessä politiikan 'sanat' ulottuvat puhutuista ja kirjoitetuista ilmaisuista aina piirustuksiin, maalauksiin, valokuviiin, elokuvaan (kuviiin jotka todistamisessaan ovat tuhansien sanojen arvoisia); ja eleisiin, kasvojen ilmeisiin ja muidenkin toimintojen (toimintojen jotka sananlaskun tapaan puhuvat äänekkäämmin kuin sanat) moniin tapoihin. Nämä toisenlaiset politiikan 'sanat' ovat symboleja. Lyhyesti sanoen, poliittinen puhe on symbolista toimintaa." (Nimmo 1978, 66.)

38 Kenneth Burken mukaan "nimeäminen" on lingvistinen keino, jolla saattaa olla kauaskantoisia poliittisia merkityksiä. Nimeämisessä kerrotaan mistä jossakin asiassa on kyse. Nimettäessä asia se määritellään ja sen alue raaimitetaan: määrittely on asian rajojen asettamista (Burke 1954, 24).

Nimeäminen voi tietysti toteutua eri logiikoilla. Nimeämisellä ei ehkä pyritäkään realismiin vaan etusijalle voidaan esimerkiksi asettaa se mitä toivotaan, asiaa voidaan pyrkiä kaunistelemaan (eufemismit) jne.

Nimeäminen ei vain ilmaise tai kerro, vaan siinä kohde myös identifioidaan nimenomaan tietynlaisena kohteena. Nimensä mukaan se liitetään osaksi laajempaa luokittelua ja kertomusta. Näin yksittäinen asia saa merkityksensä osana jotakin laajempaa syy - seuraus -logiikkaa siihen kytkeytyvine appresentoituine symbolisine sisältöineen.

39 Odotushorizontin, tulevaisuudelta odotettavan, merkitystä ihmisen maailmankäsityksen muodostumisessa on korostettu aina. Sama pätee politiikkaankin. Mm. Murray Edelmanin käsityksen mukaan poliittinen toiminta mobilisoi ihmisten odotuksia ja vaatimuksia (1971, 7). Tämä onkin Edelmanin käsityksen mukaan politiikan nimenomainen yhteiskunnallinen tehtävä.

40 Valta on yksi politiikan peruskäsitteistä. Valtahan on välttämätön ja väistämätön ilmiö yhteiskunnassa. Valtaa voidaan toteuttaa eri keinoin. Demokratiassa pyritään vallan legitimiuteen: siihen että vallankäyttöä pidetään oikeutettuna.

Valtaa voidaan pyrkiä legitimoimaan monin eri keinoin. Myös symbolinen on usein mukana vallan legitimointiprosessissa. Ehkä tunnetuin erittely tässä suhteessa on Charles Merriamin tekemä jako vallan ihailuun ("miranda" of power) ja valtaan uskomiseen ("credenda" of power). Miranda on yleinen ilmaisu asioille joita ihailaan ja credenda asioille joihin uskotaan. Credenda ja miranda ovat Merriamin käsityksen mukaan valtatilanteen kulmakiviä. Vallan pyrkimyksenä on aina projisoida itsensä arvontoon ja sitten muuttaa arvostus jälleen vallaksi.

Merriamin sanoin valta pyrkii muuntumaan sekä kauneudeksi että velvollisuudeksi. Kauneus ja velvollisuus kultraavat tapahtumat ja teot.

Esimerkiksi sodassa kuolemiseen liitetään usein ylyksilöllisiä merkityksiä (isänmaan kunnian puolustaminen), jotka merkitsevät enemmän kuin yksilön oma kohtalo. Kultaaminen merkitseekin yksilön elämän ylittämistä ja tapahtumien mielen ylevöittämistä liittämällä niihin uhrautumisen tms. merkitysrakenteita. Näin credenda ja miranda eivät ole onnistuessaan vain vallan legitimointikeinoja, vaan ne ovat myös merkityksen luomisen artefakteja politiikan alueella. (Merriam 1934, 132.)

Poliittisen vallan credendalla ja mirandalla on myös historiallinen ulottuvuutensa julkisen ajan ja tilan määrittelyissä: mm. historiankirjoituksessa (mitä milloinkin on tapahtunut ja minkälaisia olivat ko. tapahtuman merkitykset), poliittisesti merkityksellistetyissä katujen, aukoiden, puistojen, rakennusten ja lasten nimissä, patsaissa ja julkisissa muistomerkeissä, juhlapäivissä jne.

- 41 Pierre Bourdieu puhuu tällaisessa yhteydessä erityisestä "symbolisesta valasta" (ks. Bourdieu 1979, 82-3). Siinä on kyse: vallasta muodostaa "annettu" toteamalla se; vallasta näyttää tietä eteenpäin ja saavuttaa luottamusta; vallasta vahvistaa tai muuttaa maailmankuvaa ja tätä kautta toimintaa ja lisäksi vielä itse maailmaa. Kyse on puolittain maagisesta valasta, jolla - sen erityisen mobilisaatiovaikutuksen ansiosta - on mahdollista saavuttaa sama mikä olisi saavutettavissa pelkällä fyysisellä tai taloudellisella voimalla. Symbolinen valta voi vaikuttaa vain niin kauan kuin se tunnustetaan eli niin kauan kuin ei tiedosteta sen mielivaltaisuutta. Tämä merkitsee sitä, ettei symbolinen valta suinkaan piile itse symbolisissa järjestelmissä, niiden illokutionaarisessa voimassa, vaan tuo valta on riippuvainen ja se määrittellään valtaa käyttävien ja vallanalaisten välisessä suhteessa, toisin sanoen kentän rakenteessa, jonka sisällä usko tuotetaan ja uusinnetaan. Sanojen ja käskyjen valta piilee uskossa sanojen ja niiden lausujien legitimoitettiin, uskossa, jota pelkät sanat eivät voi tuottaa. Näin perustellen Bourdieu puhuu symbolisesta vallasta "alisteisena valtana", valtana joka on vallan muiden muotojen transformoitunutta eli muuntu- nutta, ei tiedostettua, legitimoitua valtaa.

- 42 Paul Ricoeur määrittelee kielen retoriikan näkökulmasta seuraavasti. Kieltä voidaan kuvata ilmaisulla: "joku sanoo jotakin jollekulle jostakin". Toisin sanoen kielessä ovat "mukana": 1) Puhuja. 2) Lausuma, puheteko, jonka illokutionaarinen voima tekee siitä toteamuksen, ehdotuksen tms. 3) "Jotakin jostakin". Tämä suhde määrittelee toteamuksen yhdistämällä jonkin merkityksen johonkin referenttiin (johonkin johon viitataan). 4) "Jollekulle" (kenelle puhe on tarkoitettu, yleisö). Jollekulle osoittaminen tekee lausumasta kommunikoidun viestin.

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna merkitys ei synny merkistä vaan lauseesta. Ricoeurin kielen tulkinnassa ollaankin kiinnostuneita ennen kaikkea kielen diskursiivisesta käytöstä, jolloin retoriikka taitona tarkoittaa taivuttelevan diskurssin tekniikkaa.

- 43 Chaim Perelmanin hahmottamassa uudessa retoriikassa ollaan kiinnostuneita siitä minkälaisilla verbaalisilla rakenteilla argumentoijat argumentoivat väitteittensä järkevyyttä. Argumentoijalla on periaatteessa käytettävissään erilaisia mahdollisuuksia (ks. tarkemmin esimerkiksi Perelman 1982, 48-).

Argumentit ja niiden sisältämä järki tai mieli on aina suunnattu jollekin yleisölle. Yleisöllä tarkoitetaan kaikkia niitä, joihin puhuja toivoo argumentoinnillaan vaikuttavansa. Onnistunut argumentointi edellyttää "kanssakäymistä", yhteyttä puhujan ja kuulijan välillä. Kanssakäymisen näkökulmasta yleisö itse asiassa ehdollistaa ja rajaa argumentoinnin mahdollisuuksia.

Argumentointi on retorista pikemmin kuin loogista tai pätevää jossakin ulkoisen ehdottoman objektiivisuuden merkityksessä. Väite puheen ja tekstin retorisuudesta antaa ymmärtää, että:

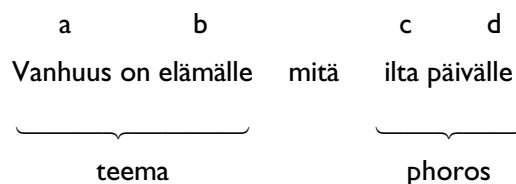
1. Useimmat argumentoidessamme esittämämme väitteet eivät ole itsestään selvästi totta; ne täytyy tehdä järkeviltä näyttäväksi. Väitteitä ei voida tyhjentävästi todentaa argumentointitilanteessa; niiden, joille väitteet ja väitteiden perustelut on osoitettu, täytyy arvioida esitetyt väitteet järkeviksi.
2. Koska väittelemme ihmisten kanssa, meidän on myönnettävä yleisön valintoihin ja arviointeihin vaikuttavan tiedon ja kokemuksen lisäksi heidän tilanteensa argumentointihetkellä.
3. Argumentoinnin väistämättömään retorisuuteen vaikuttaa käyttämämme kielen monimerkityksisyys.
4. Argumentoidessaan argumentoija yhdistelee (ei ehdottoman välttämättömällä ja itsestään selvällä tavalla) asioita ja toisaalta luo siteitä asioiden välille. Retorinen siteiden ja yhteyksien luominen taas on välttämätöntä jotta voitaisiin yleensä pyrkiä yhteiseen tavoitteeseen.

Poliittisen retoriikan tavoitteena on taivuttelu ja toimintaan kehottaminen. Näiden päämäärien tavoittelu edellyttää ennen kaikkea sitä että puhe koskettaa arvoja (sitä mikä on arvokasta). Nimenomaan arvoja koskettavalla puheella provosoidaan kuulijassa valmiutta toimintaan. Taivutteleva vaikutus taas onnistuu paremmin kun ilmaisut poikkeavat arkisesta ja tavallisesta (Perelman 1982, 140-1).

- 44 Volosinov toteaa (s. 78), etteivät uusien ideologisten suuntausten synnyttäjät ole koskaan olleet formalistisia systematisoijia. Pikemminkin systematisointi astuu näyttämölle vasta kun luova aika on ohi. Suhteessa elävään kieleen systemaattinen, kieliopillinen ajattelu väistämättä merkitsee konservatiivista asennetta ja sen täytyy tulkita elävää kieltä ikään kuin se olisi jo tehtävänsä täyttänyt.

- 45 Max Weberin sosiaalisen määritelmä voidaan myös ymmärtää tällaisena dialogina. Hänellähän sosiaalisessa on kyse siitä että yksilö ennakoi omassa käyttäytymisessään toisten käyttäytymistä.
- 46 Keinoina esitettiin mm.: poeettista sanaa, oudontamista, epätavallisia sanoja, johdettuja ja mielivaltaisia sanoja, uusien sanojen luomista vanhoista juurista, uusia sanoja, puolilymmärrettäviä sanoja, rytmiä, syntaksin tahallista rikkomista. (Laine, 66-8)
- 47 Metaforien luokittelutapoja on esitetty useita. Seuraavassa muutama esimerkki: Metaforat voivat syntyä mm. jokapäiväisestä elämästä (esimerkiksi perheestä kuten isä ja äiti -metaforat), erilaisista taidoista (esimerkiksi urheilu-metaforat), artefaktien piirteistä (esimerkiksi rakennus- ja kone-metaforat), inhimillisistä kyvyistä (esimerkiksi viha- ja rakkaus-metaforat) ja luonnosta (esimerkiksi eläin-metaforat). (Miller 1979, 157)

Chaim Perelman määrittelee metaforan tiivistyneeksi analogiaksi. Tiivistyminen syntyy teeman ja phoroksen fuusioitumisesta, yhteensulautumisesta. Määrittelyään hän kuvaa klassisella esimerkillä analogiasta:

Analogiasta voidaan johtaa metaforat: "päivän vanhuus" (d on a), "elämän ilta" (b on c) tai "vanhuus on ilta" (a on c).

Perelmanin mielestä a on c muotoa olevat metaforat on vaikea tunnistaa metaforiksi, koska niitä on helppo pitää pelkkinä identifiointeina. Kuitenkaan niitä ei voi tyydyttävästi ymmärtää muuten kuin analogioina. Esimerkiksi kuvattaessa ihmistä karhuksi, leijonaksi, sudeksi, siaksi tai lampaaksi hänen luonnettaan, käyttäytymistään tai asemaansa toisten joukossa kuvataan metaforisesti pitäen mielessä kuvitelmaa kyseisen eläimen käyttäytymisestä tai asemasta eläinlajien joukossa. Metaforalla yritetään herättää kyseistä ihmistä kohtaan samat reaktiot, jotka tavallisesti koemme suhteessa em. eläinlajeihin.

Metaforinen sulautuminen voidaan saada aikaan adjektiivilla (esim. puhdistava esiintyminen), verbillä (hän ampui täysillä vastauksissaan), possessiivilla (meidän verouudistuksemme), määrittelyllä (poliittisen uran ilta), rinnastuksella (vaalivoitto on ihme) tai jopa käyttämällä yksittäistä sanaa yhteydessä joka tekee sen kirjaimellisen merkityksen mahdottomaksi. (Perelman, 114-123.)

- 48 Paul Ricoeurin mielestä metaforan merkitys tieteelliselle tiedolle on siinä, että metafora voidaan ymmärtää siirtymänä kuvasta käsitteeseen, toisin sanoen tiedonmuodostuksen tietynä vaiheena. Ajan myötä alkujaan figuratiivinen merkitys muuntuu lopulta sanakirja-merkitykseksi.
- 49 Hiljaisuutta voi verrata Émile Durkheimin kuvaamaan pyhään. "Jos jokin uskomus on täysin yhteinen ihmisille, on edellä esitetyistä syistä kielletty siihen kajoamasta, toisin sanoen kieltämästä sitä tai asettamasta sitä kyseenalaiseksi. Kritiikin kieltäminen on kielto siinä kuin muutkin ja osoittaa jonkin pyhän läsnäolon." (Durkheim 1980, 198-9)
- 50 Tämä näkyy mm. seuraavissa Weberin poliittisen johtajuuden luonnehdinnoissa: "Ratkaisevaa on se, että kansallisen johtajuuden tehtäviin vain sellaiset ovat kelpollisia, jotka on valikoitu poliittisessa kamppailussa koska kaiken politiikan olemuksena on kamppailu." (Weber 1968b, 1450) "Aktiivinen massademokratisoituminen merkitsee sitä, että poliittista johtajaa ei enää julisteta ehdokkaaksi siltä pohjalta, että hänet on koeteltu arvoistensa piirissä - tullen sitten johtajaksi parlamentaaristen taitojensa tuloksena - vaan että hän saavuttaa massademagogian keinoin massan uskon ja luottamuksen itseensä ja valtaansa." (s. 1451) "Poliittisesti passiivinen 'massa' ei tuota johtajaa keskuudestaan, vaan poliittinen johtaja rekrytoi seuraajansa ja voittaa massan 'demagogialla'." (s. 1457)
- 51 Tunne on osa ymmärtämistä. Murray Edelman kuvaa tätä ilmaisulla "empathetic mutual role taking" (Edelman 1971, 58-9).
- 52 Sankarimyytti on jossain määrin rinnakkainen esitys Max Weberin analysoimalle karismalle. Jungilaisessa traditiossa sankarimyytin väitetään olevan yleisin ja tunnetuin myytti maailmassa. Yksityiskohdat voivat vaihdella, mutta rakenteellisesti kyse on universaalista ilmiöstä. Näin Jung ja hänen seuraajansa väittävät. Sankarimyytillä on yksilöllinen ja yhteiskunnallinen merkitys. Sankari-symboleja syntyy erityisesti silloin kun ego, yksilön tietoisuutena, tai ryhmän, luokan, kansan tms. kollektiivisena identiteettinä, tarvitsee vahvistusta. Sankarimyytin positiivinen vaikutus voi olla itsetietoisuuden vahvistuminen kriisissä. Sankarin symbolisuuden katoamisen, rutiinistumisen, pitäisi taas merkitä kypsymistä. (Ks. Henderson 1964.)
- Aina on myös olemassa mahdollisuus negatiiviseen sankariin ja karismaan (tämän mahdollisuuden "unohtamisesta" Weberiä on oikeutetusti kritisoitu). Tällaisessa sankarimyytissä sankarin seuraamisessa voi olla kyse projisoinnista. Siinä sankaruus syntyy artikuloinnista, jossa projisoidaan omia tyydyttämättömiä, tukahdutettuja ja tiedostamattomaan painettuja kiellettyjä toiveita ja haluja joidenkin toisten ominaisuuksiksi. Kyse on mobilisoinnista, jossa projisoidaan omia tiedostamattomia taipumuksia toisiin. Oma kielletty halu luetaan joidenkin toisten synniksi (von Franz, 172). Tätä kautta oma tyydyttämättömyys voi muuntua aggressioksi toista kohtaan virallisen motiivin ollessa tuohon toiseen projisoidut taipumukset. Allegorisesti voidaan puhua tiedostamatonta ruokkivasta

"unipolitiikasta". Samalla lailla kuin "unityö pyrkii poistamaan nukkumista häiritsevän ärsyksen antamalla unessa toiveiden toteutua" (Freud, 184), niin politiikassa tämä voi merkitä aggressiota niitä vastaan, joiden uskotaan voivan toteuttaa sellaisia toiveita jotka ovat minulta kiellettyjä tai minun saavuttamattomissani. (Adorno ym. puhuvat "Sen" varaan rakentuvasta politiikasta. Ks. esim. Adorno 1978, 132; Horkheimer & Adorno 1973, 236.)

- 53 Durkheim kuvaa tällaista tilannetta seuraavasti (1980, 196): ..."Yleinen käymistila, joka on luonteenomainen vallankumouksellisille tai luoville ajankohdille. Tästä suuremmasta aktiivisuudesta on tuloksena myös yksilöllisten voimien yleinen vahvistuminen. Ihmiset tajuavat enemmän ja eri tavoin kuin normaaleina aikoina."
- 54 Esimerkiksi modernistinen karismaattinen poliittinen johtaja ei niinkään edusta valitsijoidensa muka jo olemassaolevia etuja, vaan hän pikemminkin esittää itsessään, omissa merkeissään, jotakin uutta, ja tuossa esityksellisyydessään, häneen kiinnittyvissä mielikuvissa, johtaja on poliittinen toimija historian näyttämöllä.
- 55 Ylittäminen, transkendoituminen ja rikkominen on ymmärrettävä tässä siten, ettei arkikokemusta ylitetä unohtamisena vaan merkityksellistämällä jotakin arkikokemukseen liittyvää poikkeuksellisella tavalla.
- 56 Karismaattisen politiikan kielen ongelmaa voidaan verrata taiteen kielen, erityisesti taiteen modernistisen kielen ongelmaan tämän vuosisadan alkupuolella. Järjestyksen pakon ylittämisen esittämisen kielinä luotiin tuolloin mm. nonfiguratiivinen abstrakti taide, käsitetaide aiheen tuhoamisineen, kubismi, avantgarde jne. Esimerkiksi Fernand Leger kuvasi maalaustaiteen tehtäviä seuraavasti: "Taide on subjektiivista ... mutta sen täytyy samalla olla hallittua ja perustua objektiiviseen raaka-aineeseen." "Taideteos löytyy näiden kahden suuren välisestä vaikeaselkoisesta maastosta." Teoksen ollakseen taidetta täytyy olla merkitsevä. "Ihmisen ajatukset täytyy kääntää pois hänen ainaisesta, usein epämiellyttävästä uusrastuksestaan ja kietoa hänet uuteen, aikaisemmat kokemukset ylittävään kuvallisuuteen ja saada hänet elämään siinä." "Aikaansaakaa kaunista ja odottamatonta niin tulette olemaan näyttämön ja kansanjoukkojen valti-as." (Leger 1981, 59, 127.)

Ulf Linde (1/89 s. 11) kuvaa Andre Bretonin runouden metodia seuraavasti: "Runouden on asetettava suurimmaksi tehtäväkseen näennäisesti kahden toisilleen vieraan asian vertaaminen tai niiden samanaikaisen, yhtäkkisen ja pakottavan läsnäolon esiinloittimisen." "Kaksi termiä voivat periaatteessa olla millaisia tahansa - edellyttäen, että ne ovat kyllin erilaisia. Muussa tapauksessa niiden yhteen liittäminen ei herättäisi hämmästystä, ei synnyttäisi 'kouristusta!'" ... Näin saavutettu "ihmeellinen voidaan kohdata kaikkialla. Ja samalla kun se tapahtuu, poistuu ihmisen yllä lepäävä kirous". Bretonille runous ei ollut keino paeta maailmasta vaan

keino "voittaa se". Termien vastakkainasettelu ei saa olla ulkokohtaista vaan "metaforan ensimmäinen termi voi olla millainen vain - myös positivistisesti käsitetty tosiseikka. Vietynä yhteen toisen, tavanomaisesti ajatellen järjettömän termin kanssa, uusi kokonaisuus sulauttaa myös ensimmäisen termin - runous voittaa sen."

- 57 Tämän käsityksen mukaan esimerkiksi tietoisuus muistuttaa enemmänkin kirjoittamista ja lukemista kuin vaikkapa maalaamista tai kuvien katselemista.
- 58 Tässä Mitchellin tulkinta poikkeaa Wittgensteinin Tractatuksen kielen kuvateorian "standarditulkinnasta".
- 59 Tässä ideologialla ei tarkoiteta perinteisiä puolueideologioita tai "ismejä" vaan tulkintoja siitä mikä yhteiskunnassa on tärkeää ja mahdollista, mitä palkitaan, ketkä ovat hyviä, mitä tulevaisuudelta odotetaan jne.
- 60 Esimerkiksi kysymystä mikä Suomessa on tänä päivänä tärkeää, ei ole ratkaistu etukäteen, eikä sille ole olemassa itsestään selvää objektiivista vastausta. Vastauksesta käydäänkin jatkuvasti näkyvää tai näkymättömämpää kamppailua ja kilpailua koko yhteiskunnan mitassa.
- 61 Esimerkiksi tapahtumien kilpailullistamisena: kuka voittaa vaalit, kuka Sdp:n ministereistä on häviöprosessissa, jossa Paasiosta tehdään ministeriä.
- 62 Esittämisen muoto on yleensä seuraava: "asuntoja on liian vähän ja ne ovat liian kalliita Vaatimuksemme kuuluu: riittävästi kohtuuhintaisia asuntoja". Kuten esimerkin muotokin paljastaa, vaatimukset ovat kaikkien puolesta eikä ketään vastaan.
- 63 Näyttää siltä kuin poliitikkojen imagot olisivat aikaisemmin olleet johdonmukaisemmin kuin tänä päivänä kirjallisten merkkien kaltaisia. Kirjallinen merkki tarkoittaa tässä yksikköä suljetussa kielijärjestelmässä, suljetussa kertomuksessa. Weberiläisessä "aidossa karismaattisessa politiikassa" kutsumus, lähetystehtävä tavallaan sulkee kertomuksen. Samanlaisen tehtävän voi ajatella olleen yhteiskunnan organisoitumiseen kiinnittyneillä "ismeillä". Nyt näyttää siltä kuin kirjalliset merkit, ja tätä kautta suljetut ja kirjalliset ideologiat olisivat korvautumassa politiikassakin kuvamaisilla imagotyypeillä. Tällaisten imagojen rationaalisuus on niiden joustavuudessa. Kuva ikonisena merkinä on avoimempi kuin entisenlainen kirjallinen merkki.
- 64 "Itse asiassa yksilön tajunta on sellaisenaan muilta suljettu; yksilöt voivat kommunikoida vain sisäisiä tilojaan ilmentävin merkein. Tullakseen todelliseksi, toisin sanoen kaikkien erityissentimenttien sulautumiseksi yhdeksi yhteissentimentiksi, niitä edustavien merkkien tulee itsensä sulautua yhdeksi ja ainutlaatuisiksi resultantiksi. Juuri tämä seikka ilmoittaa yksilöille keskinäisestä sopusoinnusta ja moraalista yhtenäisyydestä. Sama itku, sama sana tai sama liike jonkin seikan johdosta ilmaisee, että he kokevat olevansa yksituumaisia." (Durkheim 1980, 213)

- 65 Yksilön astumista yhteiskuntaan voidaan verrata Durkheimin erotteluun pyhän ja profaanin välillä. Yhteiskuntaa voidaan verrata maallistuneeseen pyhään. Äänestäminen kannanottona esitettiin yhteisen olemassaolon mielikuviin voidaan ajatella arjen rutiinien hetkellisenä ylittämisenä. Äänestäjä ..."on lähestynyt pyhää juuri irrottautumalla alhaisista ja arkisista asioista, jotka raskauttavat hänen luonnettaan" (Durkheim 1980, 277).
- 66 Esimerkiksi vuoden 1988 vaalimainoksissa presidentti Koiviston tärkein viesti oli esittää hänet koko kansan presidenttinä. Koiviston suosittelijat oli valittu eri yhteiskuntaryhmistä työläisestä professoriin ja pankinjohtajaan. Tärkeimmät politiikkaan viittaavat sanat mainoksissa olivat: "yhteiset asiat", "turvallisuus", "kohtuullisuus", "kokemus", "kansanvalta" ja "Koivisto tuntee kansansa". Vaalimainosten kuvat esittivät Koiviston hväätähtövana ja hymyilevänä miehenä ja kuvien viestin voi kiteyttää seuraavasti: Koivisto on hyvä isä koko kansalle.
- 67 "Presidentinvaalissa on kyse ennen kaikkea valitsijakunnan mielialan artikuloinnista." (Denton 1982, 62)
- 68 Tämä näkyi mm. vuoden 1988 vaalien vaalikiertueen kulttuurisessa kokonaisuudessa: vaalitapahtuman päävärit olivat sininen ja valkoinen, Koiviston takinkauluksessa komeili sotaveteraanien merkki ja ennen kaikkea vaalitapahtuman musiikissa ja laulajien valinnassa. Molempien päätähtien, Katri-Helenan ja Topi Sorsakosken, suosio liittyy ns. suuren yleisön nostalgiseen mielenlaatuun.
- 69 Sosialidemokraattista puoluetta tai puolueen aatemaailmaa luonnehtivat verbi-ilmaisut. Luokittelukriteerinä on puolueen tekemistä kuvaavat verbi-ilmaisut: "puolue on tehnyt", "puolue tekee".

Vuoden 1903 periaateohjelma (11 kpl):

pyrkii vapauttamaan, ohjelman (köyhälistön järjestäminen, sen kohottaminen tajuamaan asemansa ja tehtävänsä, sen tekeminen taistelukykyiseksi - KP) toteuttamiseksi puolue käyttää tarkoituksenmukaisia keinoja, puolue tulee valvomaan köyhälistön luokkaetuja, vastustamaan, puolue voi yhtyä yhteistoimintaan ainoastaan silloin kun ..., tuomitsee, julistaa, tuomitsee, vastustaa, vaatii, taistelee.

Vuoden 1952 periaateohjelma (10 kpl):

ei ole voinut eikä voi hyväksyä, pyrkii (2 kpl), vaatii (2 kpl), tulee antamaan tukensa, tukee, haluaa olla luomassa, pyrkii rakentamaan, pyrkii edistämään.

Vuoden 1987 periaateohjelma (36 kpl):

jatkaa kamppailua, rakentaa, sosialidemokraatit luottavat, sosialidemokratia kokoaa, aikamme sosialidemokratia jatkaa uudistuskamppailua, se pyrkii yhdistämään, periaateohjelmien viitoittama uudistustyö on lievitännyt kapitalismin epäkohtia, etsii ratkaisuja, pyrkii, korostaa, asettuu

puolustamaan, tukee, antaa aktiivisen panoksensa, toimii sillanrakentajana, toimii sen puolesta, pyrkii, sosialidemokraatit hyväksyvät, sosialidemokratia sitoutuu ja pyrkii kehittämään, vaatii, sosialidemokratia perusteli, kutsuu, muuttaa yhteiskuntaa, toimii yhteistyössä, taistelee yhteiskunnallisesta vaikutusvallasta, toimii jäsenistönsä tietoisuuden kasvun yhteisönä, yhdistää, tukee, edistää, luo vastavoimia vahvistamalla sisäistä demokratiaa ja lisäämällä jäsenistönsä vaikutusmahdollisuuksia, noudattaa, vetoaa, edistää, kunnioittaa, yhdistää.

70 Luokkia tai yhteiskunnan luokkajakoa kuvaavat ilmaiset Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelmissa. Luokittelukriteereinä sellaiset ilmaiset kuin työväenluokka, kapitalistiluokka, luokkayhteiskunta, köyhälistö (mikäli luokkiin viittaava konnotaatio), työtätekevät (mikäli luokkiin viittaava konnotaatio), luokkataistelu, luokkatietoisuus, luokkaedut, luokkavastakohdat.

	1903	1952	1987
Kuvataan menneisyyttä		1	5
Kuvataan nykyisyyttä	22	2	2

71 Tässä suhteessa voidaan puhua uudesta kielipelistä, puolueohjelmien kielipelistä. Koska puolue ei voi enää väittää täsmällisesti ja konkreettisesti tekevänsä jotakin, se voi sanoa vain, "ettei se hyväksy jotakin", "että sen yleiset arvot ja päämäärät ovat sellaisia kuin"... ja "että se pyrkii johonkin". Toisaalta voidaan puhua poliittisen konfliktin ritualisoitumisesta. Konfliktit määritellään päämäärien kautta. Nämä taas ovat niin yleisiä, abstrakteja ja kaukaisia, ettei niitä voida useinkaan konkretisoida tässä ja nyt. Tällaisen kielipelin voi sanoa olevan tavallaan hyvin monologinen, yksisuuntainen. Lukija, yleisö jolle teksti on suunnattu, jolle puhutaan kirjallisesti, ei voi juurikaan aktiivisesti osallistua tähän peliin. Hänellä ei ole juurikaan mahdollisuuksia vastata. Toisaalta pelin säännöissä tai retoriikassaan puhuja ei esitä tiukkoja tai pysyviä velvoitteita, eikä kukaan voi siten myöskään esittää tiukkoja vaateita puhujalle.

72 Tässä yhteydessä on tietysti muistettava, että työväenliike on syntymästään lähtien ollut jossakin mielessä kollektiivinen liike. Palkkatyöllä eläminen on mahdollistanut ainakin jollakin tapaa ja jonkinasteisesti tarpeiden kokemisen kollektiivina.

Toisaalta kollektiivisen kokemuksen representoinnin ja organisoinnin historiassa on tapahtunut suuria muutoksia. Pauli Kettunen korostaa

erityisesti seuraavan kahden muutoksen merkitystä: Kansalaissodan jälkeen Sdp:n siteet työpaikoille ja ay-liikkeeseen heikkenivät ja puolue keskittyi toimimaan työsuhteiden ulkopuolisen työläisten elämän kollektiivisuuden yhteisönä (Kettunen 1986, 230). 1950-luvulta lähtien työn ulkopuolinenkin työväenluokkainen kollektiivisuus, joka perustui taloudelliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen työläisyyteen, alkoi vähitellen menettää organisoivaa ja mobilisoivaa merkitystään työläisyyden yhteiskunnallisen perustan ohetessa.

Tällaiset muutokset laajentavat potentiaalista yleisöä ja samalla korostavat poliittisen merkitystä uudella tavalla. Poliitikasta näyttää muodostuvan ainut enää jäljellä oleva yhteisen ja yhteisöllisyyden mahdollinen arena.

73 Yhteisöllisyys-diskurssi Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelmassa:

Yhteisöllisyyttä kuvaavan kielen luokittelukriteereinä ovat "yhteinen" ja "yhteis" -sanat johdannaisineen ja "yhdistää"-verbit. Lisäksi on otettu mukaan "sopusointu" ja "sillanrakentaja" -sanat silloin kun ne selvästi viittaavat yhteisöllisyys-pyrkimyksiin ihmisten välillä.

Yhteisöllisyyttä kuvaavat ilmaisut vuoden 1987 periaateohjelmassa:

yhteistyön maailma, yhteisvastuu, yhteinen kansanliike, yhteisöt, kansojen yhteistyö, yhteistyön maailma, yhteistyön maailma, kansakuntien rauhanomainen yhteistyö, maailman yhteisyys, läheinen yhteistyö Neuvostoliiton kanssa, yhteistyö, yhteinen turvallisuus, tasavertainen yhteistyö, kansainvälinen yhteistyö, Ay-liikkeen kansainvälinen yhteistyö, kehitysyhteistyö, ihmiskunnalla on yhteinen vastuu, yhteinen etu, luonnonvarat yhteinen omaisuus, demokraattisessa sosialismissa voimavarat yhteisvastuullisessa käytössä, yhteinen etu, yhteisvastuu, yhteiseen etuun tähtäävä suunnittelu, yhteiset palvelut, yhteinen etu, yhteinen etu, yhteisesti, yhteinen, yhteisvastuu, yhteinen vastuu, yhteinen hyvinvointi, yhteistyömuodot, yhteisöt, yhteistyö, yhteiset perinteet, yhteistyössä, yhteisönä, yhteiset arvot, yhteisesti päätetyt, yhteisö, yhteinen ajattelu, yhteinen asia, yhteinen tahto, sopusointu. (Yhteensä 44 kpl)

"Puolue yhdistää" -ilmaisuja 6 kpl ja "toimii sillanrakentajana" (1 ilmaisu).

Yhteisöllisyyttä kuvaavien ilmaisujen jakautuminen aihepiireittäin:

	1987	1952	1903
Sdp:tta kuvaavat ilmaisut	12		
Maailmaa ja kansainvälistä järjestelmää kuvaavat ilmaisut	14	5	
"Kaikkia" ja koko yhteiskuntaa kuvaavat ilmaisut	13	2	
Työntekijöitä, työväenliikettä ja ay-liikettä kuvaavat ilmaisut	5		
Muu			1
Yhteensä	44	7	1

74 Tällainen instituutio-yhteisöllisyys Sosialidemokraattisen puolueen symbolisen politiikan yhtenä ulottuvuutena auttaneen ymmärtämään mm. miksi puolueen puheenjohtaja mielletään isähahmoksi ja miksi vaikeuksien keskellä tunnetaan tarvetta vahvistaa nimenomaan puoluetta. "Sdp tarvitsee arvokkaan, isällisen johtajan" "puolueen keulakuvaksi sopii paremmin isällinen, arvokas, loivaliikkeinen hahmo. Sellaisia meillä on aina ollut." (Puoluesihteerin Erkki Liikasen haastattelu Helsingin Sanomissa 15.9.1985.) Viime eduskuntavaalien äänimenetyksen jälkeen keskeiseksi tavoitteeksi nostettiin puolueen vahvistaminen ja tätä kautta kannatuksen nostaminen 30 prosenttiin. Puolueen uusi puheenjohtaja haluaakin olla nimenomaan Puolueen puheenjohtaja.

75 Ainakaan samassa määrin kuin esimerkiksi historia on vasemmistolle. Tarkoitin tällä sitä että nimenomaan vasemmistossa puolueen strategisesta asemasta on "pakko" keskustella suhteessa historiaan.

76 Käsitteestä tarkemmin esimerkiksi Pekonen 1988.

Kirjallisuutta

- Adorno Theodor, Freudian theory and the pattern of fascist propaganda. A. Arato & E. Gebhardt (eds.), *The essential Frankfurt School reader*. Oxford: Basil Blackwell, 1978.
- Althusser Louis, *Lenin and Philosophy*. New Left Books, 1971.
- Anderson Perry, *In the tracks of historical materialism*. Norfolk: Verso, 1983.
- Archard David, *Consciousness and the unconscious*. Essex: Hutchinson, 1984.
- Barthes Roland, *Mytologier*. Uddevalla: Bo Cavefors, 1970.
- Baudrillard Jean, (1975) *The mirror of production*. St. Louis: Telos Press, 1975.
- Baudrillard Jean, (1981) *For a critique of the political economy of the sign*. St. Louis: Telos Press, 1981.
- Beiner R., *Political judgment*. London: Methuen, 1983.
- Bell Richard S., *Charisma and illegitimate authority*. Ronald M. Glassman and William H. Swatos, Jr. (eds.), *Charisma, history, and social structure*. Connecticut: Greenwood Press, 1986, pp.57-70.
- Bendix Reinhard, *Reflections on charismatic leadership*. Ronald M. Glassman and William H. Swatos, Jr. (eds.), *Charisma, history, and social structure*. Connecticut: Greenwood Press, 1986, pp.17-25.
- Benjamin Walter, *Valokuvauksen pieni historia*. (Suom. Martti Lintunen) *Valokuva* 7/1983 s. 17-23.
- Bensman Joseph and Givant Michael, *Charisma and modernity: the use and abuse of a concept*. Ronald M. Glassman and William H. Swatos, Jr. (eds.), *Charisma, history, and social structure*. Connecticut: Greenwood Press, 1986, pp.27-56.
- Berben Theo, Roebroek Joop, Therborn Göran, *Beyond correlations and beside policy: the politics of welfare states*. Paper prepared for the IPSA Congress in Paris July 15-20 1985.

- Bourdieu Pierre, (1977) *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Bourdieu Pierre, (1979) *Symbolic power*. *Critique of Anthropology* 13 & 14. Vol. 4, Summer 1979 s. 77-86.
- Bourdieu Pierre, (1984) *Vad det vill säga att tala. Det språkliga utbytets ekonomi*. Julkaisussa *Skeptron 1: Texter om läroplansteori och kulturreproduktion* utgivna av Donald Broady och Ulf P Lundgren, s. 27-59. Malmö: Skeptron, 1984.
- Bourdieu Pierre, (1985) *Sosiologian kysymyksiä*. (Käännös J.P. Roos.) Jyväskylä: Vastapaino, 1985.
- Broms Henri, *Alkukuvien jäljillä. Kulttuurin semiotiikkaa*. Juva: WSOY, 1985
- Burke Kenneth, (1954) *A grammar of motives*. New York: Prentice-Hall, 1954.
- Bryson Lyman, *The quest for symbols*. Teoksessa *Symbols and values* s. 1-11.
- Cassirer Ernst, (1946) *The myth of the state*. New York: Doubleday Anchor Books, 1946.
- Cassirer Ernst, (1953) *An essay on man*. New York: Doubleday Anchor Books, 1953.
- Cassirer Ernst, (1955) *The philosophy of symbolic forms (Vol.1)*. New Haven: Yale University Press, 1955.
- Connolly William E., *The terms of political discourse*. Ann Arbor: Martin Robertson, 1983.
- Cvetkova Cveta, *Language of power: towards a semiological theory in social sciences*. *Academical Dissertation*. University of Lund, 1988.
- Denton Jr. Robert E., *The symbolic dimensions of the American presidency. Description and analysis*. Illinois: Waveland Press, Inc, 1982.
- Dewey John, *The quest for certainty: a study of the relation of knowledge and action*. New York: Capricorn Books, 1960.
- Durkheim Émile, (1980) *Uskontoelämän alkeismuodot*. (Suom. Seppo Randell). Helsinki: Tammi, 1980 (1912)
- Durkheim Émile, (1982) *Sosiologian metodisäännöt*. (Suom. Seppo Randell). Helsinki: Tammi, 1982 (1895).

- Eco Umberto, (1984) *Semiotics and the philosophy of language*. Hongkong: Macmillan, 1984.
- Edelman Murray, (1964) *The symbolic uses of politics*. Urbana: University of Illinois Press, 1964.
- Edelman Murray, (1971) *Politics as symbolic action: mass arousal and acquiescence*. New York: Academic Press, 1971.
- Edelman Murray, (1977) *Political language. Words that succeed and policies that fail*. New York: Academic Press, 1977.
- Edelman Murray, (1984) *Afterword, 1984. Reflections on Symbolism and Politics. The Symbolic Uses of Politics with a new Afterword*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1984.
- Edelman Murray, (1988) *Constructing the Political Spectacle*. Chicago: The University of Chicago Press, 1988.
- Elder C.D. & Cobb R.W., (1983) *The political uses of symbols*. New York: Longman, 1983.
- Erikson Erik H., Nuori Luther. Helsinki, 1966.
- Firth Raymond, *Symbols. Public and private*. Oxford: George Allen & Unwin Ltd, 1973.
- von Franz M.-L., *The process of individuation. Teoksessa Man and his symbols*, s. 158-229.
- Freud Sigmund, *Johdatus psykoanalyysiin*. Jyväskylä: K.J. Gummerus Osakeyhtiö, 1969.
- Geertz Clifford, (1973) *The interpretation of culture*. New York: Basic Books, 1973.
- Giddens Anthony, *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä*. (Suom. Pasi Andersson ja Ilkka Heiskanen). Keuruu: Otava, 1984.
- Gramsci, Antonio: *Selections from the Prison Notebooks*. Lawrence & Wishart: New York 1973.
- Gschwandtner Gerhard & Garnett Pat, *Eleiden ja ilmeiden sanoma - Sanattoman viestinnän taidot*. Helsinki: Oy Rastor Ab/Rastor-Julkaisut, Helsinki 1988.
- Gusfield Joseph R., *The culture of public problems. Drinking-driving and the symbolic order*. Chicago: The University of Chicago Press, 1981.

- Habermas Jürgen, The theory of communicative action. Volume 1. Reason and the rationalization of society. Boston: Beacon Press, 1984.
- Hall P., A symbolic interactionist analysis of politics. Sociological Inquiry 42, 1972 (3-4).
- Hall Stuart, (1987) When it's the only game in town, people play it. Guardian 6.7.1987.
- Hall Stuart, (1988) Stuart Hall, thatcherismi, ideologia-analyysi. (Haastattelija Taisto Hujanen). Tiedotustutkimus 1/1988, 58-58.
- Haug Wolfgang Fritz, Mainonta ja kulutus. Systemaattinen johdatus tavaraestetiikkaan ja kapitalistiseen massakulttuuriin. Jyväskylä: Vastapaino, 1982.
- Helander Voitto, Aktiivinen ja passiivinen äänestäjä. Poliitikka 1/1989 s. 9-22.
- Henderson Joseph L., Ancient myths and modern man. Teoksessa Man and his symbols, s. 104-157.
- Horkheimer Max & Adorno Theodor, Dialectic of Enlightenment. Thetford, Norfolk: Penguin Books, 1973.
- Jameson Fredric, The linguistic model. Michael Shapiro (ed.), Language and politics. Oxford: Basil Blackwell, 1984, pp. 168-194.
- Jung C.G., (1968) The archetypes and the collective unconscious. The collected works of C.G. Jung. Vol. 9:1. Princeton: Routledge & Kegan Paul, 1968.
- Jung C.G., (1977) The symbolic life. The collected works of C.G. Jung. Vol. 18. Princeton: Routledge & Kegan Paul, 1977.
- Kertzer David I., Ritual, politics, and power. New York: Yale University Press, 1988.
- Keskustapuolueen periaateohjelma. Hyväksytty puoluekokouksessa 18.-20.6.1982 Rovaniemellä. Kajaani 1984.
- Kettunen Pauli, Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918-1930. Jyväskylä: Suomen Historiallinen Seura, 1986.
- Klapp Orrin E., Symbolic leaders, public dramas and public men. Chicago: Aldine Publishing Company, 1964.
- Klinge Matti, Suomen sinivalkoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä. Keuruu: Otava, 1981.

- Kansallisen Kokoomuksen periaatteet. Hyväksytty varsinaisessa puoluekokouksessa 15.-17.5.1981 Helsingissä. Kansallisen Kokoomuksen politiikan perusteet s. 2-8.
- Kusch Martin, (1985) Ajattelu, kieli, tarina - kolme esseetä. Jyväskylän yliopisto, Filosofian laitos. Julkaisu 28 1985.
- Kusch Martin, (1986) Ymmärtämisen haaste. Jyväskylä: Kustannus-osakeyhtiö Pohjoinen, 1986.
- Laine Timo, Dialogisuus ja romaanin poetiikka. Dialogin filosofisesta käsitteestä polyfoniseen romaaniin Mihail Bahtinin ajatuksia tulkiten. Kirjallisuuden pro gradu tutkielma 1.3.1982. Jyväskylän yliopisto.
- Laitin David D., Hegemony and culture. Politics and religious change among the Yoruba. Chicago: The University of Chicago Press, 1986.
- Langer Susanne K., (1948) Philosophy in a new key. New York: Mentor Books, 1948.
- Langer Susanne K., (1969) Feeling and form. A theory of art developed from Philosophy in a New Key. London: Routledge & Kegan Paul, 1969 (1953).
- Lash Scott, Modernity or "modernism"? Weber and contemporary social theory. Teoksessa Sam Whimster and Scott Lash, Max Weber, rationality and modernity. London: Allen & Unwin, 1987, 355-377.
- Lasswell Harold D. and Kaplan Abraham, Power and society. A framework for political inquiry. New Haven: Yale University Press, 1950.
- Lasswell Harold D., Key symbols, signs and icons. Teoksessa Symbols and values s. 199-204.
- Lee Dorothy D., Symbolization and value. Teoksessa Symbols and values s. 73-85.
- Leech Geoffrey N., Principles of pragmatics. New York: Longman, 1985.
- Leger Fernand, Maalaustaiteen tehtävät. (Käännös Kirsti Honkavaara, Anne Valkonen). Jyväskylä; Suomen Taiteilijaseura ry., 1981.
- Linde Ulf, Hylätty lapsi. Andre Breton ja surrealismi. (Käännös Riitta Salmi) Taide 1/89 s. 8-11.
- Linde Ulf, Aarteiden maa. Andre Breton ja surrealismi. Osa II. (Käännös Riitta Salmi) Taide 2/89, s. 50-53.

- Loewith Karl, Weber's interpretation of the bourgeois-capitalistic world in terms of the guiding principle of "rationalization". D.Wrong (ed.), Max Weber. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc, 1970, pp.101-122.
- MacCannell Dean and MacCannell Juliet Flower, The time of the sign. A semiotic interpretation of modern culture. Bloomington: Indiana University Press, 1982.
- MacIver R.M., Foreword. Teoksessa Symbols and values.
- Man and his symbols. Carl G. Jung and M.-L. von Franz, Joseph L. Henderson, Jolande Jacobi, Aniela Jaffe. Amsterdam: Aldus Books, 1964.
- Margolin Sydney G., Psychoanalysis and symbols. Teoksessa Symbols and values s. 507-521.
- Martikainen Tuomo, Puuttuva punainen viiva. Äänestäminen vuoden 1987 eduskuntavaaleissa. Helsinki: Tilastokeskus, 1988.
- McKeon Richard, Symbols, myths, and arguments. Teoksessa Symbols and values s. 13-38.
- Melucci Alberto, (1988) Social movements and the democratization of everyday life. Teoksessa John Keane (ed.), Civil society and the state. London: Verso, 1988, 245-260.
- Melucci Alberto, (1989) Nomads of the present. Social movements and individual needs on contemporary society. (Ed. by John Keane and Paul Mier). Essex: Hutchinson Readers, 1989.
- Merriam Charles E., Political power. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1950.
- Miller Eugene F., Metaphor and political knowledge. The American Political Science Review Vol. 73 March 1979 No 1 pp. 155-170.
- Minogue K., The place of metaphor in the construction of political reality. M. Cranston & P. Mair (eds.), Language and politics. Firenze: Institut Universitaire Europeen, 1982, pp. 123-136.
- Mitchell William C., The American polity. A social and cultural interpretation. New York: The Free Press of Glencoe, 1962.
- Mitchell W.J.T., Iconology. Image, text, ideology. Chicago: The University of Chicago Press, 1986.
- Molina Victor, Notes on Marx and the Problem of Individuality. Teoksessa On Ideology. Essex: Hutchinson, 1978. s. 230-258.

- Mommsen Wolfgang J., *The age of bureaucracy. Perspectives on the political sociology of Max Weber.* Oxford: Oxford University Press, 1974.
- Mueller C., *The politics of communication. A study in the political sociology of language, socialization and legitimation.* New York: Oxford University Press, 1975.
- Mäkelä Klaus, *Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa.* *Sociologia* 4 - 1985, s. 247-260.
- Nimmo Dan, (1978) *Political communication and public opinion in America.* Santa Monica: Goodyear Publishing Company, 1978.
- Nimmo Dan and Savage Robert, *Candidates and their images. Concepts, methods, and findings.* Santa Monica: Goodyear Publishing Company, 1976.
- Nousiainen Jaakko & Wiberg Matti, *Syötetoiminnasta tulosseurantaan. Poliittisen osallistumisen uudet muodot ja merkitykset.* *Politiikka* 4/1988 s. 306-320.
- *Nykysuomen sanakirja. Osat V ja VI.* Porvoo: WSOY, 1983.
- Ogden C.K. and Richards I.A., *The meaning of meaning. A study of the influence of language upon thought and of the science of symbolism.* New York: Harcourt, Brace and Company.
- Ortner Sherry B., *Theory of anthropology since the Sixties.* *Comparative Studies in Society and History* Volume 26, Number 1 January 1984, pp. 126-166.
- Panofsky Erwin, *Studies in iconology. Humanistic themes in the art of the Renaissance.* New York: Harper & Row, 1972 (1939).
- Pekonen Kyösti, (1983) *Byrokratia politiikan näkökulmasta.* *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 51. Jyväskylän yliopisto 1983.
- Pekonen Kyösti, (1984) *Moderni politiikka ja vaalimainokset.* *Politiikka* 2/1984, s. 190-199.
- Pekonen Kyösti, (1985) *Policy-making and the relationship between politics and bureaucracy.* *International Review of Administrative Sciences* Vol. LI - 1985 No.3, pp. 207-220.
- Pekonen Kyösti, (1986a) *Imagon merkitys modernissa parlamentaarissa politiikassa.* Teoksessa J. Nousiainen & M. Wiberg (toim.), *Kansa-*

laiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 57. Turun yliopisto; Turku, 1986, s.36-60.

- Pekonen Kyösti, (1986b) Symbols and political cycles. University of Jyväskylä; Department of Political Science, Publications 52/1986.
- Pekonen Kyösti, (1987a) Center-periphery relations in the cycles of political symbols: the problem of modernity. Teoksessa J.Kanerva & K.Palonen (eds), Transformation of ideas on a periphery. Books from the Finnish Political Science Association, No 6, Ilmajoki 1987, pp. 37-60.
- Pekonen Kyösti, (1987b) Symbols and politics as culture in the modern situation. University of Jyväskylä; Department of Political Science, Publications 53/1987.
- Pekonen Kyösti, (1987c) Poliittinen puhe ja parlamentaarinen politiikka kysynnän kontrollina. Teoksessa Paradoksi VII: Väärää puhetta - fragmentteja politiikan kielitieteestä. Vaasa;Paradoksi ry., 1987, s.41-59.
- Pekonen Kyösti, (1988) Kansalainen ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Ilpo Lahtinen (toim.), Kansalaispalkka. Ken elää sen syömänkin pitää. Helsinki: Ylioppilaspalvelu r.y., 1988, s. 23-45.
- Pekonen Kyösti, (1989a) Charismatic leadership and the role of image in modern politics. Charismatic effects and the problem of political presence: the case of Finland in the 1980's. Studia Politica Jyväskyläensia 2 - 1989.
- Pekonen Kyösti, (1989b) Symbols and politics as culture in the modern situation: the problem and prospects of the 'new'. Teoksessa John Gibbins (Ed), Contemporary political culture. London; Sage Publications, 1989,pp.127-143.
- Pekonen Kyösti, (1989c) Max Weber. Teoksessa Jukka Kanerva (toim.), Poliitiikan teorian moderneja klassikkoja. Helsinki; Gaudeamus, 1989, s. 173-197.
- Pekonen Kyösti, Community (Gemeinschaft) as a topic in Finnish Social Democratic discourse. Paper presented at the colloquium Language and Politics. The Finnish Political Science Association. Helsinki, 12-15 December 1988. Ilmestyy teoksessa S.Hänninen & K.Palonen (eds), Text, Context, Concepts. The Finnish Political Science Association.
- Perelman Chaim, The realm of rhetoric. Indiana: University of Notre Dame Press, 1982.
- Peräkylä Anssi, Kuoleman symboleista. Sosiologia 4/1985 s. 284-292.

- Pizzorno Alessandro, On the rationality of democratic choice. *Telos*, Number 63. Spring 1985, pp. 41-69.
- Pocock J.G.A., Verbalizing a political act: toward a politics of speech. Michael Shapiro (ed.), *Language and politics*. Oxford: Basil Blackwell, 1984, pp. 25-43.
- Reitala Aimo, *Suomi-neito. Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet*. Keuruu: Otava, 1983.
- Ricoeur Paul, (1974) *Existence and Hermeneutics*. Teoksessa *The Conflict of Interpretations*. Evanston: Northwestern University Press, 1974.
- Ricoeur Paul, (1976) *Interpretation theory. Discourse and the surplus of meaning*. Forth Worth Texas: Texas Christian University Press, 1976.
- Ricoeur Paul, (1986) *The rule of metaphor. Multi-disciplinary studies of the creation of meaning in language*. London: Routledge & Kegan Paul, 1986.
- Riley Patricia, A structurationist account of political culture. *Administrative Science Quarterly*, 28 (1983): 414-437.
- Rorty Richard, Pragmatismi ja postfilofosinen kulttuuri. (Suomentanut Tuomas Nevanlinna) *Parnasso* 4/1984, s. 492-502.
- Rothman Rozann, Political symbolism. Teoksessa Samuel L. Long (ed), *The handbook of political behavior. Volume 2*. New York: Plenum Press, 1981.
- Rouhiainen Anne, Anima laulaa! Kimmo Sarje (toim.) *Taidehalli 84/ Postkulttuuri*, s. 30-34.
- Ruohonen Ilkka, Totuuden tulkintaa. Geertziläisiä näköaloja kulttuurien tulkintaan. *Suomen Antropologi* 4/1988 s. 2-10.
- Sahlins Marshall, (1976) *Culture and practical reason*. Chicago: The University of Chicago Press, 1976.
- Sahlins Marshall, (1983) *History and structure*. The Edward Westermarck memorial lecture 26 May, 1983. *Suomen Antropologi* 3/1983, s. 118-127.
- Sapir E., Language. E.R.A. Seligman (ed.), *Encyclopedia of the social sciences*. Vol.9. New York: Macmillan, 1934, pp. 155-169.

- Schutz Alfred, *Collected papers I. The problem of social reality*. Hague: Martinus Nijhoff, 1973.
- Shapiro Michael J., *Literary production as a politicizing practice*. Michael Shapiro (ed.), *Language and politics*. Oxford: Basil Blackwell, 1984, pp. 215-253.
- Sivenius Pia, *Avautua solmuun. Naisnäkökulma ja miehinen diskurssi*. Helsinki: Gaudeamus, 1984.
- SKDL:n ohjelma. Hyväksytty 18.5.1980.
- Sosialidemokraattisen puolueen ohjelma. Hyväksytty Forssan puoluekokouksessa 17-20.8.1903. Teoksessa Olavi Borg, *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964*. WSOY: Porvoo 1965 s. 31- 35.
- Suomen Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelma. Hyväksytty XXII:ssa puoluekokouksessa 22-24.5.1952. Teoksessa Olavi Borg, *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964*. WSOY: Porvoo 1965 s. 319-322.
- SDP periaateohjelma. Hyväksytty SDP:n 34. puoluekokouksessa Helsingissä 4.-7.6.1987. Oulu 1987.
- Suhonen Pertti, *Äänestämisen rationaalisuudesta*. *Politiikka* 1/1989 s. 56-7.
- Summa Hilka, *Ethos, Pathos and Logos in central government planning texts. Rhetoric as an approach to studying a policy making process*. Paper prepared for the colloquium *Language and Politics*. University of Helsinki, 12-15 December, 1988.
- Swatos William H., *The disenchantment of charisma: on revolution in a rationalized world*. Ronald M. Glassman and William H. Swatos, Jr. (eds.), *Charisma, history, and social structure*. Connecticut: Greenwood Press, 1986, pp.129-146.
- *Symbols and values: an initial study*. Thirteenth Symposium of the Conference on Science, Philosophy and Religion. Edited by Lyman Bryson, Louis Finkelstein, R.M. MacIver and Richard McKeon. New York: Cooper Square Publishers, 1964.
- Sänkiaho Risto, (toim.) *Kun kansa valitsi Koiviston*. Jyväskylä: Lehtimiehet Oy., 1983.
- Volosinov V.N., *Marxism and the philosophy of language*. New York: Seminar Press, 1973 (1930).

- Weber Max, (1949) *The methodology of the social sciences*. Glencoe, Ill.: The Free Press, 1949.
- Weber Max, (1964a) *The theory of social and economic organization*. New York: Free Press, 1964.
- Weber Max, (1964b) *Politics as a vocation*. H.H. Gertz and C.Wright Mills (eds.), *From Max Weber: essays in sociology*. New York: Oxford University Press, 1964, pp. 77-128.
- Weber Max, (1964c) *Science as a vocation*. H.H. Gertz and C.Wright Mills (eds.), *From Max Weber: essays in sociology*. New York: Oxford University Press, 1964, pp. 129-158.
- Weber Max, (1968) *Economy and society*. Vol.2. New York: Bedminster Press, 1968.
- Weber Max, (1968b) *Parliament and government in a reconstructed Germany*. Max Weber, *Economy and society*. Vol. 3. New York: Bedminster Press, 1968.
- Weber Max, (1980) *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Juva: WSOY, 1980.
- Weinstein Brian, *The civic tongue. Political consequences of language choices*. New York: Longman, 1983.
- Wittgenstein Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus eli loogis-filosofinen tutkielma*. (Suom. Heikki Nyman). Porvoo: WSOY, 1971 (1921).
- Wolin Sheldon S., *Max Weber: Legitimation, method, and the politics of theory*. W. Connolly (ed.), *Legitimacy and the state*. Worcester: Basil Blackwell, 1984, pp. 63-87.
- Wright Quincy, *Symbols of nationalism and internationalism*. *Teoksessa Symbols and values* s. 383-403.

SUMMARY

Symbols in modern politics

Kyösti Pekonen

The aim of the present study is to analyze the role and importance of symbols and symbolic dimensions in modern Finnish parliamentary politics, especially during the 1980s. The treatise consists of three parts. In the first section, the concept of symbol is analyzed and defined. The second part deals with the concept of the modern. In the final section, Finnish parliamentary politics is analyzed, and illustrations are given. The viewpoint in the analysis is provided by the concepts of "symbol" and "modern".

The Concept of Symbol

The definition of a symbol is intimately connected with the concept of *sign*. The human being observes reality through the filter of signs. With signs he interprets the meanings embedded in objects which he encounters in his everyday life; in this process he also forms images. Furthermore, by using signs he communicates meanings and images to his fellowmen. However, not all signs are symbols, although every symbol is a special kind of sign. From this point of view, a symbol is more than a mere semiotic sign. Rather, we should say that symbol is a *social and ideological sign*.

This is the way in which Marshall Sahlins and Umberto Eco, for instance, define a symbol. Sahlins (1983:124) emphasizes the difference between a sign and a symbol. Because of this difference, a sign is observed and understood in a specific way in each particular case. In the case of a *semantic* sign, the question is of the relationship between signs, and in the case of a *symbolic* sign, of its value and significance for the actor. A symbol, then, may be seen as a sign whose concrete meaning is affected by social structure, social action and, ultimately, "my world". (For this reason, it might be noted, I am also the *creator* of my symbols.)

In his treatise *Semiotics and the Philosophy of Language* Eco tries to define a "hard core sense of symbol" in order to make a clear distinction between

the symbolic and the semiotic. He understands a symbol as a "specific semantico-pragmatic phenomenon" which has as its characteristic a "symbolic mode" (p. 133). Eco specifies some of the main characteristics of this symbolic mode. First, he states (referring to Hegel) that "although symbol is some form of external existence immediately present to the senses, symbol is not accepted for its own worth, as it lies before us in its immediacy, but for the wider and more general significance which it offers to our reflection" (p. 143). Second, symbols are ambiguous and "multivocal"; they have the capacity to resonate different meanings at the same time. Symbols are vague, open, and incapable of expressing a "final" meaning, and in the last resort inexhaustible, so that with symbols one actually indicates what is always beyond one's reach. Therefore "in 'genuine symbolism', the forms do not signify themselves; rather, they 'allude to', hint at a wider meaning" (p. 144). Third, this means that there is no "correct" interpretation of a symbol. To put it otherwise, a symbol has no "authorized" interpreter. Rather, a symbol leaves the interpreter face to face with the uncoded. Therefore one and the same symbol may have multiple senses: what matters is that the symbol in question *means something* to people. That is why, "the power consists in possessing the key for the right interpretation or (which is the same) in being acknowledged by the community as the one who possesses the key" (p. 152).

In conclusion, we may argue that a symbolic sign differs from a mere semiotic sign in the following respects:

- In a symbolic sign, experienced significant meanings are given expression.
- These significant meanings reveal the important role of social, cultural and ideological factors in the creation of a symbolic sign.
- With the creation of a symbolic sign, we can speak about social "surplus signification". This social surplus signification transcends the observer's and interpreter's personal scope of experience. For example, space and time may be interpreted in a way which transcends the actual here and now (see e.g. Langer, 293). In other words, a symbol points towards a reality which, in some sense, transcends the reality of everyday life. A symbol consists of interpretations and meanings which do not directly stem from immediate experience. Symbols carry with them a special social meaning world. This implies the special ability of a symbol to connect or tie together different layers of reality.
- To say that a symbolic sign is social and ideological further implies that one and the same sign may, depending on the situation and the interpreter, function either as a mere sign or a symbolic sign. The flag of the state, for instance, functions as a sign when it simply indicates to the interpreter which state it represents. The same flag functions as a symbol when it transmits and manifests ideas, feelings and significant meanings, in other words, when it crystallizes experienced significant social surplus signification.

We can now define a symbol with the aid of a *symbol relationship*. The representing part of the relationship may be an object, fact, event, person etc. within the reality of everyday life. The represented part alludes to an idea which transcends our routine experience of everyday life. This transcendence does not, of course, signal a departure from everyday life, but rather describes some aspects of it in an exceptional and unfamiliar way. "Other realities" and ideas which transcend the meanings in everyday life are spheres of both language and existential experience. This means that with the aid of symbols and through symbolization the members of a society can experience society, country, state, politics, political leaders etc. as more than mere historical accidents and, in this experience, participate in a whole which transcends their particular existence. In this way, they can experience life - at least momentarily - as imbued with social significance.

A symbol refers to something which does not exist as an object immediately accessible to the senses. It is a means by which that which is not immediately perceptible is *made accessible*. In other words, a symbol refers to "another reality". A symbol and a symbolic relationship to reality are related to aspirations as one might say it in ordinary language -or to a higher (spiritual) reality. This "other reality" is grounded in the "immediate reality" and the experiences within it. However, these experiences are not expressed in an unmodified form, but are sublimated with crystallized symbolic expressions for the definition of the deeper sense of reality. A symbol, then, is the crystallization of a linguistic or an image-like description; a "summary" which also expresses, and is a vehicle in, the transition from the private to the public realm. Here, reality is not only described but also *evaluated*; the symbol defines what reality "truly is like" and what is important in it. Although a symbolically expressed idea of reality is not empirical reality immediately perceptible to the senses, symbolic consciousness of reality may become more significant than everyday life and its routines (because reality is actually defined in the process of symbolization). Therefore, a symbol not only reflects reality, but also *structures* it; symbolization is always more than a process of naming. A symbol is both a cultural and subjective effort to make reality understandable and meaningful by filling that reality with humanly significant content.

Since symbols and symbolic systems not only reflect and represent aspects of reality but themselves structure that reality, they have *political effects*. On the other hand, as instruments of knowledge they are also socially and politically structured; they are *effects of politics*. This means that the power of symbols or the symbolic power does not lie in symbols and symbolic systems as such; power is concentrated in the hands of those social groups who authorize these symbols, whose symbols they are, whose self-identity is expressed in these symbols. Symbols shape individual and communal responses, but the symbols themselves are shaped by the traditional, historical, linguistic, and societal constraints which inhere in every social context. Accordingly, rather than saying that meanings are located in the symbols themselves we should perhaps say that their "locus" is the social actor.

How to study symbols; how to recognize a "genuine" symbol?

In order that a symbolic representation of reality would be "real" and in order that a symbol would have a wide scope of function, it must be public, understandable and communicable. From the point of view of this appearance, "primary text" (a term introduced by Paul Ricoeur) is the necessary starting point in the analysis of a symbol. However, in the case of a symbol, the question is of a somehow exceptional representation of reality; of the definition of reality and, via this, *re-presentation* of reality from a new angle or with some commonly used technique of transcendence. Consequently, in the primary text there must "hide" something which alludes to a "surplus of meaning". An exceptional presentation of reality and a surplus of meaning connected with it require an exceptional way of narration, an exceptional "language".

Eco defines the concept of symbol with recourse to this kind of exceptional language. He talks about a symbol as a "semantico-pragmatic phenomenon". A symbol as a semantico-pragmatic phenomenon requires, in order to become a symbol, a specific form of expression and narration, a "symbolic mode". A symbol must be textually produced in an exceptional manner; this presupposes a specific "semiotic strategy" (p. 157). The violations of the maxims of quantity, relation, and manner are the most important conditions for this strategy: "the symbolic mode springs from certain violations of them and represents a case of textual implicature" (ibid). "The textual implicature signalling the appearance of the symbolic mode depends on the presentation of a sentence, of a word, of an object, of an action that, according to the precoded narrative or discursive frames, to the acknowledged rhetorical rules, to the most common linguistic usages, should not have the relevance it acquires within that context." (p. 158) Due to the function of the symbolic mode, the interpreter experiences "a surplus of signification". This further implies that a symbol may usually be seen as a sudden appearance of something that disturbs the course of the previous narration. In a symbol relationship violations of the maxims of discourse may be used in a text as a rhetorical effect. A metaphor, an expression which cannot be understood literally, is a classic example of this kind of violation. One might say that with metaphor one tries to say something "more".

The modern situation

The concept of "modern" is here understood as the "modern situation". The basic problem is the challenge to the role of politics posed by the modern situation, the challenge manifesting itself as the tension between routines and necessities of order, and the possibility of transcending these.

In looking at the "modern situation", the analysis is based on Max Weber and his concepts of rationalization and "disenchantment of the world". As is well-known, by rationalization Weber meant the process in which explicit, abstract, and calculable rules and procedures are increasingly substituted for

sentiment, tradition, and rule-of-thumb in all spheres of activity. Accordingly, rationalization demystifies and instrumentalizes life. "It means that ... there are no mysterious incalculable forces that come into play, but rather that one can, in principle, master all things by calculation. This means that the world is disenchanted" (Weber 1964:139).

Rationalization and the disenchantment of the world do gradually dissolve traditional superstitions, prejudices and erroneous beliefs, but this disenchantment does not replace, for example, traditional religious world views with anything that could potentially fulfill the functions of giving meaning and unity to life. Rather, the disenchanted world is stripped of all ethical meaning. The gain in control is obtained at the cost of a loss of meaning. Weber assumed that the triumph of reason as rationalization and as disenchantment of the world brings with it the domination of impersonal economic necessities and impersonal bureaucratically organized administration. From this viewpoint he describes the spirit of capitalism as a "vast and mighty cosmos" that "determines with irresistible force the lifestyles of all the individuals who are born into it" (Weber 1958:180). These kind of "blind forces" operating in society behind the actors' backs pose a question of the *possibility of politics in modern society*: how far do these blind forces extend? How automatically do they function? How binding are these forces? And so on. In modern politics, the problem is how much scope the mechanical societal forces leave for politics.

In high capitalism, in a highly rationalized and disenchanted world, the "real enemy" of meaning is the "dominion of the 'orders', 'installations', and 'establishments' of modern life which came into being through rationalization" (Loewith 1970:108). Impersonal, routine-like orders threaten to make the modern individual a mere object, which poses the question of the meaning (or meaninglessness) of human existence.

The paradox of rationalization is that it signifies the status of human action in a world whose structures imprison action in routines and require it to be calculating, instrumentalist, and predictable. Therefore, one can say (following Wolin, 1984, 84) that in the (post)modern situation "meaninglessness was no longer an aesthetic experience of the few, but a contagion". For instance, according to Wolin, the leitmotif of Weber's analysis of modern politics is the striving to meet the challenge posed by "the meaninglessness of human existence" (p. 74). The specific problem in the modern situation is the controlling and binding nature of order.

On the other hand, Weber places a heavy emphasis on modern politics as a potential means of introducing new meanings into the otherwise impersonal and reified world. Politics is capable of this because, first of all, the substance of modern politics is values which mean more than the rationalizing and routinizing forces, and secondly because modern politics are centered around emotions. Weber thought that only politics of charisma, which in the arena of modern parliamentary politics means rivalry and struggle for leadership (where legitimacy means the active influence of the ability to persuade, which in turn is heavily based on emotions -see Weber 1968: 1450-7), can in principle

rescue politics as subjective action, i.e. action where subjective values, meanings and will may still function. With his concept of charismatic politics Weber strived to rescue politics in the modern situation from the fate which continually threatens it even in parliamentary politics; the fate that politics may be reduced to routine-like domination of people, that it may become identified with the rational-legal state, that it may degenerate to rational impersonal administration.

In the concept of politics used by Weber, one is searching for meaning in an otherwise meaningless world. Politics means an ability and opportunity to create subjective meaning and to establish a relationship to the world which makes possible the debunking of taken-for-granted social "forces" and "societal necessities". In politics the process of rationalization is from time to time breached by various discontinuities of history, among the most important of which are charismatic upheavals. Charisma also serves as the basis for *genuine politics*. In Weber's view, charisma is a prerequisite for the transcendence of everyday routines.

As a result of the modern situation there is a strong tendency towards the personification and personalization of politics. There is an insatiated yearning for charisma, a yearning for individuals who would in and through their persons be able to represent something significant.

Modern political symbolization: some trends in Finnish parliamentary politics

In the final section of the treatise, Finnish parliamentary politics in the 1980s are analyzed from the viewpoints of the symbol and the modern. The routine image of everyday politics, consensus, electoral campaigns, meanings attached to voting behaviour, presidential elections in the 1980s, and the latest party manifesto of the Social Democratic Party are analyzed as examples of the actual symbolic dimensions in Finnish politics.

It is argued that the political climate in Finland in the 1980s has been characterized by political symbolism which arises more out of everyday life and its necessities than would symbols which, as in charismatic politics, transcend the routines of everyday life: these kind of symbols are at present missing from Finnish parliamentary politics. This kind of politics might be regarded as "realistic" in some sense, but at the same time it is tightly subject to social necessities; it is more concerned with order and routine than with the breaking of routines. Another way of describing the present situation in Finland is to say that there are no strongly politicized problems, i.e. that political consensus reigns supreme.

An analysis of the present political situation strongly suggests that politics as "meaning-bestowing" activity plays no active part in much of what is taking place in Finnish society; it has not very much to do with how people envision their future and construct their identifications. It is not politics which binds peoples' social imagery or provides the symbols of the future. From this viewpoint, one might say that *making politics has become a problem*. In order to find

a solution to this dilemma, Finnish politicians have begun to show a strong tendency to *personify* politics. In the day-to-day politics this has meant the production of artificial images with few real opportunities of bringing forth genuine charismatic effects.

Due to the politico-institutional structure in Finland, charismatic effects have concentrated in the presidency. President Kekkonen fought his biggest battles as early as the 1960s and early 1970s and, turning out victorious, obtained the halo of a charismatic leader. People's adoration of Kekkonen's charisma assumed the proportions of idolatry in his later years, and after his presidency there was a charismatic vacuum. No new political challenges or "missions" have been articulated to fill this vacuum. This has left room for people's political imagination, which has turned to the past. President Koivisto's traditional image has conquered people's political imagination in a sovereign manner, because he has been perhaps the only political leader in Finland in the 1980s whose image has had some links to transcendental symbols, even if the symbols in question refer to the past rather than to the future. The Finns see in President Koivisto's image something which has important connections with their own past life. In his image, people cherish their own self-understanding of their life.

As conclusions from the empirical analysis, the following arguments are proposed: The examples analyzed testify to the "pre-modern" character of the political culture in Finland. The modern as experimentation, as the epistemological challenge to the necessity of order, and as a belief in a new communicative situation made possible by these two, has not yet gained momentum in Finnish parliamentary politics. Rather, Finnish society is still undergoing a "crisis" of representational politics. This crisis finds its expression in a dull pre-modern political representativity and a corresponding type of presentationality. On the basis of the examples analyzed, one may draw the conclusion that active citizenship is hardly expected, or encouraged, in Finnish political culture. Active social movements and other active civil social actors still are understood as only marginal phenomena in the arena of Finnish parliamentary politics.

References

- Eco Umberto, *Semiotics and the philosophy of language*. Hongkong: Macmillan, 1984.
- Langer Susanne K., *Philosophy in a new key*. New York: Mentor Books, 1948.
- Loewith Karl, 'Weber's interpretation of the bourgeois-capitalistic world in terms of the guiding principle of "rationalization".' pp. 101-122 in D. Wrong (ed.), *Max Weber*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1970.

- Sahlins Marshall, 'History and structure'. Suomen Antropologi 3/1983, pp. 118-127.
- Weber Max, (1958) The Protestant ethic and the spirit of capitalism. New York, 1958.
- Weber Max, (1964) 'Science as a vocation'. pp. 129-158 in H.H. Gerth & C.Wright Mills (eds.), From Max Weber: Essays in Sociology. New York: Oxford University Press, 1964.
- Wolin Sheldon S., 'Max Weber: Legitimation, method, and the politics of theory.' pp. 63-87 in W.Connolly (ed.), Legitimacy and the state. Worcester: Basil Blackwell, 1984.